

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

**Pekingský konsensus –
rozvojová pomoc Čínské lidové republiky ve vybraných státech Afriky**
Diplomová práce

Autor: Bc. Iva Sojková

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – africká studia

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza

Hradec Králové, 2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Iva Sojková
Studium: F12623
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie - africká studia
Název diplomové práce: **Pekingský konsensus rozvojová pomoc Čínské lidové republiky ve vybraných státech Afriky**
Název diplomové práce AJ: Beijing Consensus - China's Development Assistance in Selected States of Africa

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Čínská přítomnost (nejen) na africkém kontinentě budí od nového tisíciletí velkou pozornost, a to jak pro své energetické zájmy, tak pro politiku, kterou Čína ve snaze dosáhnout svých cílů v Africe prosazuje, a která se vymyká standardům, alespoň oficiálně prosazovaným, ze strany Západu prostřednictvím svých institucí. Čína, jakožto rozvojová země, je africkými státy vnímána jako alternativa v tom ohledu, že je sama příkladem toho, že ekonomický rozvoj nemusí jít ruku v ruce s demokracií, že stát může prosperovat i bez toho aniž by byl nucen přijímat Západem prosazované politiky a hodnoty týkající se liberalizace jak ekonomiky, tak politiky, jejichž akceptování a implementace je vázána na poskytování půjček za strany finančních institucí. Díky tomuto přístupu se Čína stala populárním rozvojovým příkladem pro mnohé vlády států Afriky. Rozvojový model Číny byl v roce 2004 označen Joshuou Cooperem Ramem jako "Pekingský konsensus", který se staví jako potenciální rozvojová alternativa vůči klasickým myšlenkám modernizace, kulturnímu univerzalizmu a tedy i Washingtonskému konsensu. Záměrem této práce je prozkoumat to, do jaké míry jsou jednotlivé principy tohoto modelu uplatňování při poskytování rozvojové pomoci ze strany Číny vybraným státům regionu subsaharské Afriky, stejně tak to, zdali Čína svojí rozvojovou pomocí reálně napomáhá k redukci chudoby a zlepšování životní úrovně obyvatel vybraných afrických recipientů.

Breslin, Shaun. 2011. "The 'China model' and the global crisis: from Friedrich List to a Chinese mode of governance?." *International Affairs* 87, č. 6, 1323-1343. Elgin, Molly. 2010. "Asian Values. A New Model for development?" *Stanford Journal of East Asian Affairs* 10, č.2, 135-145. Halper, Stefan A. 2010. *The Beijing Consensus, How China's Authoritarian Model Will Dominate the Twenty-First Century*. Basic Books. Ramo, Joshua Cooper. 2004. *The Beijing Consensus: Notes on the New Physics of Chinese Power*. Foreign Policy Centre. Rebol, Max. 2010. "Why the Beijing Consensus is a Non-Consensus: Implications for Contemporary China-Africa Relations." *Culture Mandala: Bulletin of the Centre for East-West Cultural & Economic Studies* 9, č. 1, 7-20. Sim, Soek-Fang. 2001. "Asian values, authoritarianism and capitalism in Singapore." *Javnost-The Public* 8, č. 2, 45-66. Valenzuela, J. Samuel, a Valenzuela, Arturo. 1978. "Modernization and dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment." *Comparative Politics* 10, č. 4, 535-557.

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta
Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza
Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího práce Mgr. Jana Prouzy) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 26. 6. 2015

Podpis:

Anotace

SOJKOVÁ, IVA. *Pekingský konsensus – rozvojová pomoc Čínské lidové republiky ve vybraných státech Afriky*. Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 125 s. Diplomová práce.

Čínská rozvojová asistence a její nárůst po novém tisíciletí představují pro mnohé současné rozvojové státy nový alternativní zdroj financí. Rovněž se jedná o alternativní zdroj pro své hodnoty a principy, které se s touto asistencí pojí. V této práci je ze strany autorky sledováno, zdali dochází při poskytování oficiální rozvojové asistence ze strany Číny k uplatňování principů Pekingského konsensu, tak jak je popsáno Joshua Cooperem Ramo ve své studii v roce 2004. Stejně tak, na základě oficiálních rozvojových dokumentů Číny, je zde zjišťováno, jestli v jednotlivých případech dochází k plnění cílů čínské asistence. Teoretickým rámcem této práce jsou teorie modernizace a asijských hodnot, z nichž jednotlivé rozvojové modely (Pekingský a Washingtonský konsensus) vycházejí. V práci autorka dochází ke zjištění, že ne všechny principy čínského rozvojového modelu jsou ve zde zvolených případových studiích (Ghany, Libérie a Zambie) uplatňovány a stejně tak, že čínská rozvojová asistence nehraje významnou roli v redukci chudoby a zvyšování životní úrovně obyvatel recipientů, neboť k takovému trendu dochází i v takových státech, kterým Čína svoji pomoc nenabízí.

Klíčová slova: Čína, rozvoj, Ghana, Libérie, Zambie

Annotation

SOJKOVÁ, IVA. *Beijing Consensus - China's Development Assistance in Selected States of Africa*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 125 pp. Diploma Dissertation.

China's development aid and its growth after the new millennium represent a new alternative source of finances for many developing countries. Such trend also represent an alternative source of values and principles which are tied with such assistance. The author of the study tries to find out if the principles of Joshua Cooper Ramo's principles introduced in the Beijing Consensus essay in 2004 are followed within the official development assistance provided by China. The purpose of this work is also to find out if the goal of China's official development aid is met in particular case studies. Theoretical framework of this thesis is based on the Theory of Modernization and the Theory of Asian Values which present the foundation for the development models (Beijing and Washington Consensus). The author of the work finds out that not all the principles of the China's development model are exercised in the selected states (Ghana, Liberia, Zambia). It is also concluded that the China's development assistance doesn't make a big difference at its officially declared aim to reduce the poverty and to increase the livelihood of the inhabitants of recipient states as it is possible to observe such trend also in such cases where China doesn't provide any of its aid.

Keywords: China, development, Ghana, Liberia, Zambia

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Janu Prouzovi za cenné rady, odborné vedení a trpělivost při připsaní této diplomové práce.

Obsah

Úvod	1
2. Teorie modernizace a teorie asijských hodnot	10
2. 1. Teorie modernizace.....	11
2. 2. Teorie asijských hodnot.....	14
3. Charakteristiky čínského rozvoje	19
3. 1. Gradualismus a pragmatismus	21
3. 2. Silný stát	22
3. 3. Ekonomický liberalismus a protekcionismus	23
4. Pekingský konsensus jako alternativní rozvojový model.....	24
4. 1. Washingtonský konsensus	25
4. 1. 1. Selhání Washingtonského konsensu	27
4. 2. Pekingský konsensus	28
4. 2. 1. Kritika Ramova konceptu Pekingského konsensu	31
5. Rozvojová pomoc Číny	33
6. Případová studie Ghany.....	37
6. 1. Princip win-win spolupráce	38
6. 2. Princip sociálního rozvoje	45
6. 3. Princip udržitelného rozvoje.....	48
6. 4. Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu	50
6. 5. Princip stability	52
6. 6. Cíl rozvojové pomoci ČLR – redukce chudoby a zlepšení živobytí	54
6. 7. Závěr případové studie Ghany.....	54
7. Případová studie Libérie.....	56
7. 1. Princip win-win spolupráce	58
7. 2. Princip sociálního rozvoje	64
7. 3. Princip udržitelného rozvoje.....	66

7. 4. Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu	66
7. 5. Princip stability	68
7. 6. Cíl rozvojové pomoci ČLR - redukce chudoby a zlepšování živobytí ...	70
7. 7. Závěr případové studie Libérie	71
8. Případová studie Zambie	72
8. 1. Princip win-win spolupráce	73
8. 2. Princip sociálního rozvoje	80
8. 3. Princip udržitelného rozvoje	82
8. 4. Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu	83
8. 5. Princip stability	84
8. 6. Cíl rozvojové pomoci ČLR – redukce chudoby a zlepšování živobytí ...	88
8. 7. Závěr případové studie Zambie	88
Závěr	89
Seznam pramenů a literatury	95
Prameny	95
Literatura	117
Seznam příloh	125
Přílohy	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Čína¹ jakožto rozvojová země za třicet let od přijetí ekonomických reforem zaznamenala bezprecedentní růst. Pro mnohé současné rozvojové státy její příklad znamená alternativu v rozvojovém přístupu, která je hodna pozornosti a následování, a to nejen pro její úspěch, ale i pro zklamání plynoucí z akceptace a implementace Západních rozvojových politik, které ekonomickou, sociální i politickou situaci v mnohých rozvojových státech spíše zhoršily. Alternativnost tohoto rozvojového příkladu Číny, která nenásledovala politiky předepisované na úspěšný rozvoj, ale volila si vlastní cestu s ohledem na specifické podmínky a vývoj v rámci i mimo státní hranice, odstartovala kontroverzní diskuzi týkající se aplikovatelnosti nebo opakovatelnosti této rozvojové cesty a výzvy, respektive hrozby, které tento model může znamenat jak pro zájmy, tak hodnoty a celkové uspořádání světového systému. Tato diskuze započala v roce 2004, když Joshua Cooper Ramo napsal esej, kde cestu čínského rozvoje, politiky a reformy, které Čína přijala a hodnoty, které uplatňuje, označil za „Pekingský konsensus“. Jasně tak již samotným názvem upozornil na odlišnost tohoto modelu od modelu Západu – Washingtonského konsensu – který byl roku 1989 formulován Johnem Williamsonem a následně aplikován na rozvojové státy a státy procházející si ekonomickou krizí.

Pekingský konsensus tedy představuje alternativní rozvojový model, který je pro rozvojové státy přitažlivý nejen pro samotný ekonomický úspěch Číny a fakt, že dokázala z chudoby dostat na stovky milionů svých obyvatel, ale pro alternativní přístup Číny vůči jiným rozvojovým státům, který znamená výraznou změnu vůči přístupu Sever – Jih, tedy rozvinutý – rozvojový. Tento vztah Jih – Jih je v mnoha ohledech odlišný a je založený na kooperaci s cílem její vzájemné výhodnosti a komplementaritě zájmů, obohacení, rovnosti a primárně respektu. Čína samu sebe navíc oficiálně rovněž prezentuje jako rozvojovou zemi, která může rozvojovým státům nabídnout svoji rozvojovou asistenci a zkušenost, s ohledem na specifické potřeby recipienta, výměnou za to, co pro svůj další rozvoj vyžaduje sama. Byť je v této práci uváděna kritika, týkající se samotného kontroverzního konceptu Pekingského konsensu, která zpochybňuje jak jednotlivé principy, tak samotnou existenci oficiálního rozvojového modelu Číny, který by mohl být označen za „konsensus“, zároveň, vzhledem k výzkumné otázce, se zde předpokládá, že takový čínský rozvojový model existuje. Téma uplatňování principů rozvojového modelu

---

¹ Pokud je v této práci odkazováno na Čínu, je tím myšlena Čínská lidová republika.

Číny je tak zajímavé téma jak pro svoji kontroverznost, kterou s sebou diskuze týkající se Pekingského konsensu nese, tak i pro svoji aktuálnost.

Tato diplomová práce se zaměřuje partikulárně na dodržování a aplikaci principů čínského rozvojového modelu – Pekingského konsensu – v rámci čínské rozvojové pomoci ve vybraných státech Afriky. Důvod, proč se autorka v této práci zaměřuje na region Afriky je takový, že právě do zemí tohoto kontinentu Čína věnuje největší množství pomoci v porovnání s jinými regiony, ostatně tento fakt je uváděn v samotném oficiálním dokumentu Číny týkající se poskytování rozvojové pomoci z roku 2011 (příloha č. 1) (State Council of the PRC 2011).

Zde zkoumanou výzkumnou otázkou je tedy: *(1) Zda Čína uplatňuje při poskytování rozvojové pomoci vybraným státům principy svého rozvojového modelu – Pekingského konsensu.* V této souvislosti je rozlišováno následujících pět principů: (1) Princip win-win kooperace, zahrnující ideu vzájemné výhodnosti vztahů mezi Čínou a rozvojovými státy, na základě které Čína sama založila svůj rozvoj. Tento princip vychází z jak oficiálních rozvojových dokumentů ČLR, tak z Ramovy práce kladoucí důraz na získávání technologií a znalostí při rozvoji. V rámci tohoto principu bude sledováno, jestli dochází k využívání komparativních výhod mezi aktéry, tedy zdali dochází k transferu technologií, znalostí a zdali Čína participuje, ať již pomocí finanční podpory, tak materiálně a personálně na vzdělávacích a výzkumných projektech v zemi. Win-win spolupráce značí jiný než koloniální přístup, ze kterého bývá Čína mnohdy obviňována, tedy, že se její zájem týká, stejně jako kdysi bývalých koloniálních mocností primárně získávání nerostných surovin, a kdy africké trhy slouží jako pouhé odbytiště čínských výrobků, přičemž sama Čína není ochotna nic nabídnout zpět. Tuto jednosměrnou výhodnost vztahu ve prospěch potenciálního neokolonizátora se ČLR snaží popřít proklamovanou dvousměrnou vzájemně výhodnou spoluprací. V tomto ohledu je tedy na místě prozkoumat na jednotlivých případech, zdali je tato spolupráce „win“ i pro africkou stranu, tedy zdali dochází k importu hotového zboží z Afriky do ČLR a podpory rozvoje místní výroby, a to zejména, s ohledem na Ramův teorém, pomocí transferu znalostí a technologií.

(2) Princip sociálního rozvoje. Tento bod vychází jak z Ramova konceptu, tak z oficiálních rozvojových dokumentů a v jeho rámci zde bude zjišťováno, jestli se Čína svojí rozvojovou politikou reálně zabývá otázkou redistribuce své pomoci. Tedy zdali dochází k poskytování asistence v oblasti sociální infrastruktury. Autorku zde bude

zajímat i územní koncentrace pomoci, tedy to, jestli asistence není výrazněji koncentrovaná na jedinou oblast, region v partikulární zemi.

(3) Princip udržitelného rozvoje, v jehož rámci bude zjišťováno, jestli Čína, uplatňuje i princip environmentální ochrany ve své rozvojové politice vůči partikulárním státům. Při implementaci jednotlivých rozvojových projektů autorku tedy bude zajímat, zdali současně nedochází k degradaci životního prostředí u recipienta pomoci při implementaci samotných projektů. V rámci tohoto principu pak bude hlavně sledováno, jestli ČLR své jednotlivé principy zaměřuje na otázku ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje.

(4) Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu je dalším bodem, který vychází z čínského rozvojového modelu, artikulovaného ať už Ramem, tak v samotných oficiálních rozvojových dokumentech Číny. V tomto ohledu bude sledováno, jestli ze strany Číny nedochází k nátlaku na přijetí politických i ekonomických reforem a ústupků, souvisejících s jejími zájmy v rámci daného státu a tedy i k nedodržování respektu vůči jeho suverenitě. S tím samozřejmě souvisí i otázka proklamované nepodmíněnosti čínské pomoci, která by měla být, jak je deklarováno, oproštěna od nátlaku na reformy a ústupky, jakožto podmínky pro to, aby danou pomoc mohl partikulární recipient získat.

(5) Stabilita je posledním principem, který je v jednotlivých případech v této práci sledován. Tento bod vychází z Ramovy práce, kdy označuje, s ohledem na rozvoj ČLR, stabilitu za nezbytný předpoklad k rozvoji. V tomto bodě je tak sledováno to, zdali čínská rozvojová pomoc a politika nevedou ve zkoumaných případech k destabilizaci politického i ekonomického prostředí a hlavně zdali zahrnují takové rozvojové projekty, které tento princip podporují.

Druhou výzkumnou otázkou v této práci zjišťovanou je, jestli ČLR dosahuje cílů své rozvojové činnosti v jednotlivých případech tak, jak jsou proklamované v oficiálních dokumentech, tedy: *(2) Zda čínská rozvojová pomoc vede ke snižování chudoby a zlepšování životní.* K zodpovězení této výzkumné otázky bude sledováno to, zdali v jednotlivých vybraných případech došlo v daném časovém rozmezí (2000 až 2012) k nárůstu hodnot indikátorů lidského rozvoje, autorka vychází z ukazatelů indexu lidského rozvoje poskytovaných UNDP (Human Development Index, HDI).

Jako počátek časového rozmezí při zkoumání obou otázek slouží vznik Fóra o čínsko-africké spolupráci (The Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC), založené v roce

2000, které představuje mechanické jádro (nejen) rozvojové spolupráce.² FOCAC bylo založeno v roce 2000, aby institucionalizovalo setkávání ministrů afrických států s jejich čínskými protějšky v období každých tří let.³ Konec časového rozmezí pak představuje rok 2012, kdy se konalo zatím poslední fórum v Pekingu (FOCAC 2013).

Co se týče literatury vzniklé na téma přítomnosti a zájmů Číny v Africe, jedná se v českém prostředí o zatím nepříliš probádanou oblast. Lze tak jmenovat Jana Záhoříka, který v roce 2009 publikoval článek *Mezinárodní souvislosti těžby ropy v Africe*, v roce 2010 pak i knihu nesoucí název *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Další publikaci na toto téma pak nabízí Rudolf Fürst a kolektiv pod názvem *Vzestup Indie a Číny: Přichází asijské století?*. Co se týče anglicky píšících autorů, je naopak téma diskutováno opravdu široce, přičemž hlavním zaměřením publikací jsou rovněž energetické zájmy Číny v Africe, stejně tak charakteristiky Čínské „soft power“ na kontinentu, v tomto ohledu se pak jedná zejména o sborníky spíše než o monografie. Takto je možné jmenovat publikaci *China into Africa. Trade, Aid, and Influence*, z roku 2008, jejímž editorem je Robert Rodberg či například publikaci ze stejného roku od editorů Guerrera a Manji - *China's New Role in Africa and the South. A Search for a New*

---

² FOCAC představuje efektivní mechanismus pro kolektivní dialog a multilaterální kooperaci mezi Čínou a Afrikou. Jedná se o důležitý rámec a platformu pro nový typ čínsko-afrického partnerství zahrnující principy udržování dlouhodobé stability, rovnosti a vzájemné výhodnosti (FOCAC 2013). V tomto ohledu spočívá síla FOCACU ve dvou oblastech. Za prvé FOCAC nabízí čínský dlouhodobý přístup a zájem vůči státům Afriky. Za druhé jeho kooperativní mechanismus zahrnuje jak rozvojové představy, strategické dohody, tak i politiky, které v předchozí iniciativě vůči Africe ze strany Číny chyběly (Ramirez a Rodríguez 2014: 57).

³ První ministerská konference FOCAC se konala v roce 2000 v Pekingu a výsledkem byla Deklarace FOCAC v oblasti ekonomiky a sociálního rozvoje, která dala podobu struktuře, cílům, činnosti a politikám fóra. V roce 2003 následovala další konference v Addis Abebě a byla zde shrnuta činnost od založení FOCAC a přijat další plán týkající se činnosti fóra v následujícím období. Čínská vláda ohlásila navýšení pomoci africkým státům s důrazem na ekonomickou podporu nejméně rozvinutým zemím. V roce 2006 pak navázala další konference konaná v Pekingu, kde došlo k přijetí dalšího plánu na následující tři roky, který navrhoval nový typ *strategického partnerství*, prosazující principy politické rovnosti, vzájemnou důvěru, win-win kooperaci a kulturní výměny. Prezident Hu pak jménem čínské vlády oznámil osm opatření, které mají vést k posílení praktické spolupráce mezi Čínou a Afrikou s cílem podpořit národní rozvoj států, zahrnující další navýšení pomoci, poskytnutí preferenčních půjček a založení společného rozvojového fondu, založení ekonomické spolupráce a obchodních zón, odpuštění dluhů, podporu rozvoje lidských zdrojů a spolupráci v oblasti vzdělávání či zdravotní péče. V roce 2009 se konala konference v Egyptě, kde došlo k dalšímu rozšíření spolupráce zahrnující oblast zemědělství, podporu investic či další vědeckou a technologickou spolupráci. Zatím poslední konference FOCAC se odehrála v roce 2012 v Pekingu, v rámci níž došlo k prohloubení stávající spolupráce ve zmíněných oblastech, stejně tak zde byla zahrnuta čínská participace v otázkách bezpečnosti regionu ve spolupráci s Africkou unií. Jak je proklamováno, FOCAC má být „známkou toho, že vztahy mezi Čínou a africkými státy nejsou jen pouhou deklarací, ale souborem konkrétních projektů, které stojí za rychlým rozvojem této kooperace zahrnující množství dohod, které byly na jeho základě uzavřeny“, ostatně v této práci je na ně odkazováno v případových studiích (FOCAC 2013).

Perspective. Rozvojové pomoci ČLR v Africe se dlouhodobě věnuje například Deborah Brautigam, která na tuto problematiku napsala již množství odborných publikací, za všechny je možné jmenovat knihu z roku 2009 – *The Dragon's Gift: the Real Story of China in Africa*. Tématu Pekingského konsensu se ve své publikaci nesoucí jméno *The Beijing Consensus, How China's Authoritarian Model Will Dominate the Twenty-First Century* věnuje výhradně Stefan Halper, jeho zaměření se týká primárně implikací rychlého čínského rozvoje a rostoucího významu Číny jako světové mocnosti pro Spojené státy a tedy i tomu, jak je tento čínský vzestup prezentován na Západě a jestli představuje hrozbu pro svoji alternativnost jak v samotném rozvoji, tak pohledu na současný mezinárodní systém. V této práci autorka čerpá primárně ze zdrojů anglicky píšících autorů, důvodem tohoto výběru je neznalost čínského jazyka, která rovněž představuje omezení při psaní této práce, neboť znemožňuje používat čínsky psané publikace. Další omezení při psaní této práce pak představuje neznalost arabského jazyka ze strany autorky, což, jak je uvedeno níže, ovlivnilo i výběr případových studií v této práci komparovaných.

Jako teoretický rámec, z něhož diskuze ohledně rozvojových modelů vychází, si autorka zvolila teorii modernizace a teorii asijských hodnot, které jsou v práci stavěny proti sobě, stejně jako z nich plynoucí rozvojové modely – Washingtonský konsensus a Pekingský konsensus. Je zde tedy dávana do protikladu jak idea cesty, jakou by se měl rozvoj ubírat, tak i idea, kam by se měl ubírat a jaké jsou jeho cíle. Tato diskuze se tak týká univerzalizmu a partikularismu hodnot a tedy možnosti jejich aplikace kdekoli a kdykoli ve světě, jakožto jediné cesty k modernitě. Debata týkající asijských hodnot takovou cestu zpochybňuje a upozorňuje tak na možnost zachování si vlastních hodnot, kultury a norem, zatímco si země modernizací prochází, není tak třeba slepě akceptovat cestu Západu a jeho politiky a spolu s nimi přijímat i cizí hodnoty. Tato debata se dotýká i samotné problematiky vztahu rozvoje a politického režimu, kdy proti sobě stojí teorie modernizace tvrdící, že rozvoj vede k liberální demokracii a asijské hodnoty, které tuto cestu zpochybňují, neboť některé státy v čele se Singapurem, Malajsií a Čínou se dokázaly rozvíjet i bez politické liberalizace. V rámci teoretické části práce je čerpáno z publikací autorů věnujících se teorii modernizace, tedy J. Samuela Valenzuely a Artura Valenzuely, tak i z díla Seymoura Lipseta či Samuela P. Huntingtona. V rámci diskuze ohledně asijských hodnot práce vychází ze studií Michaela Barra, Grega Sheridanana, stejně tak i z rozhovoru z roku 1994 mezi bývalým singapurským premiérem, Lee Kuan Yewem – který je považován za autora tohoto konceptu asijských hodnot – a Fareedem Zakariou.

Následující část práce se zabývá rozvojem Číny, v rámci něhož jsou vytyčeny jeho specifické charakteristiky – graduálnost, experimentování, silná role státu a kombinování liberálních ekonomických politik spolu s protekcionismem. Následují logicky kapitoly věnované samotným konsensům. Vzhledem k tomu, že je zde na Pekingský konsensus odkazováno jako na model alternativní, nejprve je tak uváděn Washingtonský konsensus, vůči kterému má čínský rozvojový model se svými principy alternativu představovat. V této kapitole je čerpáno z publikací jak Johna Williamsona, jakožto autora jednotlivých bodů konsensu, tak z článků, které vznikly jako kritika na implementaci těchto bodů, a to zejména od Josepha Stiglitze. Rovněž je zde tedy věnována pozornost selhání konsensu a důvodům, proč k němu došlo a jaké mělo toto selhání důsledky.

Následující kapitola se již věnuje problematice Pekingského konsensu. Zde je uváděn jako koncept tak, jak byl představen Joshuou Cooperem Ramem v jeho eseji z roku 2004. Jeho dílo, jak již bylo řečeno, bylo podrobena široké kritice, v tomto ohledu jsou v této práci uváděny hlavně kritické myšlenky Scotta Kennedyho. Nicméně při následné aplikaci jednotlivých principů, tak jak je navrhuje Ramo, jejich existence není zpochybňována a jeho jednotlivé principy jsou sledovány na případových studiích za předpokladu, že Čína má rozvojový model, který aplikuje v rámci své rozvojové pomoci.

K dosažení tohoto cíle jsou informace čerpány primárně z mediálních zpráv z jednotlivých států věnující se rozvojové pomoci Číny, tak dostupných dokumentů, a to ať již těch vládních, tak i dokumentů vzniklých na tuto problematiku vztahů mezi Čínou a africkými recipienty pomoci, jak ze strany samotných vlád recipientů, tak z mezinárodních organizací zahrnující Organizaci spojených národů, Human Rights Watch či Světovou banku. Jednotlivé případové studie jsou vybírány na základě výše poskytované pomoci ze strany Číny na rozvojové projekty, stejně tak dle svobody tisku v daných státech, a to proto, aby bylo možné využít právě mediálních zdrojů zkoumaných recipientů, které problematice čínské rozvojové pomoci věnují pozornost a lze z nich tak získat potřebné informace k dosažení cíle práce.

V tomto ohledu je nicméně komplikované určit, které ze států Afriky získávají nejvyšší rozvojovou pomoc Číny, a to vzhledem k tomu, že Čína nezveřejňuje podrobné informace ohledně své rozvojové pomoci. Byť lze v posledních letech zaznamenat snahu z čínské strany týkající se změny zveřejnění takovýchto informací (v tomto ohledu má autorka na

mysli zejména White Papers týkající se rozvojové pomoci z let 2011 a 2014), jedná se i nadále jen o dosti nekonkrétní informace, ze kterých nelze vycházet ve výzkumu na toto téma. Dalším problémem se jeví být fakt, že lze čínskou rozvojovou pomoc jen těžko měřit, a to nejen z důvodu nedostatku informací, ale i proto, že ČLR odmítá i mezinárodní režim týkající se poskytování rozvojové pomoci tak, jak je definován Výborem pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee, DAC) při Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD).

Nárůst rozvojové pomoci ze strany států a nečlenů DAC, k nimž se Čína řadí, dává vzniknout otázkám mezi vědci a politiky ohledně toho, kolik pomoci je vlastně poskytováno, stejně tak komu a za jakých podmínek? Rovněž jakou má tato pomoc dopad na ekonomický rozvoj, demokratizaci, zadluženost či životní prostředí v rozvojových státech? Čína poskytuje ročně miliardy USD na rozvojovou asistenci, nicméně vzhledem k tomu, že neparticipuje na současném systému OECD, konkrétní výše a dopady této pomoci zůstávají netransparentní. Jak již bylo naznačeno, Čína odmítá přijmout takový systém a tento postoj dala jasně najevo v roce 2011 na fóru v jihokorejském Busanu, které se týkalo efektivnosti rozvojové pomoci. Tato událost se stala příkladem rozkolu mezi členy a nečleny DAC. Členové DAC zde proklamovali, že nečlenové, mezi které Čína patří, by měli přijmout měřitelné, transparentní a efektivní závazky ohledně poskytování pomoci. Vůči kritice ze strany DAC členů nečlenové argumentovali, že spolupráce Jih-Jih je kvalitativně rozdílná od pomoci poskytované Západem a neměla by tak být určována tradičními principy o poskytování pomoci, neboť „princip transparentnosti by se měl vztahovat jen na kooperaci Sever-Jih, ale neměl by být chápán jako standardní princip kooperace Jih-Jih“ (Tran 2011). Jak lze poznat ze současné situace ohledně dostupnosti informací o rozvojové pomoci, „principu netransparentnosti“ se Peking i nadále drží.⁴

---

⁴Důvody netransparentnosti čínské rozvojové politiky uvádí například ve své studii z roku 2007 Carol Lancaster. Prvním z důvodů může být ten, že větší transparentnost při zveřejňování dat na úrovni jednotlivých států, kterým je pomoc poskytována může vést k zvýšení nátlaku vlád dalších rozvojových států na zvýšení pomoci. Za druhý důvod lze považovat ten, že se vyskytuje problém při zpracování informací o poskytování rozvojové pomoci, neboť ta je poskytována z různých ministerstev. Navíc dalším důvodem může být v této souvislosti skutečnost, že zde existuje možnost neznalosti ohledně toho, jak čínskou pracovní sílu při implementaci rozvojových projektů oceňovat. Jako poslední důvod Lancaster uvádí, že zveřejnění celkového objemu pomoci může vést ke kritice týkající se utrácení v zahraničí, když v samotné Číně žije i nadále velká část obyvatelstva v chudobě (Lancaster 2007: 2–3). V souvislosti se zmíněnými rozkoly v Busanu se pak nabízí i další možnost, proč je ČLR staví negativně ke zveřejňování

Netransparentnost rozvojové asistence ČLR dává vzniknout nežádoucím velkým rozdílům v odhadech výše rozvojové pomoci, kterou poskytuje ČLR, a to ať již ze strany jednotlivých organizací, které se problematikou zabývají, tak ze strany jednotlivých autorů. Na tuto problematiku ostatně poukazují Strange a kolektiv výpisem jednotlivých odhadů, které se výrazně liší (Strange et al. 2013: 15). Nutno dodat, že při snaze zařadit rozvojovou pomoc ČLR dle definice OECD-DAC,⁵ je možné narazit na problematiku rozdílnosti toho, co za rozvojovou pomoc DAC považuje a toho, co za oficiální rozvojovou pomoc považuje Čína, neboť ta zahrnuje do rozvojové pomoci vojenskou asistenci a naopak nepočítá poskytování stipendií studentům z rozvojových států jako pomoc, stejně tak nezahrnuje do své pomoci asistenci uprchlíkům na svém území (Brautigam 2010: 13). V této práci jsou tyto pohledy kombinovány.

S nedostatkem informací ohledně rozvojové pomoci, která je ze strany ČLR poskytována, se od roku 2011 nově zabývá organizace Aid Data ve spolupráci s Centre for Global Development. Právě ta se snaží reagovat na poptávku ohledně konkrétnějších komplexnějších dat týkající se rozvojové pomoci Číny a zároveň řešit problematiku komplikovanosti možnosti klasifikování rozvojové pomoci ČLR dle definice OECD-DAC. Při určování případů tak autorka vychází z údajů, které Aid Data určují jako *oficiální finanční pomoc* Číny, která je souhrnem kategorií, které OECD-DAC rozlišuje. Aid Data v tomto ohledu tedy za oficiální pomoc Číny považují: „ODA-like“, „OOF-like“ a jako třetí rozpoznávají kategorii, kterou nazývají „vágními oficiálními financemi“ (*Vague Official Finances*), která zahrnuje takovou pomoc, kterou nelze pro

---

informaci o rozvojové pomoci, může se v tomto ohledu jednat o rezistenci vůči standardům OECD-DAC, neboť jejich přijetí by mohl znamenat kapitulaci vůči Západnímu systému, vůči kterému se Čína v Busanu tolik vyhraňovala.

⁵ OECD-DAC rozlišuje tři kategorie poskytování rozvojové pomoci: 1. Oficiální rozvojová pomoc (Official Development Aid, ODA), v rámci níž jsou poskytovány granty či půjčky zemím, územím a multilaterálním agenturám, které jsou vykonávány oficiálním sektorem, a to s hlavním cílem ekonomického rozvoje a blahobytu a za výhodných finančních podmínek, kdy pokud se jedná o poskytovanou půjčku, její grantová část musí být alespoň 25 %. K poskytovaným finančním prostředkům je navíc v pomoci zahrnuta i technická kooperace. Granty, půjčky a úvěry pro vojenské účely nejsou součástí ODA. Stejně tak zde není započítávány transfery plateb soukromým osobám (OECD-DAC glossary); 2. Ostatní oficiální toky (Other Official Flows, OOF) pak představují transakce ze strany oficiálního sektoru s rozvojovými zeměmi, které ale nesplňují podmínky pro to, aby byly kvalifikovány jako výše zmíněná ODA, a to proto, že nemusí být primárně mířeny na rozvoj nebo proto, že jejich grantová část nedosahuje 25 % (OECD-DAC glossary); 3. Soukromé toky (Private flows) představují toky financí za tržních podmínek ze soukromého sektoru a soukromých grantů. Tyto privátní toky zahrnují Přímé zahraniční investice (Foreign Direct Investments, FDI), soukromé exportní úvěry, obligace multilaterálních agentur, granty od charitativních nevládních organizací a nadací a bilaterální investiční portfolia (OECD-DAC glossary).

nedostatek dostupných informací zařadit do jedné ze skupin ODA-like či OOF-like. Právě na základě těchto údajů si autorka práce zvolila takové příjemce Čínské rozvojové pomoci, na kterých bude zjišťovat uplatňování jednotlivých principů a dosahování cílů rozvojové pomoci, kteří byli od roku 2000 na čínské pomoci nejvíce závislí, neboť podíl čínské pomoci na hrubém národním příjmu (Gross National Income, GNI) recipienta pomoci je zde nejvyšší v rámci Afriky. Spolu s výše zmíněnými kategoriemi dle OECD-DAC jsou zároveň v každé případové studii započítávány do celkového objemu asistence i finance ČLR, které jsou vyhrazeny na vojenskou oblast recipienta, které samotná Čína považuje za součást oficiální rozvojové pomoci.

Na základě výše uvedených informací o poskytované asistenci a na základě údajů o svobodě tisku čerpaných z dat organizace Freedom House z roku 2013 (Freedom House 2013), si autorka zvolila tyto tři případové studie: Ghanu, Libérii a Zambii. Ghana je stát, který je dle indexu svobody tisku řazena mezi svobodné země a podíl čínské pomoci na jejím GNI tvoří 5,32 %, Libérie je, co se svobody tisku týče, klasifikována jako částečně svobodná a podíl pomoci tvoří 2,57 % na GNI země, poslední případ, tedy Zambie, je rovněž řazena mezi státy s částečně svobodným tiskem a podíl pomoci ČLR tvoří 1,92 % na GNI země (Strange et al. 2013: 39). V této práci jsou vynechány případy Mauritánie a Mosambiku, byť tyto případy rovněž vykazují vysoký podíl čínské pomoci na GNI, stejně tak jsou obě země klasifikovány v rámci svobody tisku jako částečně svobodné. Důvodem pro vyloučení těchto případů je to, že v případě Mauritánie se jedná problematiku neznalosti arabského jazyka ze strany autorky této práce, bylo by tedy obtížné získávat potřebné mediální informace k případové studii. V případě Mosambiku se jako problém jeví to, že země je jedním z předních recipientů pomoci jak ze strany DAC (mimo USA), tak zároveň i ze strany USA (Strange et al. 2013: 35), jedná se tedy o případ, který se v této souvislosti liší od případu Ghany, Libérie a Zambie, u nichž pomoc DAC není tolik významná, a kde je tedy vliv čínské asistence o to zásadnější. Zároveň, s ohledem na kritérium významu pomoci na GNI a míru svobody tisku, se jedná o případy, kde je procento čínských projektů nejvyšší z celkového množství projektů v regionu ve sledovaném období (Ghana 4,58 %, Libérie 4,22 % a Zambie 3,43 %) (Strange et al. 2013: 37) a překonává v tomto ohledu jak případ Mauritánie, tak i Mosambiku.

2. Teorie modernizace a teorie asijských hodnot

„Triumf Západu, Západních myšlenek je evidentní zejména ve vyčerpání funkčních systematických alternativ vůči Západnímu liberalismu. (...). To, co dnes můžeme pozorovat, není pouhý konec studené války (...), ale konec dějin jako takový: což je konečný bod ideologického vývoje lidstva a univerzalizace Západní liberální demokracie, jakožto konečné formy lidské vlády“ (Fukuyama 1989: 1–2). Výše zmíněná slova Francise Fukuyamy poukazují na očekávání, která přinesl konec studené války, tedy, že se svět bude vyvíjet v souladu se Západními hodnotami, které jdou ruku v ruce s přechodem ke globálnímu trhu. K takovému scénáři se nepředpokládala existence vývoje alternativního. Nicméně, namísto tohoto vývoje je dnes možné pozorovat, že Západ už nezůstává jediným zdrojem bohatství, stejně tak, že existují nové představy o možnostech vývoje kapitalismu, který nemusí nutně jít ruku v ruce s demokracií. Takový světový vývoj je dán vzestupem nových trhů, a to v čele se státy jakými jsou Brazílie, Rusko, Indie a Čína, který sice vedl k jejich integraci do globální ekonomiky, nicméně taková integrace nemusela nutně znamenat větší integraci se Západem a tedy i akceptaci hodnot, které zastává, ostatně výstižná slova k takovéto integraci nabízí bývalý premiér Singapuru Lee Kuan Yew, který vysvětluje ekonomickou prosperitu státu slovy: „(...), kdybychom nenásledovali některé dobré postupy Západu, nepodařilo by se nám dostat se z naší zaostalosti. Zůstali bychom zaostalou ekonomikou se zaostalou společností. Ovšem zároveň nechceme vše Západní“ (Zakaria 1994: 125).

Kritika teorie, že kapitalismus a demokracie jsou nevyhnutelně spojeny je stále více slyšet, a to zejména od vlád států jakými jsou Čína či Rusko, které se zejména v prvním desetiletí 21. století těšily rekordnímu ekonomickému růstu, a to navzdory právě jejich nedemokratickému režimu. Otázkou je, zdali tyto státy mohou reprezentovat nový rozvojový model, jakožto potenciální inspiraci pro rozvojové země a odmítnutí teorie modernizace (Elgin 2010: 135). Nejprominentnější rozvojová alternativa je založená na tezi „asijských hodnot“ (*Asian Values*) promulgovanou již výše zmíněným Lee Kuan Yewem s cílem vysvětlit rozvoj Singapuru, Malajsie a Číny, ke kterému dochází bez politické liberalizace. Teze asijských hodnot dle Leea tvrdí, že je to právě kulturní inklinace k respektu autority a tvrdá práce, která umožňuje zemím Východní Asie sledovat liberálně ekonomickou politiku bez demokracie (Zakaria 1994: 112). Mezi státy, které odmítly následovat rozvojovou cestu, kterou předepisoval Západ, se výrazně zařadila i Čína. Právě tento odpor dal vzniknout debatě ohledně asijských hodnot, kdy s odmítáním akceptace předpisu Západu začala Asie podporovat nadřazenost vlastních

hodnot, možnost svobodně si rozhodnout vlastní politickou cestu a cestou rozvoje. Před tím, než zde bude tato rozvojová alternativa v podobě asijských hodnot představena blíže, je nejprve věnována pozornost teorii modernizace, ze které vychází i Washingtonský konsensus, jakožto její rozšíření v rámci neoliberálních ekonomických myšlenek.

2. 1. Teorie modernizace

Velká část debaty ohledně vztahu mezi ekonomickým rozvojem, hodnotami, normami a politickým režimem se zaměřuje na argument, který předkládá teorie modernizace, jedná se o ideu, která se zrodila z práce politických sociologů 19. století, jakými jsou Emile Durkheim a Max Weber, Redfield či Maine. Ve druhé polovině 20. století se pak teorií začali zabývat další sociální vědci a mezi nimi i níže zmíněný Seymour Martin Lipset. Zastánci modernizační teorie věří, že skrze konstrukci modernity a odmítání tradice vede cesta k rozvoji. Rozvojovým zemím pak k ekonomickému růstu rovněž pomůže přijetí či nahrazení správných kulturních vlastností. Argument je tak založen na dichotomii mezi tradicí a modernitou, jakožto ideálních typů společenské organizace, systémů hodnot a rozvoje lze dosáhnout odmítáním a překonáváním prvků a norem, jakožto překážek tradiční společnosti, právě překonáním charakteristik tradiční společnosti se otevře možnost žádoucí sociální, ekonomické a politické transformace. V tomto kontextu jsou země „třetího světa“ vnímány jako „pod prahem modernity,⁶ s predominancí tradičních charakteristik⁷“ (Valenzuela a Valenzuela 1978: 538–539). Během procesu modernizace si všechny společnosti projdou podobně významnými změnami, dějiny již moderních národů jsou v tomto ohledu chápány jako vzor pro univerzálně využitelnou konceptualizaci. Definice modernity tak nabírá formu souboru charakteristik a

---

6 Moderní společnost je charakterizována dominancí úspěchu, univerzalistických, specifických a neutrálních orientací a vzorců jednání. Dále pak strukturou nukleárních rodin, které vykonávají limitované funkce, komplexním a vysoce diferencovaným systémem zaměstnání, vysokou mírou prostorové a sociální mobility, dominancí sekundárních ekonomických aktivit a produkcí směřovanou na výměnu, institucionalizaci sebeudržitelného růstu, vysoce diferencovanými politickými strukturami s racionálními a legálními zdroji autority. V ohledu na charakteristiky je mezi teoretiky modernizace kladen důraz na racionalitu či na institucionalizaci racionality, která vede obyvatelstvo moderních společností k sledování a dosahování utilitářských cílů, taková charakteristika se pak přirozeně odráží i v ekonomickém rozvoji moderní společnosti (Valenzuela a Valenzuela 1978: 538–539).

7 Za společnost tradiční je označována taková společnost, která se vyznačuje dominancí askriptivního, partikularistického, difuzního a afektivního vzorce jednání, širokou příbuzenskou strukturou s množstvím funkcí, malou prostorovou a sociální mobilitou, systémem stratifikace založeném na diferencii, hlavně primárních ekonomických aktivit, tendencí k autarkii sociálních jednotek, nediferencovanou politickou strukturou s tradičními elitistickými a hierarchickými zdroji autority (Valenzuela a Valenzuela 1978: 538–539).

předpokládá, že jsou aplikovatelné na všechny společnosti, tato koncepce modernity, pokud ji budeme pokládat za model, lze použít jakožto měřítko každé společnosti. Tyto výše zmíněné domněnky jsou logicky konsistentní s tvrzením, že impulsem k modernizaci v dnešní době již moderních států byl výsledkem endogenní kulturní a institucionální transformace, zatímco změny v pozdějších případech rozvoje je výsledkem primárně podnětu exogenního, čímž je myšlena difuze moderních hodnot a institucí ze zemí, které si dříve modernizací prošly. Modernizující se státy jsou tak vedeny Západním modelem, adoptují a adaptují jeho technologii, přijímají jeho hodnoty a způsob jednání, stejně jako finanční, průmyslové a vzdělávací instituce. Kolonialismus, zahraniční pomoc, vzdělávací možnosti v zahraničí, zahraniční investice a masová média, atd. – to vše lze pokládat za prostředky přenosu modernity – svět se tak konverguje do uniformní a standardizované kultury, připomínající tu Spojených států a Západní Evropy (Valenzuela a Valenzuela 1978: 539–540).

Je to právě Lipset, který v roce 1959 ve svém díle nesoucí název *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Development* jako první vytvořil vztah mezi úrovní rozvoje daného státu a pravděpodobností toho, že je demokratický, ostatně slovy Lipseta: „Čím lépe se daří národu, tím větší má šanci na to, že si demokracii udrží“ (Lipset 1959: 75). Lipset takto dokázala potvrdit korelaci mezi demokracií a rozvojem na empirické půdě v jedné z nejranějších empirických komparativních studií. Lipsetovu komplexní teorii nelze ovšem redukovat pouze na ekonomické faktory, tedy na korelaci mezi příjmem per capita a demokracií. Lipset poukazuje na různé aspekty ekonomického rozvoje, jakými jsou industrializace, urbanizace, bohatství a vzdělání, které jsou vnitřně propojeny tak, že soubor těchto faktorů vytváří podmínky, pro fungování, nebo naopak, při nízké hodnotě zmíněných proměnných, nefungování demokratického režimu (Lipset 1959: 75–78).

Na Lipsetovu studii navázaly svými pracemi další sociální vědci, ti jeho tvrzení, tedy, že ekonomický růst spouští řetězec událostí, které vedou k politické reformě a roste tak pravděpodobnost vzniku demokratického režimu, jinými slovy – nejdříve ekonomický růst a až poté demokracie – buď podporovali, nebo podrobili kritice. Příkladem těch, kteří Lipsetovu teorii podporovali, může být Walt Whitman Rostow, se svou studií z roku 1960 nesoucí název *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, kde teoretizuje cestu vedoucí od ekonomické modernizace k demokracii jako lineární a nevyhnutelnou (Rostow 1960: 4–16). Lipsetovu teorii modernizace také podporuje Gabriel Almond, když ve svém článku z roku 1991 *Capitalism and Democracy* shrnuje

závěry studií několika vědců – Roberta Dahla, Daniela Lenera a Karla Deutsche – kteří demonstrují korelaci mezi ekonomickým rozvojem a demokratickými institucemi (Almond 1991: 469).

Teorie modernizace je přesvědčivá o to víc, že, jak uvádí UNDP, z třiceti nejbohatších zemí světa, byly v roce 2012 pouhé tři státy nedemokratické (Hong Kong, Singapur a Brunejský sultanát) (UNDP: 2012). Nicméně teorie modernizace nedokáže vysvětlit to, že některé státy, které demokratické nejsou, zaznamenávají dlouhodobý ekonomický růst. Nabízí se tedy otázka, zdali ekonomický růst musí nutně vést k demokratizaci režimu. V tomto ohledu je namístě uvést Apterovu tezi, že demokracie nemusí být nutně výsledkem modernizace, jelikož může vést destabilizaci politického procesu ve společnostech, které si modernizací procházejí (Wucherppfennig a Deutsch 2009: 2). Samuel Huntington pak v této souvislosti o možných dopadech modernizace rovněž zpochybňuje, že cesta od rozvoje k demokracii nemusí být přímá a lineární. Státy, které procesem modernizace procházejí, mohou ekonomicky růst, zároveň je ovšem rychlé socioekonomické změny během procesu mohou politicky destabilizovat a může tak dojít k tomu, že výsledkem nebude demokratizace⁸ (Huntington 1968: 5–8).

---

⁸ Ve své knize *Political Order and Social Change* z roku 1968 Huntington vysvětluje, proč dochází k nestabilitě režimu v zemích procházejících modernizací, přičemž za nejdůležitější kritérium politického rozvoje Huntington označuje institucionalizaci. Primární tezí studie je, že výsledkem rychlých změn ve společnosti a rychlé mobilizace nových společenských skupin v politice, které probíhají spolu s pomalým rozvojem politických institucí, je politická nestabilita, přičemž na podporu tohoto tvrzení uvádí příklady z mimoevropských oblastí, kde státy procházející modernizací zároveň zaznamenávají institucionální úpadek. K politické nestabilitě dle Huntingtona dochází, protože „(...)sociální a ekonomické změny ve společnosti – tj. urbanizace, růst gramotnosti a vzdělanosti obyvatel, industrializace, expanze masových médií – zvyšují politické vědomí, násobí množství politických požadavků a zvyšuje se politická participace“ (Huntington 1968: 5), a jsou to právě tyto změny ve společnosti, kterým musí, pro zachování stability systému, odpovídat změny institucionální. Huntington v tomto kontextu poukazuje na to, že ekonomický rozvoj a politická stabilita jsou dva nezávislé cíle a pokrok směrem k jednomu z nich zároveň nemusí znamenat i pokrok k tomu druhému. V některých případech tak skutečně může dojít k tomu, že ekonomický rozvoj podpoří politickou stabilitu, jindy naopak povede k nestabilitě. Stejný vztah pak platí mezi sociálními reformami a politickou stabilitou – mohou mírnit pnutí ve společnosti, jindy mohou vést k vypuknutí násilí a k revoluci. Coup d'état a vojenské intervence se pak v takových státech stávají ukazatelem nízké míry politické institucionalizace – svrhnout vládu v modernizující se zemi je jednoduchý úkol, daleko těžší je vytvořit vládu a obnovit řád. Podle Huntingtona tak proces modernizace s sebou nutně nemusí přinést i vytvoření moderního systému, jakým je demokracie, to, co modernizace přináší je změna, která je zdrojem nestability politického systému (Huntington 1968: 6–8).

2. 2. Teorie asijských hodnot

Během 90. let 20. století bylo možné zaznamenat nárůst nových globálních diskurzů zaměřujících se na význam, budoucí vývoj a cíle sociálního a politického rozvoje, v rámci této debaty došlo k nahrazování termínů užívaných během studené války jako „ideologie“ a „systém“ jinými termíny, a to zejména „civilizace“ a „kultura“ (Seifert 1998: 1). Je to právě „kultura“, u které se předpokládalo, že se stane dominujícím zdrojem „rozdělení lidstva a konfliktu.“ (Huntington 1993: 22). Jednou z debat, která se kulturou, jakožto dělicí linií v oblasti svobody a lidských práv zabývá, je i ta týkající se „asijských hodnot“, která se snaží nalézt odpověď na otázku ohledně možnosti existence partikulární asijské kultury, která by ospravedlňovala proklamaci o partikulární asijské identitě, která by byla fundamentálně asijská a tedy i odlišná od té Západní. Existence takové identity by zpochybňovala Západní znalosti modernity a socio-politické modernizace asijských společností (Seifert 1998: 1), a spolu s ní by i dodala legitimitu regionálním autoritářským režimům, které se v 90. letech po rozpadu SSSR dostaly pod tlak ze strany vlád Západu a univerzální lidská práva prosazující nevládních organizací (Hoon 2004: 154).

Seifert upozorňuje, že diskurz asijských hodnot lze rozdělit do několika dimenzí. Jeho regionální dimenze odkazuje na asijsko-pacifický region, na diskurz regionální identity, integrace a spolupráce v bezpečnostních a ekonomických otázkách. Zde asijské hodnoty odkazují na podobnosti a blízkost různých společností v regionu (Seifert 1998: 2). Nicméně, jak upozorňují ve své studii Chong-Min Park a Doh Chull Shin, pokud budeme za asijské hodnoty považovat jen ty, které asijské země skutečně vyznávají, nalezneme takových společných velmi málo, pokud vůbec nějaké. Proto většina literatury, která na tuto problematiku byla napsána, má tendenci tyto hodnoty chápat jako hodnoty které jsou společné pro „knfuciánskou Východní Asii“ – asijské hodnoty jsou tedy v tomto pojetí zaměnitelné s těmi knfuciánskými (Park a Shin 2004: 3). Právě toto regionální pojetí asijských hodnot je kritizováno, neboť naznačuje homogenost Asie a tedy ignoruje realitu regionu, který se vyznačuje různorodostí jazyků, náboženství, kultur, politických systémů a stejně tak vyostřených sporů uvnitř regionu, předsudkům či nenávisným vzájemným postojům jeho států (Mendes 1994). Nicméně, jak naznačuje další (národní) dimenze debaty, tak i tato regionální různorodost je zohledněna.

Další, druhou dimenzi diskurzu, lze tedy hledat uvnitř národních hranic států regionu. Ta souvisí s morálním diskurzem a rétorikou o sebevědomí národa čelícího kdysi nadřazenému Západu, který ale dnes upadá, a to jak morálně, tak ekonomicky (Seifert

1998: 2). Mendes ve spojitosti s touto dimenzí uvádí, že lze rozlišovat tři modely, ke kterým patří ti nejprominentnější ze zastánců této debaty, jedná se o 1. singapurský model; 2. Mahathirův model; a nejnovější 3. čínský post-tiananmensko-konfuciánsko-nacionální model (Mendes 1994). Nicméně i přes odlišnosti každého z těchto modelů beroucích v potaz specifickou každé společnosti států, lze najít mezi nimi takové charakteristiky, které mají společné, a tedy lze vytvořit definici asijských hodnot.

Díky svým normativním implikacím, diskurz rovněž nabyl i globální dimenze. S důrazem na eventualitu dějin a kulturně-relativistickou perspektivu, poukazuje na normativní dědictví Západního osvícenství a jeho „liberální“ koncepci lidských práv, které dávají jednotlivce do svého normativního zaměření, a které jsou spíše svévolnou volbou, která nemá vztah ke kulturám mimo Západ. Z tohoto pohledu následování příkladu Západní modernity znamená pro jiné kultury prakticky podvolit se vnucování nekompatibilních hodnot. S ohledem na kulturní a historické odlišnosti tak asijské hodnoty představují alternativu vůči normativnímu univerzalizmu, tato alternativnost spočívá jak v konvenční argumentaci ohledně rozvojového pragmatismu, který dává přednost ekonomickému rozvoji před tím socio-politickým, tak anti-imperialistické argumentaci rozvojových států, odsuzující normativní kritiku za strany Západu týkající se systematického porušování lidských práv a převládající demokratický deficit režimů. Takováto argumentace Západu je mezi zeměmi třetího světa chápána jako prosazování jeho vlastního zájmu, který neber ohled na kulturní odlišnost (Seifert 1998: 3).

Hlavním teoretickým významem asijských hodnot je tedy rozdílnost a rozpor mezi universalismem a partikularismem. Na jedné straně tak stojí hlavní iniciátoři a zastánci asijských hodnot – Datuk Seri Mohamad Mahatir, bývalý premiér Malajsie, a již výše zmíněný bývalý premiér Singapuru, Lee Kuan Yew – kteří prosazují argument, že existuje soubor hodnot, které jsou distinktivně asijské, a které zahrnují takovou politicko-sociální praxi, která se výrazně liší od Západního stylu liberální demokracie. Je to právě proti-Západní tón, kterým jsou asijské hodnoty často definovány a stojí tak proti kritikům autoritářských režimů, kteří poukazují na to, že lidská práva jsou univerzální hodnotou, na kterou má právo každá lidská bytost, a kterou tedy žádná vláda nesmí porušovat pod zástěrkou argumentu o kulturních rozdílech. Nicméně, jak v tomto ohledu upozorňuje Greg Sheridan, není to jen tato politická dimenze, která je definuje. Debata ohledně asijských hodnot souvisí s debatou uvnitř samotného regionu Jihovýchodní Asie, který se týká blahobytu obyvatel, povahy regionální komunity, dynamiky modernizace, stejně tak

občanské dimenze života obyvatel regionu, vztahu mezi tradicí a novou kosmopolitní dynamikou a výzev, které přináší modernizace⁹ (Sheridan 1999: 2–4).

Zastánci asijských hodnot rovněž podporují představu hierarchického pohledu na společnost kladoucí důraz na interdependenci a společenskou povahu člověka. Konfucianismus, jakožto kulturní zdroj asijských hodnot, klade důraz na vztahy mezi lidmi a určuje jednání v tradiční hierarchické čínské společnosti. Konfucianismus lze definovat jako etický systém a humanistický pohled na svět zdůrazňující způsob chování v mezilidských vztazích, osobní ctnost a poslušnost vůči autoritě, loajalitu vůči rodině, sociální harmonii a vzdělání. Konfucianismus definuje ideálního jedince dle vztahu k druhým – očekává se, že bude pracovat pro dobro skupiny, ke které patří a přizpůsobí se očekáváním ostatních – proto jsou vlastní zájem a potřeby jedince vnímány jako sekundární vůči jeho povinnosti ve společnosti či kolektivním blahobytu. To má za následek, že otázka lidských práv není důležitá, zatímco smysl pro komunitu je zdůrazňován. Od jednotlivců je tak v tomto kontextu požadováno, aby svůj zájem definovali v rámci zájmu celé komunity, ke které patří (Park a Shin 2006:).

V kontextu hierarchické čínské společnosti vztah mezi vládcem a poddaným odpovídá vztahu mezi otcem a synem – od poddaného/syna se očekává, že bude vládce/otce poslouchat a respektovat, vládce/otec by měl pak být tzv. „junzi“ (tj. ctnostný gentleman), a vládnout státu/rodině svým příkladem a vzděláním spíše než prostřednictvím vnucování své vůle. Kulturní perspektiva v regionu Východní Asie tak pramení ze (a zároveň vede do) sítě vztahů či komunitárního pohledu na společnost, kde každý zná své místo v sociální hierarchii. Takovéto chápání světa se pak odlišuje od toho Západního, liberálního a atomistického pohledu na společnost, který klade důraz na autonomii a vede dle zastánců asijských hodnot k dekadenci. Komunitarismus a autoritářství, jakožto argumenty zastánců asijských hodnot, mají tak v regionu silnou kulturní resonanci – argumenty které staví právo státu, komunity a rodiny nad práva jednotlivce (Barr 2002: 4–6).

---

⁹ Kishore Mahbubani, singapurský diplomat, v této souvislosti dodává, že asijské hodnoty se pokouší obnovit společnost, znovu ji propojit s její minulostí a překonat tak odkaz kolonialismu a zastaralý předpoklad o asijské podřazenosti. To má vést k nalezení způsobu života, který dokáže sloučit modernitu a tradici v asijské společnosti, jinými slovy – dosáhnout modernity bez toho, aby se společnost stala pouhou replikou Západu (Mahbubani 2010: 36–39).

Prvořadost komunity nad potřebami jednotlivce je založena na chápání role státu, která je založena na povinnosti vůči lidu, jakožto kolektivu – povinnost poskytnout mír, stabilitu a ekonomický rozvoj (Barr 2002: 6). Toto chápání role státu je pak spojeno s absolutistickým přístupem ke státní suverenitě, tento pohled pak potvrzuje i regionální organizace Společenství států jihovýchodní Asie (ASEAN), když na společném zasedání roku 1991 se ministři členských států shodli na tom, že „otázka lidských práv by měla zůstat v kompetenci a odpovědnosti každého státu, a to s ohledem na komplexní různorodost ekonomické, sociální a kulturní reality států“, zároveň pak byl kladen důraz na to, že by „mezinárodní uplatňování lidských práv nemělo narušovat státní suverenitu.“ (ASEAN 1991).

Kromě silné role státu je dalším prvkem asijských hodnot, který vychází z konfucianismu role rodiny. Rodina je první komunitou člověka, a právě v ní se učí, jaké je jeho místo ve světě, v hierarchické struktuře společnosti a jak žít ve společnosti založené na vztazích. Vztahy v rodině nejsou založeny na základě kontraktu či na neosobní kalkulaci výhod a možných ztrát. Místo toho jsou vztahy v rodině založeny na principech loajality a úctě k rodičům, které kladou důraz na rodinné povinnosti a blahobyt rodiny. Jednání jedince je morálně souzeno dle toho, jestli slouží ve prospěch rodiny jako celku. Rodina je chápána jako mikrokosmos společnosti a politiky a idealizována jako prototyp dobré vlády, rodina tak poskytuje emocionální a filozofický model pro uvažování společnosti, jakožto organické jednotky, která poskytuje nejsilnější důvod pro komunitarismus (Park a Shin 2004: 3). Ostatně jak v rozhovoru se Zakariou uvádí sám Lee: „Základní rozdíl mezi konceptem Západním a konceptem Východní Asie týkající se společnosti a vládnutí, je takový, že Východní společnosti věří, že jednatel existuje v kontextu své rodiny. Jedinec tak není nedotčený a oddělený. Rodina je součástí širší rodiny, potom přátel a společnosti. Vládce či vláda se nesnaží o poskytnutí toho, co nejlépe poskytuje samotná rodina.“ (Zakaria 1994: 113).

Mimo výše zmíněné dvě premisy silné vlády a silné rodiny, existuje část debaty ohledně asijských hodnot, která zdůrazňuje ekonomický význam asijských a partikulárně konfuciánských hodnot. Za hodnoty asijské společnosti, které podporují ekonomický růst, jsou považovány šetrnost, tvrdá práce, vysoký standard vzdělání, komunitně a týmově založený přístup k práci. Tyto hodnoty se odrážejí v konkrétních vlastnostech v rámci ekonomiky a jsou často pokládány za důvod ekonomického úspěchu těchto států.¹⁰

---

10 Konkrétněji je uvádí Sheridan: kapitalistická ekonomika; vysoká míra úspor; tendence odkládat spotřebu, a to dokonce napříč generacemi; silná pracovní morálka; zaujatost vůči zájmům producentů na

Legitimita mnoha asijských vlád jedné strany je založena na zajištění ekonomického růstu, pro jeho udržení a stejně tak zajištění si legitimacy, musí být vlády států schopny přilákat zahraniční investory, a to pomocí vytvoření pro ně příznivých podmínek v ekonomice. Slovy Soek-Fang Sima: „Musí být schopny prezentovat sebe samotné jako ekonomiky, které jsou založené na té nejčistší logice kapitalismu.“ (Sim 2001: 48).

V kontextu asijských hodnot, v tomto ekonomickém systému, který lze nazvat „autoritářským kapitalismem“ (např.: Mendes 1994; Halper: 2010) či například „státním kapitalismem“ (např.: Brenner 2009; Chow 2004), jsou soutěživost a sociální nerovnost legitimizovány prostřednictvím meritokracie, sociální blahobyt je legitimizován a spravován ne skrze stát, ale skrze komunitu – jednotlivci, rodiny a komunity by v takovémto systému měly být soběstačné a dávat na první místo národ, a to spíše než klást „sobecké“ požadavky vůči státu a tedy i společnosti. Role komunitarismu má velký význam v delegitimizaci proti-kapitalistických (tj. welfarismus) a proti-autoritářských (tj. demokratických) hodnot, a umožňuje tak propojení kapitalismu a autoritarismu. Toto propojení vede k vzájemnému posilování těchto hodnot – autoritarismus chrání kapitalismus, tím že potlačuje požadavky na blahobyt a kapitalistický úspěch zase poskytuje režimu legitimitu (Sim 2001: 49).

Asijské politické systémy a politické kultury jsou odrazem výše zmíněných obecných tendencí ve společnosti – korporativistické instituce, hierarchicky strukturované a elitářské tak utvářejí politický rámec. Podpora ekonomického rozvoje a udržování pořádku, je prioritou, a to na úkor dodržování lidských a občanských práv. Namísto otevřené debaty ve společnosti či veřejného konfliktu je preferován konsensus. Implikace pro demokracii jsou v takovémto kontextu poměrně jasné. Vzhledem k tomu, že většina společnosti chápe vládu jako ztělesnění opravdového zájmu komunity, přiznává státu mandát, který slouží k porušování lidských práv a tak zajištění veřejného pořádku a ekonomického rozvoje. To že to je právě vláda, která nejlépe určí národní zájem, plyne z již výše zmíněného paternalistického chápání autority, kdy je vláda v roli otce oprávněna uplatňovat disciplínu a opatrovnictví, kterého společnost, jakožto dítě musí poslouchat za každých okolností (Hoon 2004: 156–157).

úkor spotřebitelů; na export orientovaný průmysl vedoucí k efektivnosti; celkově slabé obchodní odbory či takové odbory, které jsou úzce spjaty s firmami, které zaměstnávají pracovníky, které tyto odbory reprezentují; celkový důraz na udržování sociální a politické stability a důraz na zájmy skupiny (Sheridan 1999: 9–10).

Přímým důsledkem argumentu „silného státu“ je tak dekonstrukce liberální demokracie do jejích základních komponentů – liberalismu a demokracie – a následné prosazování „neliberální demokracie“ jakožto legitimní, pokud ne přímo nadřazené alternativní teorie vládnutí. V kontextu sledování národního zájmu, tedy ekonomického a sociálního pokroku, poskytují asijské hodnoty vhodný prostředek k umlčená kritiky uvnitř společnosti a k podpoře proti Západního nacionalistického sentimentu. V této souvislosti může být jakýkoli oponent označen za „ne Asiata“, pokud se postaví proti tomu, co je určeno vládou jako národní zájem. Opozice režimu a ohled na základní politické svobody a lidská práva jsou vnímány jako faktory, které národní zájem podřívají, neboť pokud je jim vláda nucena věnovat pozornost, nemůže se předně plně soustředit na dosažení cíleného pokroku (Hoon 2004: 156).

S odmítnutím základních politických svobod a občanských práv, prezentovaným jako pomoc ekonomickému rozvoji, se demokracie v tomto ohledu stává luxusem, který si chudý stát nemůže dovolit, ostatně, slovy Bruce R. Scotta - „kapitalismus, s výjimkou této země (tj. Spojených států) předchází demokracii. (...) Ve zbytku světa to trvalo 100, 200, 300 let, než se dostal do takové fáze, že byl schopen demokracii zvládnout“ (Cohen 2007). Potenciálním důsledkem teorie asijských hodnot je její tvrzení, že rozvojové politiky by měly usilovat o ekonomický a sociální rozvoj v rámci vlastních pravidel, hodnot a kultury, a přejímat jen takové politiky, které jsou v podmínkách a kontextu partikulární společnosti pragmatické, v této souvislosti se takový rozvoj odehrává v autoritářském režimu a případnou otázkou přechodu k demokracii se zabývá, pokud tedy vůbec, až později.

3. Charakteristiky čínského rozvoje

Čínská ekonomika byla transformována na tu tržní pomocí několika po sobě jdoucích ekonomických reforem, první a zároveň přelomová institucionální reforma, která reagovala na špatný stav ekonomiky, se týkala zemědělského sektoru a postupně se rozšířila i do dalších ekonomických oblastí.¹¹ Rychlý vzestup Číny, jakožto ekonomické

---

¹¹ V roce 1978 čínský prezident Deng Xiaoping přijal tzv. „systém zodpovědnosti domácností“, který měl nahradit politiku kolektivního zemědělství, systém komun, která se ukázala být neefektivní a neschopná pokrývat potřeby obyvatelstva. V důsledku této reformy si zemědělci mohli nově ponechávat odměnu, která jim připadla za dodatečnou práci, poté, co již odevzdali fixní množství své produkce (Chow 2004: 129). Tato reforma zároveň znamenala i to, že farmáři se mohli nově hospodařit i s časem, který jim zbyl po odevzdání fixně určené produkce. Došlo tak zároveň k rapidnímu nárůstu počtu pracujících v lokálně řízených továrnách – městských a vesnických podnicích – jejichž produkce tak začala pokrývat poptávku

mocnosti, během třiceti let je považován za jeden z největších ekonomických úspěchů moderní doby. Od roku 1978, kdy byly ekonomické reformy přijaty, do roku 2013, rostl Čínský hrubý domácí produkt průměrně 10 % ročně (Morrison 2014: 1). Čína se stala jednou z hlavních globálních ekonomických mocností a v dnešní době se jedná o největšího světového výrobce, exportéra zboží, největší světový trh pro množství zboží a je i největším držitelem rezerv v cizích měnách. V současné době je Čína druhou největší ekonomikou po Spojených státech a někteří analytici předpokládají, že je během následujících pěti let překoná (Witt a Redding 2011: 3). V roce 2014 se pak Čína stala největší ekonomikou světa dle parity kupní síly (The Economist 2014). Tyto tři desetiletí rychlého ekonomického růstu a relativní stability během světové finanční krize dodaly Pekingu sebevědomí, že jeho ekonomický systém může být v mnoha ohledech rovný, ne-li přímo nadřazený systému rozvinutých industrializovaných ekonomik, tento čínský ekonomický systém představuje moderní formu na státu závislém merkantilismu, spíše než volně tržní demokratický kapitalismus, který se zdál být, jak již bylo uvedeno dříve v této práci – „koncem dějin“ (Witt a Redding 2011: 3).

Tržní ekonomika Číny v mnoha ohledech připomíná nově industrializované ekonomiky Východoasijských států, jakými jsou Singapur, Hong Kong či třeba Jižní Korea v období 70. a v 80. let, kdy liberální ekonomická politika a politické autoritářství šly ruku v ruce s historickou příležitostí pro adoptování ekonomické politiky na exportu založeného rozvoje, což vedlo k rapidní modernizaci těchto států. Z této perspektivy je čínské autoritářství variantou 21. století tohoto Východoasijského modelu, který, jak uvádí Zhao ve své studii, sleduje tři charakteristiky – gradualismus a pragmatismus, silnou roli státu, kombinaci ekonomického liberalismu a protekcionismu (Zhao 2010: 423).

---

a zároveň začala představovat konkurenci pro existující státem vlastněné podniky. Reforma v zemědělství tedy významně napomohla k rozvoji nestátních sektorů (Naughton 2007: 90). Díky rostoucí poptávce došlo k růstu lehkého průmyslu, jehož podpora vystřídala předchozí stalinistické zaměření vlády na podporu armády a těžkého průmyslu. Tento úspěch v oblasti zemědělství, jak uvádí Fairbank a Goldman, vedl k tomu, že se jen mezi lety 1980 a 1986 hrubá produkce na venkově zdvojnásobila (Fairbank a Goldman 2006: 412), a stejně tak posloužil následně jako základ pro reformu v dalších sektorech, a to i kvůli změně v ideologickém uvažování členů Komunistické strany Číny ve prospěch podpory reformem k tržní ekonomice (Chow 2004: 129).

3. 1. Gradualismus a pragmatismus

Čínská modernizace není udávána ideologickou doktrínou či principy, ale experimentováním a pragmatismem, který nejlépe vystihuje věta samotného bývalého čínského prezidenta Denga Xiaopinga – „Nezáleží na tom, jestli je kočka černá nebo bílá, dokud dokáže chytat myši, je to dobrá kočka.“ (Tyler 1997). Sledování tohoto přístupu vedlo k tomu, že proces implementací reforem byl graduální a jednotlivé reformy byly přijímány postupně, nikoli najednou, a to až po zjištění, jak se osvědčily. Byly tak nejprve implementovány ve vybraných sektorech a regionech a zahrnovaly jen jednodušší a méně kontroverzní oblasti. Čínští političtí lídři zároveň pracovali s již existujícími ekonomickými a politickými institucemi, zatímco je postupně reformovali a přizpůsobovali tak, aby soužily cílům modernizace (Zhao 2010: 423). K sledování takového přístupu vedl fakt, že reformátoři systému netušili, kam tento proces povede, jejich cílem bylo zlepšovat zjevné a závažné problémy plánované ekonomiky, ty je vedly k rozhodnutí, že jednotlivcům a organizacím by mělo být povoleno pokrýt potřeby obyvatel a získat nějaký dodatečný příjem, a to i kdyby to mělo znamenat narušení centrálně plánované ekonomiky. Postupně tak začalo docházet ke snižování ekonomických bariér a otevírání systému.¹² (Naughton 2007: 85–87).

---

¹² Vhodným příkladem graduálního přístupu k ekonomickým reformám jsou čínské státem vlastněné podniky (State-Owned Enterprises - SOEs), neboť právě v tomto případě byly následné institucionální změny prováděny krok za krokem. První takovou změnou bylo poskytnutí částečné autonomie v rozhodování týkajících se produkce, marketingu a investic. Další implementovanou reformou byla finanční nezávislost, která těmto podnikům povolila nechávat si, po zaplacení daní státu, svůj vlastní výdělek. Následující reforma se týkala systému zodpovědnosti, podobnému tomu, který byl realizován v zemědělském sektoru, v jehož rámci si část společnosti, po odevzdání fixní částky podniku, mohla ponechat zbylý profit. Na konci 80. let pak následovala další reforma, která státní podnikům umožnila zbývající profit redistribuovat dle svého uvážení mezi své pracovníky a použít jej jako případnou investici. V 90. letech se pak vláda začala vzdávat vlastnictví malých a středních podniků, zatímco ty velké si ponechávala. Velké podniky byly následně ve většině případů přeměněny na akciové společnosti, v nichž stát kontroloval většinový podíl (Chow 2004: 130–131). Spolu s implementací pro-tržně ekonomických reforem docházelo v Číně k snižování role státu v poskytování sociálních služeb, které dříve zastával, stejně tak docházelo k oslabování role státem vlastněných podniků, takovýto trend byl celosvětový a předpokládalo se, že se státem vlastněné podniky stanou nevýznamným oddělením vlády a budou nadále privatizovány, nicméně tato situace se počátkem 21. století začala měnit. Role státu začala opět expandovat, což je možné zaznamenat právě na postavení čínských státních podniků, neboť jejich význam v ekonomice opět významně narostl, zatímco byl možné zaznamenat snížení role soukromého sektoru. Čínské státní podniky si prošly transformací a restrukturalizací a některé z nich dnes patří mezi největší světové společnosti, jako příklad lze uvést China Petroleum and Chemical Corporation (Sinopec), China National Petroleum Corporation (CNPC) nebo Industrial and Commercial Bank of China Limited (ICBC) (Xing a Shaw 2013: 98).

3. 2. Silný stát

Modernizace byla v Číně vedena silným a pro-rozvojovým státem, který byl schopen vytvořit národní konsensus a zároveň zajistit celkovou politickou a makroekonomickou stabilitu v rámci které reformy sledoval. Národním cílem se tak stal ekonomický růst a politická stabilita, kterých mělo být dosaženo bez demokratizace, neboť ta byla vnímána jako destabilizující hrozba pro modernizační proces.¹³ K modernizaci a vytyčování rozvojových cílů země tak docházelo bez toho, aby Komunistická strana Číny ztratila svoji politickou moc. Politický liberalismus byl chápán jako potenciální ohrožení národního konsensu, politický pluralismus je tedy nežádoucí, jelikož představuje pro cíle vlády nevídanou výzvu. Nutno dodat, že silný stát nechápe Západní demokracii jako politický systém, který povede k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, čínští lídři tak kladli důraz na disciplínu, kterou ekonomický rozvoj potřebuje spíše, zejména ve svém počátečním stádiu, než demokracii¹⁴ (Zhao 2010: 424).

---

13 V souvislosti s otázkou demokratizace v Číně Zhao upozorňuje na to, že demokracie byla vždy součástí reformní agendy, ovšem jednalo se o koncept, který je interpretován jako demokracie „s čínskými charakteristikami“. Důležitou součástí tohoto politického diskurzu byl, od jeho představení Západem počátkem 19. století, fakt, že demokracie byla v Číně ze strany politické elity interpretována z pragmatického hlediska. Osvícenští intelektuálové zde demokracii vnímali jako prostředek komunikace mezi vládou a lidem, s cílem dosáhnout společenské harmonie, jelikož s sebou nese skupinovou solidaritu a nabízí prostředky pro národní přežití v soutěživém světě. Lidová participace byla chápána jako známka civilizace, atribut modernity a cesta k bohatství, moci a kolektivnímu blahobytu. Takováto interpretace konceptu demokracie je činná odlišným od toho Západního, který předpokládá, že jednotlivci mají partikulární zájmy, které se nemusí shodovat se zájmem státu. Jednotlivci sledují sobecké cíle a neviditelná ruka jejich snahy mění na blahobyt celé společnosti. Současná diskuze ohledně politické reformy vykazuje pragmatismus, když zdůrazňuje instrumentální aspekt demokracie k udržení společenského řádu a harmonie. S ohledem na tento cíl jsou navrhovány i politické reformy, ke kterým pokud dojde, tak skrze komunistickou stranu prostřednictvím její podpory a zlepšení jejího vedení politickou participací a veřejným dohledem, což v důsledku povede k výkonnějšímu a legálnímu systému jedné strany (Zhao 2010: 424–425).

14 Nicméně nebyla to jen snaha Komunistické strany udržet si moc, která určovala rozvoj a dynamiku modernizace, ale i význam historického ponížení Číny, úpadku a tedy i snaha dostat Čínu do takové pozice ve světě, která, jak bylo prezentováno, jí právem náleží. Jak v této souvislosti uvádějí Witt a Redding, Čína v roce 1800 produkovala až jednu třetinu světového průmyslu, v roce 1978 čínský podíl na celosvětovém HDP činil pouhých 1,8 % a jednalo se tedy o jednu z nejchudších společností světa (Witt a Redding 2011: 4). Hnací silou pro implementaci reformy byla tedy i náprava takového nespravedlivého a ponižujícího postavení Číny.

3. 3. Ekonomický liberalismus a protekcionismus

Čínský přístup k modernizaci zahrnoval i některé prvky ze Západních rozvojových modelů. To, co je unikátní na čínském modelu je tak právě schopnost adoptovat tyto prvky a zároveň fakt, že komunistický režim byl schopen určovat kdy, kde a jak tyto Západní myšlenky přijme. Zatímco tak Čína přijala některé principy Washingtonského konsensu, které kladou důraz na roli trhu, podnikatelskou činnost, globalizaci a mezinárodní obchod, zároveň dokázala odmítnout či modifikovat takové prvky, které by znamenaly snížení role státu – příkladem je protekcionismus klíčových sektorů a rozvíjejícího se průmysl, který by byl bez tohoto státního zásahu ve své fázi rozvoje nekonkurenceschopným (Zhao 2010: 425). Během procesu transformace ekonomiky tak Čína přijala přístup, který lze označit za dvoukolejný. Vláda pokračovala v poskytování nezbytné protekce jinak nefunkčním podnikům v klíčových sektorech, zároveň docházelo k liberalizaci vstupu soukromých společností, společných podniků a přímých zahraničních investic do oblastí vyžadujících intenzivní využití pracovní síly, ve které měla Čína komparativní výhodu.¹⁵ Tato strategie umožnila Číně udržet si stabilitu, neboť

---

¹⁵ Významným krokem, který vedl k ekonomickému růstu a transformaci ekonomiky se stala sledovaná „politika otevřených dveří“. Čínská ekonomika byla v podstatě uzavřenou do období politických reforem v 80. letech. V roce 1978 celkový objem zahraničního obchodu Číny činil pouhých 7 % z celého národního příjmu. Politika otevřených dveří znamenala otevření Číny importu ze zahraničí, stejně tak čínského exportu, roku 1987 tak objem zahraničního obchodu narostl na 25 %, roku 1998 se již jednalo o 37 %. (Chow 2004: 131). Politika otevřených dveří vedla k založení speciálních ekonomických zón a podniků ve společném státním a zahraničním vlastnictví. Vybudování takovýchto území mělo posloužit k nalákání zahraničních investorů, jimž byla vláda schopna nabídnout speciální daňové výhody, mírnější regulace a méně byrokratických překážek než tomu bylo jinde ve státě. Na oplátku zóny sloužily k získávání nových technologií a k podpoře čínského exportu, který od 90. let začal zahrnovat i zboží dlouhodobé spotřeby. Zahraniční investice přicházely zejména z okolních států v regionu, přičemž významnou roli zde hrála i čínská diaspora a její kontakty v Číně. Státy, zahrnující Singapur, Malajsii, Thajsko či Hong Kong, pak následovali investoři jak ze Západu, tak Japonska, jejich investice vedly k větší participaci Číny v mezinárodním obchodu, stejně tak modernizaci a k snižování ekonomické kontroly ze strany státu, když pak tyto zahraniční společnosti začaly rozšiřovat svoji působnost i v jiných částech státu a zároveň docházelo k ekonomickému růstu mezi domácími soukromými podnikateli, stále více prostoru vznikalo pro nestátní ekonomickou činnost (Fairbank a Goldman 2006: 413–414). V této souvislosti Chow upozorňuje na omezení týkající se zahraničních investic v Číně. V určitých oblastech ekonomické reformy, včetně státem vlastněných podniků, bankovníctví, finančního systému a zahraničního obchodu, čínská vláda nechápe tržní ekonomiku stejným způsobem, jako ekonomové, kteří věří v ekonomické benefity volného obchodu a volného toku kapitálu. Některé prvky tržní ekonomiky jsou zde sice vnímány jako úspěšné v podpoře žádoucího ekonomického rozvoje státu a modernizace, zároveň však kladou důraz na důležitou roli vlády, kterou by měla plnit v regulaci tržních sil. Vláda tak podporuje určité kategorie investic, které jsou vybrány jako důležité pro ekonomický rozvoj, zároveň však nepodporuje nebo dokonce zakazuje kategorie jiné. Kategorie, které podporuje, zahrnují ty, které jsou důležité pro získání nových technologií v oblasti zemědělství, ve výrobě energie, dopravy a nezbytných surovin a v obnovování zdrojů a prevenci environmentálního znečištění. Přímé investice jsou tak podporovány pro jejich přínos v technologické modernizaci tradičního průmyslu a na pracovní sílu intenzivního průmyslu (Chow 2004: 132–133).

se tak dokázala vyhnout kolapsu prioritních průmyslů a dosáhnout dynamického růstu tím, že zároveň využila jak své komparativní výhody, tak výhody své zaostalosti v procesu industriální modernizace. Ekonomický růst v nově liberalizovaných sektorech navíc vytvořil podmínky, v rámci nichž mohla vláda reformovat i dříve prioritní sektory (Lin 2010: 9–10). Čína takto byla schopna absorbovat cizí rozvojové zkušenosti, a to bez toho, aby zároveň ztratila svoji suverenitu v otázkách politického a ekonomického rozhodování.

4. Pekingský konsensus jako alternativní rozvojový model

Debata ohledně čínského modelu rozvoje začala v reakci na publikaci Joshuy Coopera Rama z roku 2004, který ve svém článku použil termín „Pekingský konsensus“ s cílem popsat unikátní čínský rozvojový přístup, který se liší od Západního – „Washingtonského konsensu“ – který vychází ze studie Johna Williamsona z roku 1989. Williamson vytvořil seznam deseti neoliberalních politických předpisů pro ekonomickou reformu v Latinské Americe, na kterých, jak předpokládal, by se Washington shodl. Jednotlivé politiky kladou důraz na roli trhu a na omezenou roli státu a byly později prezentovány jako univerzálně aplikovatelné jak pro Latinskou Ameriku, tak pro další rozvojové země, které čelily ekonomické krizi. Williamsonův seznam se zaměřoval pouze na politiku v ekonomii, nicméně Washingtonský konsensus zahrnoval i liberální demokracii, která se spolu s volným trhem stala nutným cílem modernizace a stala se tak základem „šokové terapie“, která byla aplikována na státy bývalého Sovětského svazu a Východní Evropy po kolapsu komunismu v těchto zemích. Jedním z důvodů, proč se Pekingský konsensus, jakožto možná rozvojová alternativa stal tolik populárním mezi rozvojovými státy je fakt, že Washingtonský konsensus selhal a státy, které jednotlivé politiky přijaly, zaznamenávaly spíše zhoršování ekonomické situace, než tomu bylo před těchto partikulárních reforem. Vzhledem k tomu, že se o Pekingském konsensu hovoří jako o alternativním rozvojovém konceptu, je nutné vysvětlit, právě na základě přiblížení obsahu a dopadu aplikace politik Washingtonského konsensu, v čem tato alternativnost spočívá.

4. 1. Washingtonský konsensus

Když v 70. letech 20 století svět postihuje ekonomická krize, v důsledku následné světové recese dochází k odmítání poválečného keynesianství, které podporuje státní zásahy do ekonomiky a dochází tak k postupné změně Západního ekonomického modelu. Je to právě toto období světové ekonomické krize, které vedlo k prosazování Washingtonského konsensu. Západní politici od 80. let začali rozvojovou pomoc svazovat s akceptací ideologií Západních norem a institucí. Recipienti finanční pomoci tak začali pro-Západně reformovat své politické a ekonomické systémy. Vznikl tak nový myšlenkový proud – monetární ekonomie – v jehož čele stál Milton Friedman, ten byl sice zprvu jen reakcí na krizi, nicméně postupem času se myšlenky, které tento proud propagoval, staly základem nového modelu pro politický a ekonomický rozvoj. Cílem opatření, jejichž zavedení tento model v ekonomice zastával, bylo nahrazení „pomocné ruky“ vlády „neviditelnou rukou“ trhu. Friedman vycházel z myšlenek klasických ekonomů osvícenství, kteří podporovali ideu volného obchodu mezi národy, jakožto základ pro mír a prosperitu. Friedmanova idea tržní společnosti nebyla jen ekonomickou teorií, položila základy komplexní politicko-ekonomické filozofie, kde síla trhu spočívá v ekonomické svobodě, ovšem ekonomická svoboda může dle této teorie existovat jen v kontextu svobody politické, kde se jednotlivec může rozhodovat, jak bude žít, co si koupí, stejně tak co bude vyrábět. Ekonomická a politická svobody se tak staly dvěma součástmi jednoho celku (Halper 2010: 52–55).

To, co začalo v 60. letech jako teoretická odpověď na Keynesa, v krizi 70. letech expandovalo jako politické hnutí. Na monetarismus se postupně začali v USA a Velké Británii zaměřovat konzervativní intelektuálové. Nová konzervativní doktrína ekonomické filozofie se stala Západní doktrínou volně-tržní demokracie založené na duálním předpokladu volného trhu a demokratického pluralismu, jakožto optimálním způsobu, jakým má být společnost organizována. Monetarismus a doktrína volného trhu začaly dominovat agendě vlivných finančních institucí Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Globální recese v 70. letech jejich důležitost ještě zvýšila, neboť mnoho rozvojových zemí se kvůli krizi dostalo do finančních problémů a potřebovaly finanční asistenci. Aby pomoc od těchto institucí získaly, musely přistoupit na podmínky určené právě ze strany Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, ve smyslu – „žádné reformy, žádné peníze“. Tyto reformy byly navrhnuty tak, aby eliminovaly jakékoli překážky, které by bránily efektivnímu trhu, o kterém se předpokládalo, že je cestou k růstu. Půjčky tak byly poskytovány těmito institucemi, když země přistoupily na

Programy strukturálního přizpůsobení (*Structural Adjustment Programmes*, SAPs), které sledovaly pravidla, která navrhl výše zmíněný Friedman v rámci své ekonomické filozofie, tedy deregulace trhu, odstranění kontroly nad investicemi a určování úroků a směnných kurzů světovými trhy, redukce velikosti veřejného sektoru, eliminace subvence (Halper 2010: 56–59).

Tyto různé elementy a mechanismy SAPs se staly známými pod názvem Washingtonský konsensus (Halper 2010: 56–60), ten byl poprvé použit v roce 1989, když John Williamson prezentoval svoji studii na konferenci Institutu pro mezinárodní ekonomii, a to s cílem prozkoumat míru, do jaké staré myšlenky rozvojové ekonomie, které převažovaly v oblasti ekonomické politiky v Latinské Americe od 50. let, byly nahrazeny politickou ekonomikou, která byla po dlouhou dobu považována za vhodnou v rámci OECD. Williamson tak vytvořil seznam deseti politik, na kterých, jak předpokládal, „by se každý ve Washingtonu shodl, že jsou více méně nezbytné všude v Latinské Americe, a označil jsem je za Washingtonský konsensus“ (Williamson 2004: 1). Prezentace těchto politik vedla k tomu, že byl Washingtonský konsensus přijat jako „obecné povědomí ohledně politik pro rozvoj a ekonomický růst“ (Marangos 2009: 197).

Seznam reforem, které Williamson v roce 1989 představil, obsahoval deset bodů,¹⁶ ovšem obsah Washingtonského konsensu, jakožto neoliberální manifest, který byl následně aplikován, obsahoval bodů jedenáct, přičemž v některých došlo k významné dezinterpretaci originálních Williamsonových návrhů či dokonce k úplné ignoraci. Washingtonský konsensus, jako neoliberální manifest, uváděl tyto následující politiky: 1. fiskální disciplínu s cílem udržovat vyrovnaný rozpočet; 2. redukce veřejných výdajů; 3. daňová reforma vedoucí k celkovému snížení daní a eliminaci redistribuce příjmu; 4. finanční liberalizace s cílem tržního určování úrokové sazby; 5. volně plovoucí směnné

---

¹⁶ Originálních deset bodů, tak jak je v roce 1989 představil Williamson: 1. fiskální disciplína: rozpočtový deficit by měl být nízký natolik, aby docházelo k financování bez daňové inflace; 2. Veřejné výdaje: veřejné výdaje by měly být přesměrovány z politicky citlivých oblastí, na které je utráceno více zdrojů než je jejich ekonomický zisk, do takových oblastí, které mají vysokou návratnost investic a potenciál zlepšit distribuci příjmu, takové oblasti jsou základní vzdělání, zdraví a infrastruktura; 3. daňová reforma: rozšířit daňový základ a naopak snížit marginální daňovou sazbu; 4. finanční liberalizace: hlavní cíl tržně určované úrokové sazby; 5. politika směnného kurzu: jednotný směnný kurz na dostatečně soutěživé úrovni, který povede k rychlému růstu netradičního exportu; 6. liberalizace obchodu: kvantitativní omezení obchodu by měla být rychle nahrazena tarifem, které budou progresivně redukovány do jednotné nízké sazby v rozmezí 10–20 %; 7. přímé zahraniční investice: zrušení bariér, které brání vstupu přímých zahraničních investic; 8. privatizace: privatizace státních podniků; 9. deregulace: zrušení takových omezení, které brání vstupu nových firem či omezují soutěž na trhu; 10. majetková práva: zajištění majetkových práv hlavně v neformálním sektoru (Williamson 2004: 3–4).

kurzy; 6. liberalizace obchodu s cílem eliminace protekcionismu a kontroly kapitálu; 7. přímé zahraniční investice a zrušení bariér vstupu zahraničních firem; 8. privatizace státních podniků; 9. deregulace vstupních a výstupních bariér a potlačení regulací vytvořených k environmentální ochraně; 10. budování finančních institucí; 11. okamžitá cenová liberalizace (Marangos 2009: 201).

4. 1. 1. Selhání Washingtonského konsensu

Mezi hlavní kritiky Washingtonského konsensus patří Joseph E. Stiglitz, který tvrdil, že úspěch konsensu, jakožto intelektuálního přístupu k rozvoji, spočíval v jeho jednoduchosti. Politická doporučení, která nabízel, vyžadovala nenáročnou administrativu, a to vzhledem k tomu, že je bylo možné spravovat skrze několik ekonomických ukazatelů – inflace, růst přísunu peněz, úroková sazba, pozice rozpočtu a obchodní deficit (Stiglitz 1998: 6). Když Williamson poprvé použil tento termín, jak bylo řečeno, naznačoval jím, že každý s Washingtonem souhlasí a dále to, že má Washington právě na základě takového souhlasu pravdu. Nicméně, jak upozorňuje Stiglitz, neexistuje konsensus, že zásady Washingtonu jsou nezbytné a dostatečné pro úspěšný rozvoj. Dnes lze spíše zaznamenat rostoucí konsensu nad pochybením Washingtonského konsensu pro příliš omezené ekonomické strategie, stejně tak pro omezenost svých cílů (Stiglitz 2000).

Dezinterpretace Williamsonova bodů konsensu, která dala vzniknout verzi, jakožto již výše uvedeného neoliberálního manifestu, definovala konsensus jako soubor ekonomických politik implementovaných Reaganem a Thatcherovou inspirovaných Hayekem a Friedmanem. V rámci této interpretace se termín Washington, jako oblast i autorita, ještě více rozšířil. Odkaz na Washington naznačoval pravdivost na jeho straně, tedy naznačoval i finanční závislost na Washingtonu ze strany rozvojových zemí. Pro ty, kteří interpretovali Washingtonský konsensus jako neoliberální manifest, nabyl tento termín až náboženské dimenze. Soubor těchto politiky tak začal popisovat extrémní a až dogmatický závazek k víře, že trh může vyřešit všechny problémy, a to platí pro všechny státy světa v jakékoli době. Demokraticky zvolené vlády rozvojových států si tak mohly zvolit, zdali přistoupí na politiky konsensu. Tyto rozvojové ekonomiky měly možnost svobodně si zvolit tempo, pořadí politik, směr a i to, jestli nějaké z politiky v rámci konsensu odstraní či přidají. Ovšem pokud si takovéto země chtěly půjčit finanční prostředky od MMF a Světové banky, stejně tak pokud chtěly změnit datum splatnosti jejich dluhu či podpořit příliv zahraničních investic, vyžadoval světový finanční trh specifický soubor politik na straně států, které si prostředky půjčovaly – jejich politiky

tak musely být v takovýchto případech konzistentní s Washingtonským konsensem (Marangos 2009: 209).

Washingtonský konsensus selhal a nedosáhl tak výsledků, kterých mělo být dosaženo přijetím a implementací politik, které navrhoval. Jeden z největších problémů Washingtonského konsensu představovala myšlenka jeho univerzality, neboli to, co označuje Stiglitz termínem „one-size-fits-all policy“ (International Monetary Fund 2002), která ignorovala specifčnosti jednotlivých ekonomik. Rozvojové země navíc přijímaly politiky konsenzu v dobách recese svých ekonomik. V takovýchto podmínkách radikální snížení vládního deficitu situaci zhoršovalo a snižování výdajů pak mělo negativní dopad na tu nejchudší část obyvatelstva. Domácí průmysl pak nebyl schopen čelit zahraniční konkurenci na trhu. Deregulace a liberalizace pravidel přílivu zahraničních investic otevřely trh spekulativním finančním transakcím, což následně vedlo k inflaci. Rychlá privatizace státních podniků vedla ke korupci, jelikož státem vlastněný sektor se dostal do rukou politiků, kteří měli úzké vazby na soukromé podnikatele. Výsledek byl takový, jak uvádí Stefan Halper, že během let 1980 a 1995 byla politika aplikována až na 80 % světové populace (Halper 2010: 62), přičemž, jak uvádí Randall Peerenboom, mezi lety 1950 až 1990, 57 z 83 států s příjmem méně než 2000 USD per capita zůstalo stejně chudými nebo se jejich ekonomická situace ještě zhoršila. V roce 2000 54 rozvojových zemí, které přijaly různé rozvoj podporující plány, vykazovaly horší ekonomickou situaci, než tomu bylo v roce 1990 (Peerenboom 2006: 23). Nutno dodat, že samotný způsob prezentace Washingtonského konsensu, jako předpisu na rozvoj, který, jelikož byl úspěšný na Západě, bude úspěšný i jinde ve světě, čelí velké kritice, která tuto cestu rozvoje zpochybňuje. Dle této kritiky samotný Západ sledoval jinou cestu, než tu, kterou propaguje pod konsensem, sledoval cestu protekcionismu, porušování patentních zákonů a hlavně cestu graduální, v níž implementace politik a budování institucí trvaly desítky i stovky let. Nečelily tak nátlaku, jakému dnes čelí rozvojové země ze strany již rozvinutých států vnucujících svůj neoliberalní manifest (Chang 2002: 7–12).

4. 2. Pekingský konsensus

Autor termínu „Pekingský konsensus“ – Joshua Cooper Ramo – předpokládá, že vzrůstající důležitost Číny nejen změnila mezinárodní řád, ale rovněž vytvořila nový model, na kterém jiné státy mohou stavět svůj rozvoj. Předpokládá, že „cesta čínské transformace představuje přitažlivost pro takové státy, které se snaží přijít nejen na to, jak rozvíjet svoji zemi, ale i jaké je jejich místo v mezinárodním systému tak, aby byly

skutečně nezávislími a mohly si tak zachovat vlastní způsob života a schopnost dělat vlastní politická rozhodnutí.“ (Ramo 2004: 3). V tomto ohledu Ramo věří, že „Pekingský konsensus nahradí ten Washingtonský, jakožto již diskreditovaný model (...), washingtonský 'víme-to-nejlépe' přístup, který ostatním státům říká, jak mají fungovat“, a který Ramo označuje za „známku arogance teze o 'konci dějin“ (Ramo 2004: 4).

Čínský rozvojový přístup je udáván snahou dosáhnout spravedlivého vysoce kvalitního růstu, který se kriticky staví vůči myšlenkám privatizace a volného obchodu. Dle Rama je flexibilní natolik, že jej lze jen těžko klasifikovat jako doktrínu – neprosazuje uniformní rozhodnutí pro každou situaci. Lze je definovat snahou inovovat a experimentovat, zachovat národní hranice a zájmy, stejně tak pragmatičností a zároveň i jeho ideologičností. Jedná se o model, který vznikl až po období vlády Denga Xiaopinga, nicméně i tento model sleduje pragmatické myšlenky z této doby, které lze popsat právě Dengovými slovy, že nejlepší cesta modernizace je ta, kdy při „překračování řeky vede cesta přes hledání kamenů“, a to namísto snahy překročit řeku jedním velkým skokem „šokové terapie“ (Ramo 2004: 4).

Ramo sám upozorňuje, že čínská rozvojová cesta, stejně tak její cesta k moci, nemůže být zopakována jiným národem. Nicméně některé prvky vzestupu Číny zahrnují rozvojový svět, v tomto ohledu tedy dle Ramoa již nezáleží na tom, jestli čínské reformy uspějí nebo selžou. Pekingský konsensus již představuje a dává vzniknout novým myšlenkám, které se velmi liší od těch ze Západu, a vzhledem k tomu, že Pekingský konsensus, stejně jako před tím Washingtonský konsensus, zahrnuje i takové představy, které se netýkají jen ekonomické dimenze, ale i té politické, kvality života a globální mocenské rovnováhy, v podstatě tak staví Čínu a její stoupence proti daným rozvojovým a mocenským představám (Ramo 2004: 5).

Pekingským konsensem Ramo označuje tři teorémy vztahující se k tomu, „jak organizovat pozici rozvojové země ve světě“ (Ramo 2004: 11). Tři teorémy dle Rama zní takto:

1. *Na inovaci založený rozvoj*: Tato první zásada, kterou Ramo zmiňuje, tvrdí, že čínská cesta modernizace pramení z inovace a technologických skoků, které následně vedly k rychlému nárůstu celkové produktivity. Slovy Rama: „Tradičně se tvrdí, že čínský růst je příkladem toho, co se stane, pokud dojde k uvolnění velkého množství levné pracovní síly. Ve skutečnosti je to ale na inovaci založený růst, který byl schopen zachovat čínskou ekonomiku a napomohl k vyrovnání katastrofální vnitřní nerovnováhy“ (Ramo 2004: 17).

Jsou to právě inovace a získávání nových technologií, které vedou k rychlé změně v některých sektorech a řeší problémy vzniklé z reforem, ve svém důsledku tak svým potenciálem přispívá i k vytváření stabilního prostředí. Tato změna je tak založená na znalostech, proto je nezbytné, aby stát do vzdělání investoval, a to jak pomocí výstavby vzdělávacích a výzkumných center, tak prostřednictvím získávání expertů ze zahraničí (Ramo 2004: 15–19).

Pekingský konsensus, jakožto model, který je založen na inovaci, staví staré rozvojové představy vzhůru nohama. Inovativní společnost vytváří takové prostředí, v rámci něhož jsou akceptovatelné jak experimentování, tak i selhání, což vede k produktivní ekonomické dynamice, která dovoluje zásadním ekonomickým sektorům, aby se dle potřeb postupně proměňovaly a byly schopné přežít rozvojové šoky (Ramo 2004: 20).

2. Ekonomický úspěch není měřen na základě růstu HDP per capita, ale na základě jeho udržitelnosti a úrovni spravedlnosti: Tento druhý prvek modelu odkazuje na to, že se Čína nezaměřuje pouze na ekonomický růst, ale i na dosažení spravedlivé distribuce bohatství, v rámci níž jsou benefity široce sdíleny. Upozorňuje na to, že se pro čínské lídry a dokonce lokální úředníky stal udržitelný a vyrovnaný růst hlavním zájmem. Právě rovnostářským prostředím a důrazem na redistribuci zdrojů ve společnosti a zkvalitnění života občanů lze zabránit chaosu, který ve společnosti může vzniknout v důsledku rozvojových změn. Stejně tak v tomto bodě upozorňuje na snahu redukovat environmentální dopady vzniklé z ekonomického růstu (Ramo 2004: 21–23). V tomto ohledu pak Ramo klade důraz na podmínku vytvoření stabilního prostředí, které je „předpokladem pro rozvoj“ a upozorňuje tak na až „posedlost“ čínských lídrů i společnosti takové stabilní prostředí vytvořit a udržet, neboť právě to je považováno za jeden z klíčových faktorů pro ekonomický rozvoj země (Ramo 2004: 24).

3. Právo na sebeurčení Číny a jiných států ve vztahu k USA: Tento prvek Ramova Pekingského konsensu odkazuje na schopnost Číny udržet si kontrolu nad vlastními rozvojovými politikami a rozvojovou cestou, stejně tak na úspěch čínského rozvoje, který se stal výzvou pro USA, a to jak pro rostoucí moc Číny, tak proto, že se Čína stala pro svůj model rozvoje atraktivní pro jiné rozvojové země. Čína striktně nesledovala politiky Washingtonského konsensu, ale raději implementovala takové reformy, které spíše odpovídají lokálním podmínkám a okolnostem. Důsledkem je to, že se Čína stala rivalem pro Spojené státy v mnoha důležitých oblastech. Stejně tak rozvojový svět hromadně vnímá Čínu jako ekonomického partnera, politického spojence a alternativní rozvojový model, což dále vede k erozi globální dominance USA (Ramo 2004: 31–36).

4. 2. 1. Kritika Ramova konceptu Pekingského konsensu

Někteří vědci užívají termín „Pekingský konsensus“ nanejvýš opatrně, pokud jde o jeho vizi, jako protiváhy Washingtonského konsensu, neboť tento termín evokuje obavu z hrozby, kterou tento model může znamenat pro mezinárodní systém, na druhou stranu však připouštějí, že čínský rozvojový model získal popularitu v mnoha částech rozvojového světa. Stejně tak se lze hojně setkat s názory, které nesouhlasí se samotným názvem „Pekingský konsensus“, a to proto, že v Pekingu se nikdo na něčem nedohodl, a spíše než konsensus například Scott Kennedy navrhuje název „kompromis“ mezi různými skupinami, ten spíše vystihuje to, jak vznikaly politiky, které vedly k rozvoji v Číně (Kennedy 2010: 462). Jiní vědci pak upozorňují, že Pekingský konsensus neusiluje o to být vnucován jako rozvojový model, jedná se tedy o pasivní rozvojový model, kterým se ostatní státy mohou inspirovat a jeho politiky dobrovolně přebírat. Právě proto, pro jeho pasivitu, je ovšem těžké samotný model implementovat v jiném prostředí (Rebol 2010: 18).

Samotné jednotlivé body rozvojového modelu tak, jak je uvedl Ramo, zpochybňuje například Scott Kennedy. Ten klade důraz na to, že Čína se v první řadě nerozvíjela pomocí inovace a dokázala přeskochit několik generací technologií, byť inovace hrála roli v jejím rozvoji, rozhodně se nejedná o lídra v této oblasti. Pomocí politiky otevřených dveří byla Čína spíše schopna přitáhnout množství investorů ze zahraničí, kteří spolu se svými podniky do Číny dostali i nové technologie. Čína se v tomto ohledu rozhodně nestala inovátorem, ale spíše pro svůj rozvoj dokázala využít těchto cizích dovezených technologií a spolu s nimi získat pro rozvoj cenné znalosti a zkušenosti. Ostatně i dnes, jak píše Kennedy, i když Čína vyváží ty nejnovější technologie, nejsou vyrobeny a vymyšleny čínskými firmami, ale jedná se o podniky, které jsou buď ve společném vlastnictví Číny a zahraničního spoludávatele, nebo jsou pouze zahraniční a v Číně využívají jen výhodných podmínek pro výrobu svých produktů (Kennedy 2010: 462). V současnosti se Čína samozřejmě snaží stále více se zaměřovat na oblast inovace, jakožto na další stádium růstu, byť se to některým podnikatelům skutečně pomalu začíná dařit, jedná se pořád o velmi těžký krok v rámci rozvoje státu, neboť se odehrává ve stále uzavřeném systému (Ortmann 2012: 340).

Kennedy rovněž kritizuje Ramův teorém týkající se udržitelnosti čínského rozvoje a tedy i ohled na životní prostředí, dle něho, byť Čína měla snahy zohlednit dopad rychlého rozvoje státu na životní prostředí, nikdy nebyly návrhy na toto téma úspěšně realizovány,

neboť Čína vždy dala přednost rozvoji před environmentálními ohledy. Rovněž bod týkající se spravedlnosti tohoto růstu poukazuje na to, že z rozvoje profitovalo celé obyvatelstvo, jsou mylné, neboť byt' Čína skutečně dokázala dostat stovky milionů obyvatel z chudoby, zároveň tento rapidní rozvoj vedl i k tomu, že docházelo ke stále zvětšující nerovnosti, a to jak osobní, sektorové, tak i regionální. Nelze tedy hovořit o „reformě bez poražených“, nicméně to neznamená, že sociální spravedlnost není z jedním budoucích cílů rozvojové politiky v Číně (Kennedy 2010: 470). Ostatně jak v tomto kontextu diskuze o Ramovu Pekingského konsensu dodává Shaun Breslin: „ (...) když Ramo hovoří o charakteristikách Pekingského konsensu, jakými jsou inovace a závazek k spravedlivému růstu, mělo by to být chápáno jako něco, co by vláda státu chtěla, aby její rozvojová strategie v budoucnu docílila, a to spíše než shrnutí toho, co již proběhlo. A skutečně, (Pekingský konsensus) zůstává v mnoha ohledech spíše aspirací než dnešní realitou.“ (Breslin 2011: 1331).

I přes tuto kritiku zůstává to, jak se Čína dokázala rozvinout ze zaostalé země v rozvojovou zemi v průběhu velmi krátkého časového období, pro jiné rozvojové státy velice atraktivní skutečností. Nutno dodat, že vize Pekingského konsensu, jakožto rozvojové alternativy zaznamenala zejména v posledních letech velký nárůst pozornosti, a to kvůli ekonomické krizi, která upozornila na slabiny tržního fundamentalismu a naopak zdůraznila důležitost vládních regulací. V této souvislosti je důležité upozornit, že Čína si je této skutečnosti sama vědoma. Byť existuje široká diskuze ohledně toho, jestli Čína vůbec vnímá samu sebe jako rozvojový model, který je hodný následování, tedy jako potenciální rozvojovou alternativu, a to vzhledem k tomu, že myšlenka týkající se Pekingského konsensu, jakožto rozvojového modelu nevznikla v Číně, některé její kroky takovému uvědomění nasvědčují. V reakci na světovou krizi vznikl v roce 2009 nový ambiciózní projekt, jehož název lze přeložit jako „zahraniční propaganda“ (*overseas propaganda*), v rámci něhož Čína upozorňuje na existenci a význam svého alternativního rozvojového modelu a ekonomického úspěchu. Jedná se o snahu Pekingu vytvořit síť zahraničních kanceláří či poboček, které budou prezentovat moderní tvář Číny, a to v každé zemi na světě. Vznik tohoto projektu reagoval na světovou ekonomickou krizi, kterou dokázala využít jako platformu pro kritiku kapitalismu a prezentaci vlastního „čínského modelu“, jakožto protipólu modelu západního, který krizi způsobil. Pomocí médií tak čínská vláda poukazovala na selhání volně tržního fundamentalismu, které jen zdůrazňuje nadřazenost čínského způsobu rozvoje během vlády prezidenta Hu Jintao nesoucí jméno „vědecká teorie rozvoje“. Jedná se o oficiální pojmenování politiky prosazované vládnoucí stranou, která klade důraz na podporu blahobytu obyvatelstva,

kteřé je striktně řízeno vládou z centra, jinými slovy se jedná o politiku prosazující ideu státního kapitalismu (Halper 2010: 10–11).

5. Rozvojová pomoc Číny

Čína svoji rozvojovou asistenci poskytuje od 50. let. Prvním recipientem byla po válce v Koreji KLR. V dalších letech pak Čína v oblasti rozvoje spolupracovala s některými sousedními socialistickými státy. V souvislosti s africkým kontinentem byla poprvé rozvojová pomoc poskytnuta v roce 1956 Egyptu. Další asistence následovala spolu se získáváním nezávislosti afrických států. Prvními recipienty se pak stali socialističtí lídři států, kdy příkladem může být i níže zmíněná případová studie Ghany (Strange et al. 2013: 3). Čína tedy není v poskytování rozvojové pomoci žádným nováčkem, ostatně i tradiční základní principy zahraniční spolupráce byly artikulovány již v 50. letech, kdy vzniklo „Pět principů mírové koexistence“.¹⁷ Nicméně jednotlivé body, na základě kterých Čína svoji rozvojovou pomoc poskytovala, byly formulovány v roce 1964 Zhou Enlaiem v rámci „Osmi principů pro ekonomickou pomoc a technickou asistenci jiným státům“,¹⁸ jejichž jádro představovaly principy rovnosti, vzájemného prospěchu a bezpodmínečnosti pomoci (The State Council of the PRC 2011).

Během studené války čínská pomoc vyvažovala vliv USA a zejména pak SSSR a v roce 1973 ČLR již poskytovala rozvojovou asistenci až třiceti africkým státům a co do objemu překonávala pomoc sovětskou. Tento nárůst souvisí s politickým cílem – uznáním ČLR, jakožto reprezentanta Číny v OSN, k čemuž také v roce 1971 došlo. V dalších dekádách pak ČLR poskytovala rozvojové finance každé africké zemi, která neuznávala Tchaj-wan. Nicméně s politickými změnami v samotné ČLR od roku 1973 bylo možné zaznamenat pokles v množství poskytované pomoci. I tak ale vliv Pekingu na kontinentu přetrval a poskytovaná asistence se v tomto období týkala hlavně údržby již dříve realizovaných

---

17 Tyto principy z roku 1954 zahrnovaly: 1. Vzájemný respekt pro teritoriální integritu a suverenitu; 2. Vzájemnou neagresi; 3. Vzájemné nezasahování do vnitřních záležitostí státu; 4. Rovnost a spolupráce pro vzájemný prospěch; 5. Mírová koexistence (Panda 2014).

18 Konkrétně Enlai v roce 1964 hovořil o těchto principech: 1. Čína svoji pomoc vždy poskytuje na základě principů rovnosti, vzájemné prospěšnosti; 2. Čína s pomocí nikdy nespojuje žádné podmínky či nepožaduje speciální privilegia; 3. Čína pomáhá ulehčit břímě příjemce pomoci, jak nejvíce to je možné; 4. Cílem Číny je pomoci příjemci asistence postupně dosáhnout samostatnosti a nezávislosti rozvoje; 5. Čína usiluje o rozvoj takových projektů v rámci poskytování své pomoci, které by vyžadovaly méně investic, ale zároveň nabízely rychlé výsledky; 6. Čína poskytuje v rámci své pomoci zařízení a materiály té nejlepší kvality pocházející z její vlastní výroby; 7. Při poskytování technické asistence by se Čína měla ujistit, jestli personál příjemce pomoci je plně schopen zvládnout poskytovanou techniku; 8. Čínští experti nesmějí mít jakékoli speciální požadavky, stejně tak se jim nesmí dostávat speciálního zacházení (China Daily 2010).

projektů. Za vlády Denga v 70. a 80. letech 20. století se čínská ekonomika začala otevírat zahraničním investicím a obchodu, což vedlo k rostoucímu důrazu na projekty, které jsou vzájemně výhodné a zároveň propojují pomoc, obchod a investice. Čína v tomto období začala využívat modelu, v jehož rámci jsou půjčky spláceny místními produkty a primárním zbožím, přičemž sama takto čerpala z vlastní zkušenosti, kdy získávala od Japonska půjčky za dodávky uhlí a ropy. Takováto zkušenost se ukázala být velmi důležitou, neboť na základě tohoto modelu dokázala ČLR získat přístup ke klíčovým nerostným surovinám v Africe. V této době rovněž docházelo k rostoucímu propojování investic a pomoci, neboť od roku 1979 mohly čínské společnosti podnikat i v zahraničí, stejně tak mohly participovat na projektech, které byly financovány multilaterálními bankami. Po událostech na náměstí Nebeského klidu v roce 1989 a následné mezinárodní izolaci Číny opět hrálo v alokaci rozvojové asistence v Africe důležitou roli uznání ČLR. I na základě této následné podpory od rozvojových států dokázala ČLR tento mezinárodní tlak překonat (Strange et al. 2013: 3).

V roce 1995 došlo k reformě v poskytování rozvojové asistence, kdy k tradičním nástrojům – grantům a bezúročným půjčkám – přibýly další finanční mechanismy – koncesní půjčky (Brautigam 2011: 205). Čínské rozvojové finance a investice pak začaly výrazně růst s počátkem nového tisíciletí spolu s uzavřením „strategického partnerství“ mezi Pekingem a africkými vládami pod záštitou FOCAC v roce 2000. Závazky na množství poskytnuté asistence ze strany ČLR se pak od roku 2000 na každém summitu zdvojnásobily – v roce 2006 se tak jednalo o pět miliard USD, v roce 2009 deset a v roce 2012 již dvacet miliard USD (FOCAC 2013).

Společně s politickými i ekonomickými změnami se měnila i zahraniční rozvojová politika Číny, nicméně to, že nešlo o nikterak, alespoň co se její oficiální formulace týče, závratnou změnu dokládá způsob, jakým byly v roce 2011 prezentovány její základní charakteristiky. V roce 2011 Státní rada vydala oficiální dokument o čínské rozvojové pomoci – „White Paper on China’s Foreign Aid“. Právě tento krok je možné považovat za významný pokrok Pekingu, který v rámci tohoto dokumentu poprvé klasifikoval některé vládní finanční toky jako „zahraniční pomoc“ (*foreign aid*) (The State Council of the PRC 2011).

Čína v roce 2011 základní charakteristiky čínské zahraniční rozvojové pomoci uváděla takto: 1. *Neustálá pomoc příjemcům pomoci v budování jejich schopnosti se samostatně rozvíjet*. Praxe prokázala, že rozvoj země závisí zejména na vlastních silách. V poskytování zahraniční pomoci tak Čína dělá vše pro to, aby pomohla příjemcům pomoci

vybudovat lokální personální a technické síly, infrastrukturu, a rozvoj a využít domácích zdrojů tak, aby se staly základem pro budoucí rozvoj a nakročily tak cestu k soběstačnosti a nezávislého rozvoje; 2. *Nevnucování žádných politických podmínek.* Čína dodržuje „Pět principů mírové koexistence“ a respektuje právo státu vybrat si nezávisle vlastní cestu rozvoje a model rozvoje, věří tak, že každá země by měla mít možnost vybrat si takovou cestu rozvoje, která je nejvhodnější pro její vlastní podmínky. Čína nikdy nepoužívá zahraniční pomoc jako prostředek k zasahování do vnitřních záležitostí jiného státu či sama nehledá politická privilegia ve vlastní prospěch; 3. *Dodržování rovnosti, vzájemného prospěchu a společného rozvoje.* Čína v tomto bodě proklamuje, že zahraniční pomoc má charakter vzájemné pomoci mezi rozvojovými státy, zaměřuje se na praktický efekt pomoci, zohledňuje zájmy státu, který pomoc přijímá a usiluje o podporu přátelských bilaterálních vztahů a vzájemného prospěchu skrze ekonomickou a technickou spolupráci s ostatními rozvojovými státy; 4. *Čína si zachovává realismus své pomoci, zatímco usiluje o to nejlepší.* Čína poskytuje pomoc v rámci svých možností v souladu s národními podmínkami. Čína tak využívá svých komparativních výhod s cílem poskytnout svoji pomoc tak, aby maximálně odpovídala aktuálním potřebám příjemce; 5. *Držet krok s dobou a věnovat pozornost reformám a inovaci.* Čína adaptuje svoji zahraniční rozvojovou pomoc na vývoj jak na scéně domácí, tak na té mezinárodní, klade důraz na sumarizaci zkušeností a provádí inovaci v oblasti zahraniční pomoci a okamžitě přizpůsobuje a reformuje mechanismus managementu, takže konstantně zlepšuje fungování své zahraniční pomoci (The State Council of the PRC 2011).

Tyto jednotlivé principy zahraniční rozvojové pomoci nicméně chybí v dalším oficiálním dokumentu z července roku 2014, neboť ten se primárně věnuje výsledkům rozvojové pomoci v období mezi lety 2010 a 2012. Oproti předešlému dokumentu ovšem toto nové vydání obsahuje i kapitolu věnovanou regionální dimenzi, zahrnující jak oblast Asie, tak Afriky, kde Fórum o čínsko-afričské spolupráci (The Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC) představuje mechanické jádro této spolupráce (The State Council of the PRC 2014). I přes výše zmíněné principy rozvojové pomoci ČLR z roku 2011, originální principy z roku 1964 i nadále představují ideologický základ čínského rozvojového finančního systému, od kterých se další jeho vývoj odvíjí (Strange et al. 2013: 4).

Samotný finanční rozvojový systém ČLR je poměrně komplexní a komplikovaný, což je dáno tím, že zde neexistuje nezávislá agentura, která by odpovídala za všechny formy zahraniční pomoci země. Nicméně existuje zde několik klíčových institucí, na kterých se autoři studií věnujících se této problematice shodují, že hrají významnou roli v alokaci

rozvojové pomoci. První takovou institucí je Státní rada, která určuje jak zahraniční pomoc, tak investiční strategii státu. Má kontrolu nad rozpočtem vyhrazeným na rozvojovou asistenci, nad granty, které překonávají určitou finanční částku a dále pak určuje vládní strategii a politiku vůči recipientům asistence. Další vládní agenturou hrající významnou roli v poskytování pomoci je Ministerstvo obchodu (Ministry of Commerce, MOFCOM), které řídí většinu zahraničních grantů a bezúročných půjček a zároveň má určitou odpovědnost za zahraniční rozvojové politiky a plánování, které zahrnují i koordinaci poskytování koncesních půjček s čínskou Exim bankou. Ústředním oddělením pro poskytování zahraničních rozvojových financí v MOFCOM je Department of Foreign Aid (DFA). Čínská Exim banka (Exim Bank) spolu s Rozvojovou bankou Číny (China Development Bank (CDB) pak poskytují koncesní a nekoncesní půjčky a exportní úvěry. Dále je to Ministerstvo financí (Ministry of Finance, MOF), které má odpovědnost za oblast odpouštění dluhů a za příspěvky multilaterálním institucím. Ministerstvo zahraničních věcí (Ministry of Foreign Affairs, MOFA) má pak dohled nad hodnocením projektových návrhů od recipienta pomoci a stejně tak spolupracuje s MOFCOM na určování každoročního pracovního plánu v rámci rozvojové pomoci. Dále má MOFA na starosti organizaci summitů FOCAC (Strange et al. 2013: 4).

MOCCOM, MOFA a MOF představují hlavní aktéry v administrativě rozvojových financí ČLR. Nicméně tento systém je daleko komplikovanější, neboť rozvojové finance jsou dále spravovány prostřednictvím několika úrovněového systému, který zahrnuje participaci dalších vládních ministerstev a komisí. Spolu s nárůstem rozvojové činnosti ČLR v zahraničí nicméně dochází i ke změnám managementu zahraniční rozvojové asistence. Současný systém se ukazuje být neadekvátním a neodpovídá narůstajícím požadavkům na poskytování zahraniční pomoci země. Lze tedy předpokládat, že v tomto ohledu v budoucnu může dojít ke změně a k vytvoření chybějící nezávislé agentury podřízené přímo Státní radě, která bude spravovat všechnu činnost související s udělováním rozvojové asistence. Ostatně jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, právě nedostatky v managementu čínského systému rozvojové pomoci jsou jedním z možných vysvětlení, proč neexistuje oficiální komplexní statistika o rozvojové pomoci ČLR (Strange et al. 2013: 4–5).

6. Případová studie Ghany

Vztahy mezi Čínskou lidovou republikou a Ghanou se netýkají jen nového tisíciletí, stejně tak rozvojová pomoc, kterou ČLR Ghaně poskytuje, není novým jevem ve vztazích těchto dvou států. Ovšem to, co je v tomto ohledu nové, je její současná bezprecedentní výše, která v tomto partikulárním případě dosahuje miliard dolarů a v rámci Afriky je tak Ghana jedním z největších recipientů čínských rozvojových financí vůbec.

Ghana a Čína navázaly diplomatické vztahy již v 60. letech 20. století, a to poté, co Ghana získala nezávislost. Byla to dokonce právě Ghana, kde v roce 1964 Zhou Enlai, tehdejší druhý nejdůležitější představitel Komunistické strany ČLR, oznámil, že je Afrika „zralá“ pro revoluční povstání, jednalo se tedy o historickou událost, která znamenala počátek čínského angažmá na africkém kontinentu (Frimpong a Nubnor 2013: 121), téhož roku Ghana pak rovněž obdržela od Číny první půjčku, a to ve výši 12 milionů USD (Tsikata et al. 2008: 24). V 60. letech tak lze Ghanu označit za významného spojence Číny, zejména vláda prvního postkoloniálního prezidenta státu, Kwame Nkrumaha, udržovala mezi státy velmi blízké vztahy. Právě za jeho vlády docházelo v zemi k budování výcvikových táborů pro potenciální bojovníky v boji za nezávislost v dalších státech Afriky. Zároveň Nkrumah vedl kampaň na půdě OSN jak za dekolonizaci kontinentu, tak na podporu ČLR, jakožto legitimního zástupce Číny. Po roce 1966 však na určitou dobu došlo k ochlazení vztahů mezi těmito státy. Důvodem této změny bylo svržení vlády Kwame Nkrumaha. I přes zhoršení vztahů však Ghana ČLR i nadále podporovala, například diplomaticky v 70. letech, kdy se ČLR opět stala legitimním zástupcem Číny v OSN (Idun-Arhurst 2008: 4). V reakci na tuto podporu pak došlo k obnovení diplomatických vazeb a Čína poskytla Ghaně půjčku v roce 1972 ve výši 103 milionů juanů¹⁹ (Frimpong a Nubnor 2013: 121–122).

K upevnování vztahů mezi státy dále docházelo v 80. letech, a to zejména za vlády prezidenta Jerryho Rawlingse, který, při snaze vyhnout se jednání o poskytnutí finanční pomoci ze strany Mezinárodního měnového fondu a Světové banky vycestoval do ČLR, aby zde požádal tehdejšího prezidenta Denga jak o poskytnutí půjčky, tak o rady ohledně rozvoje Ghany, s ohledem na úspěšný rozvoj Číny. Stejně jako mnoho dalších států, i Ghana na konci 80. let podpořila Čínu, když čelila mezinárodní izolaci kvůli událostem

---

¹⁹ V souvislosti s poskytnutím této půjčky je zajímavý její obchodní charakter, který měla tedy již za vlády Maa, neboť byla spojena s nákupem zboží z Číny (Frimpong a Nubnor 2013: 122).

na náměstí Nebeského klidu (Frimpong a Nubnor 2013: 121). V 90. letech pak docházelo k další finanční podpoře ze strany ČLR, jejíž nejvyšší částka – 18 milionů USD – šla na podporu společného obchodování mezi státy (Tsikata et al 2008: 24).

Výše pomoci a množství projektů významně začaly stoupat od roku 2000 a do roku 2012 Čína poskytla Ghaně asistenci ve výši přesahující 14 miliard USD (Aid Data 2014). Přičemž velká část těchto prostředků se koncentruje do období konce a počátku prvního desetiletí nového tisíciletí, ostatně jak je možné zaznamenat v příloze č. 2 v této práci. Většinu z této pomoci v rámci daného období tvoří zdroje asistence spadající do kategorie určené organizací Aid Data s ohledem na OECD-DAC klasifikaci jako *vágní oficiální finance*, a to až 62 %, dále pak 35 % spadá do kategorie *ODA-like*, jen 2 % tvoří *OOFLike* a 1 % z celkového objemu pomoci tvoří *Oficiální investice* (AidData 2014) (příloha č. 3). Pokud se zaměříme na formu pomoci, lze na tomto místě zmínit koncesní půjčky, exportní úvěry, granty, technickou asistenci, odpuštění dluhu, poskytování školního a školení pracovní síly. Vojenská asistence, tedy taková pomoc, kterou OECD-DAC nezahrnuje do žádné ze svých kategorií, ale ČLR ano, pak v případě Ghany mezi lety 2000–2012 činila více jak 8,6 milionů USD (AidData 2014).

6. 1. Princip win-win spolupráce

Čínská pomoc směřuje do různých sektorů ghanské ekonomiky, nicméně velká část prostředků, které Čína Ghaně poskytuje, míří do oblastí, které jsou vnímány jako podfinancované a nerozvinuté, zároveň však jako důležité pro další rozvojový potenciál země. V tomto ohledu je v Ghaně vítaná pomoc jak do oblasti infrastruktury, zahrnující výstavbu nemocnic, škol, silnic, telekomunikací a stejně tak do oblasti energetiky, neboť samotná země čelí dlouhodobě energetické krizi, která má nevyhnutelně vliv na její ekonomický výkon, kdy pro nedostatečnou energetickou kapacitu ztrácí možný potenciál přitáhnout do země nové investory, respektive již v Ghaně působící investory povzbudit k větší a snadnější expanzi jejich zájmů (Davies et al. 2008: 40–42). V tomto ohledu již samotné zaměření čínské pomoci na potřebnou infrastrukturu lze považovat za výhodu pro Ghanu, které vychází ze samotné zkušenosti Číny zdůrazňující skutečnost, že pro rozvoj je nejprve důležitá infrastruktura. Nicméně zároveň je nutné přiblížit samotný proces implementace projektů, to, zdali zahrnují i transfer technologií a znalostí, rozvoj v oblasti inovace, tedy takový prvek rozvoje, ze kterého sama Čína dokázala těžit, a ze kterého může těžit v tomto případě i Ghana.

Jsou to zejména sektory školství, zdravotnictví a ICT, v rámci nichž lze vysledovat, jakožto součást samotné asistence, i výše zmíněný transfer technologií a znalostí. Do oblasti školství Čína od roku 2000 do roku 2012 poskytla asistenci v hodnotě přesahující částku 45 milionů USD z celkového objemu poskytovaných financí (AidData 2014). Tato pomoc pokrývala různorodé projekty, například poskytnutí vybavení učeben University of Ghana a Kwame Nkrumah University of Science and Technology výpočetní technikou (AllAfrica 2004). Do této oblasti lze rovněž zahrnout dodání knih ze strany Číny, či výuku čínského jazyka a s tím související jak založení Konfuciova institutu, tak i poskytnutí odborných kapacit (University of Ghana 2014). V roce 2006 pak například došlo v rámci FOCAC k podepsání dohody týkající se výstavby škol ve venkovských oblastech v hodnotě přesahující dva miliony USD. Od roku 2007 lze taktéž zaznamenat i poskytování školního na studium v Číně, a to až pro čtyři tisíce studentů z Ghany (Bizcommunity 2008). V této souvislosti bylo v roce 2009 poskytnuto školné pro studenty medicíny z Ghany, a to s cílem snížit výskyt malárie v zemi (AllAfrica 2009).

V roce 2008 došlo v oblasti vzdělávání k doposud nejambicióznějšímu projektu, ten započal poskytnutím půjčky převyšující osm milionů USD vztahující se k plánu projektu vybudování programu informačně komunikačních technologií (ICT), který měl za cíl podpořit dálkové vzdělávání studentů z University of Ghana, a zlepšit tak kvalitu a dostupnost vzdělávání. V první fázi tohoto konkrétního projektu, k jehož realizaci docházelo od konce roku 2009, bylo zahrnuto vybudování internetové sítě na kampusu univerzity propojující všechny katedry. Bylo zde poskytnuto vybavení s realizací projektu spojené, které zahrnovalo až už desktopy, tak laptopy či například nové projektory (University of Ghana 2013). V roce 2012 pak byla započata druhá fáze tohoto projektu, v rámci níž došlo k poskytnutí nekoncesní půjčky v hodnotě takřka 30 milionů USD, která posloužila k dokončení cíle projektu. Projekt byl plně implementován počátkem roku 2015 (University of Ghana 2015).

K transferu znalostí i technologií dochází ale i mimo oblast školství, a to například v rámci některých projektů v oblasti zdravotnictví. Takto je možné zmínit dohodu, kterou, dle ghanské soukromé televizní stanice TV3, v roce 2009 uzavřel současný prezident Ghany Mahama a tehdejší čínský premiér Wen, týkající se transferu technologií v hodnotě 15 milionů USD (BBC Monitoring International Projects 2009). Dohody o spolupráci v oblasti zdravotnictví lze vysledovat již od roku 2006, kdy byla uzavřena smlouva o spolupráci při setkání tehdejšího prezidenta Kufuora a premiéra Wen v Kongu (Embassy of the PRC in the Republic of Ghana 2006). Ve stejném roce pak byly do Ghany vysláni

první odborníci, kteří začali poskytovat školení pro místní zdravotnický personál. Zřejmě doposud nevýraznější transfer znalostí a technologií v tomto sektoru lze zaznamenat v roce 2009. V tomto roce je možné zmínit dohodu v rámci níž Anti-Malaria Research Centre v Akkře obdrželo od ČLR zdravotnické vybavení v hodnotě takřka 500 tisíc USD (Modern Ghana 2009). Toto centrum pak zůstalo v pozornosti Číny i v dalších letech, kdy zde ze strany ČLR působili experti, kteří personálu poskytovali školení v oblasti technologií, a docházelo k dalšímu transferu zdravotnického vybavení a stejně tak k rozvoji výzkumu v boji proti malárii (Ghana Government Portal 2013).

V otázce transferu technologií je významná i oblast zahrnující rozvoj bezpečnostních složek, a to ať již policie, tak složek vojenských. Spolupráci v tomto sektoru lze zaznamenat již od roku 2002 (Modern Ghana 2002), a je to právě primárně technické vybavení, které Čína při této spolupráci Ghaně nabízí, a to zejména formou grantu. Konkrétně se jedná například o poskytnutí vojenských vojenského vybavení v roce 2007 (Enuka 2010: 19) či poskytnutí desítek vozidel v roce 2010 (Ghanaweb 2010) a dále pak v roce 2012 (Ghana Armed Forces 2012).

Informační a komunikační technologie (ICT) jsou další oblastí, které Čína v rámci své rozvojové pomoci věnuje v Ghaně dlouhodobě pozornost, ostatně o této pozornosti hodně vypovídá množství financí, které ČLR od roku 2000 do roku 2012 do tohoto sektoru Ghaně poskytla, jedná se o částky dosahující stovek milionů USD. Už v roce 2003 došlo mezi Ghana Telecom a Alcatel Shanghai Bell k podpisu smlouvy (Bebli a Coomson 2003), jejíž součástí byla půjčka dosahující bez mála 100 milionů USD, která zahrnovala transfer vybavení a poskytnutí odborné asistence za strany čínského podniku (Modern Ghana 2005). Nejedná se o ojedinělý případ, neboť v následujících letech byly za čínské asistence v Ghaně implementovány další projekty. Příkladem může být rok 2006, kdy Čína poskytla půjčku na realizaci cílů ghanského National Backbone Network Project v hodnotě 70 milionů USD, a to prostřednictvím čínské firmy Huawei Technologies Ghana Limited (Modern Ghana 2007). Další transfer technologií se v této oblasti vztahuje k roku 2010, rovněž ze strany čínského telekomunikačního gigantu Huawei. Celková částka dosahující čtyř milionů USD se týkala poskytnutí vybavení několika ghanským univerzitám, stejně tak vybavení pro Ministerstvo pro komunikaci (Ghana Business News 2010). Další finance na podobný technologický transfer byly například v podobě koncesní půjčky ve výši 150 milionů USD poskytnuty na podporu e-governance v Ghaně (Ministry of Finance of the Republic of Ghana 2009), stejně tak vybavení, formou daru, bylo poskytnuto například v roce 2005 Ministerstvu financí Ghany (Ministry of

Commerce of the PRC 2005) či v roce 2009 Ministerstvu zahraničí (Modern Ghana 2009a).

V souvislosti s tímto principem proklamované win-win spolupráce lze narazit na limity čínského přístupu, které omezují rozvojový potenciál projektů v Ghaně, a to zejména při jejich implementaci, neboť projekty jsou realizovány většinou čínskými firmami, kdy v dohodách o poskytnutí půjčky na projekt je uváděna podmínka o tom, že 60 % musí realizovat čínské firmy, které získají prostředky od čínské vlády a stejně tak většina použitého materiálu je z Číny dovezena (Otoo et al. 2013: 17). Takovéto podmínky se vážou i k miliardovým půjčkám poskytovaných od roku 2009 na rozvoj infrastruktury. Lze tedy zaznamenat jen malou participaci ghanských firem, respektive případná implementace projektu společně s donorem je velmi omezená. V tomto ohledu pak Ghana samozřejmě nejen, že případnou půjčku musí splatit, ale zároveň Čína na realizaci projektu podporuje vlastní ekonomiku na úkor místní, a to tím, že samotný projekt z větší části realizuje čínská firma, takže prostředky určené na tento projekt stejně z velké části nakonec putují zpět do Číny.

Samozřejmě se zde předpokládá budoucí zisk pro Ghanu, který bude projekt generovat, stejně tak tyto projekty znamenají zvyšování zaměstnanosti, jelikož většina dělníků v projektech implementovaných čínskými firmami jsou Ghaňané, nicméně nemění to nic na faktu, že průběh implementace Ghaně přináší jen minimum výhod a nutno dodat, že realizace projektů v oblasti infrastruktury, zejména ta zahrnující výstavbu dálnic, železnic či přehrad, je dlouhodobou záležitostí. Za takovýchto podmínek, nedochází k potenciální podpoře ekonomiky Ghany a rovněž potenciální transfer technologií i znalostí je značně omezen, pokud se projektu zároveň nespoluúčastní místní firma. Byť v tomto ohledu lze zaznamenat takové argumenty ze strany Ghany obhajující právě realizaci projektů prakticky jen čínskými firmami, jako takovou spolupráci, která povede k předávání zkušeností, znalostí a technologií, je tento argument pochybný, jelikož na projektu participující Ghaňané mají jen nízkou kvalifikaci, nižší pozici a pokud projekt není zaměřen i na školení, k takovému sledovanému transferu nedochází. Experti, kteří jsou v projektech ČLR zaměstnání pocházejí z Číny (Baah et al. 2009: 96–97).

Sektory služeb, zahrnující vzdělání a zdravotnictví a ICT se v tomto ohledu jeví jako výjimky, co se čínské pozornosti zaměřené na transfer znalostí a technologií týče. Na druhou stranu, bez ohledu na omezení, jaká tato forma pomoci Ghaně přináší pro její potenciální rozvoj, je pomoc i v této podobě alespoň oficiálně vítaná, ostatně slovy Yofi Granta, výkonného ředitele investiční ghanské banky Data Bank – „Čína nedává peníze.

To, co ve skutečnosti tvrdí je to, že získáme čínské společnosti, které přijedou a projekt realizují za určitou částku“, tento krok je pak dle autora těchto slov „signálem vůči Západu, který by měl takovouto formu realizace rozvojových projektů rovněž přijmout“ (Ghanaweb 2010b).

Zatímco rozvojová pomoc například do oblasti zdravotnictví zahrnovala množství projektů a celkově na tento sektor Čína poskytla, převážně ve formě grantu více jak půl miliardy USD (AidData 2014) a od roku 2006 vykazuje konstantní pozornost ze strany Číny, jiným sektorům se v tomto ohledu takové dlouhodobé pozornosti nedostává a transfer znalostí a technologií je tak omezenější. Čína věnuje menší pozornost při své rozvojové pomoci oblasti zemědělství v Ghaně. Pomoc, která je poskytována ČLR na tento sektor, v jehož rámci je zaměstnána většina obyvatel (Index Mundi 2014) a jehož podíl na HDP Ghany tvoří 21 % (Ghana Statistical Service, 2013: 5), zůstává poměrně nízká a koncentrovaná zejména na oblast rybolovu a s ním související infrastruktury. Byť projekty na podporu rozvoje zemědělského sektoru lze zaznamenat až koncem prvního desetiletí nového tisíciletí, už v roce 2000 došlo mezi Ghanou, Čínou a FAO při OSN k podpisu dohody o poskytnutí odborníků a technické asistenci v rámci tohoto sektoru (Ghanaweb 2000), i přes tento slibný začátek spolupráce, další projekty v následujících letech nelze dohledat.

Transfer technologií a znalostí se tak rovněž vztahuje primárně k oblasti rybolovu, a to zejména k projektům z roku 2008 zahrnující podporu rybolovu na řece Pra na západě Ghany a s tím související dodávky nového vybavení pro rybáře (Ghana Districts 2008). V roce 2012 došlo v rámci miliardové půjčky k výstavbě malých rybářských přístavů v oblasti pobřeží (FCWC 2012).²⁰ Ve všech případech pak byla implementací projektu pověřena jen čínská firma. Nicméně je možné vyzorovat potencionální změny v této spolupráci, neboť, podle Ghana Business News, v roce 2013 Čínská strana nabídla Ghaně poskytnutí technologií a odborníků na zvýšení efektivnosti v rámci zemědělského sektoru (Ghana Business News 2013). Ovšem v současnosti chybí bližší informace týkající se dalších partikulárních projektů a role Číny v nich. Z dostupných informací týkajících se tohoto sektoru a rozvojové spolupráce mezi Čínou a Ghanou, vyplývá prozatím jen malý zájem tuto oblast zahrnovat do čínských rozvojových projektů. Stejná situace, tedy

---

²⁰Nutno ovšem dodat, že je možné zaznamenat snahy o větší spolupráci v zemědělství, konkrétně lze zmínit v roce 2009 zrušený projekt za 10 milionů USD mezi China State Farms Agribusiness Corporation a vládou Ghany. Když se však k vládě dostala opozice, byl projekt zrušen. Čínská strana pak proklamovala, že dále bude preferovat spolupráci s vládou raději než spojovat realizaci svých projektů s partikulární politickou stranou (Jin 2010).

dominance čínských firem při realizaci projektů a tedy i omezený transfer technologií a možností rozvoje pro místní firmy, je i v dalších sektorech, zahrnující stavební, těžařský, dopravní i významnou oblast energetiky, kde ČLR poskytuje asistenci již od roku 2000 a do roku 2012 celková částka související s rozvojem tohoto sektoru přesahovala 1,5 miliardy USD (AidData 2014).

To, co Čína za svoji pomoc od Ghany získává, lze zjistit již na bilanci obchodu mezi zeměmi, která je nejen výrazně nevyrovnaná a tento nerovný trend i nadále pokračuje (příloha č. 4). Tento nepoměr se pak odráží i ve faktu, že Čína je pro Ghanu hlavním zahraničním importérem s 19 % podílu z celkového dovozu do Ghany v roce 2012 (Ministry of Trade and Industry of the Republic of Ghana a). Naopak ghanský export do Číny jsou dle destinace jen 4 % z celkového objemu (příloha č. 5 a č. 6) (Ministry of Trade and Industry of the Republic of Ghana b). Ghana tedy představuje odbytiště pro zboží z Číny. Ovšem i samotná kompozice zboží, které je exportováno Ghanou se soustředí primárně na vývoz nezpracovaných surovin, které tvoří největší část ghanského exportu do Číny. V průběhu času lze sice pozorovat změny v kompozici ghanského exportu, nicméně pokud v roce 2000 exportu dominoval hliník a mangan (v tomto roce tvořily až 90 % objemu exportu), v dalších letech je pak vystřídaly kakaové boby, které v roce 2008 tvořily takřka 73 % exportu a v roce 2012 exportu do Číny již dominovala ropa s takřka 55 % z celého exportu (Observatory of Economic Complexity). V případě Číny nebyl export do Ghany výrazně koncentrován na několik surovin, ale zahrnoval a zahrnuje širokou škálu zboží. Je to pak primárně spotřebitelské zboží, které má negativní vliv na rozvoj výrobního sektoru v Ghaně, neboť pro nízkou cenu čínského zboží jsou místní výrobci konkurence neschopnými, byť samozřejmě z takového přílivu levného zboží profituje ghanský spotřebitel. Mezi dovážené výrobky z Číny tak lze řadit motorová vozidla, nábytek, textil, výrobní stroje, telekomunikační zboží, chemické přípravky (tamtéž).

Takovýto trend je asi nejvíce signifikantní pro rozvoj tradičního textilního průmyslu, který není schopný čelit čínskému levnému dovozu (Ghanaweb 2009). Někdy, ve spojitosti s čínskou asistencí, tak může docházet až k paradoxním situacím, kdy Čína v roce 2007 participovala na obnovení činnosti Juapong Textile Mills (AllAfrica 2007), nicméně výroba musela být zanedlouho znovu zastavena pro nekonkurenceschopnost výrobků ghanské firmy na trhu zaplaveném čínským levným textilem (Ghanaweb 2009). Nutno dodat, že kompozice obsahu ghanského vývozu do Číny a tedy i rozvoj místního průmyslu je limitována čínskou obchodní politikou, která, jak uvádí zpráva African

Center for Economic Transformation, byť podporuje dovoz až 500 druhů zboží z rozvojových států prostřednictvím nízkých dovozních tarifů, tak zároveň nepodporuje dovoz výrobků s přidanou hodnotou, na která uvaluje vyšší tarify a nepodporuje tedy touto politikou ani výrobní sektor Ghany. Tato politika se samozřejmě netýká jen Ghany (Acet 2009: 6).

Čína za implementaci projektů získává tedy přístup na ghanský trh. Na tuto skutečnost ve své studii poukazují i Davies a kolektiv. Takovýto charakter čínské asistence je v jejich studii sledován na třech případech afrických států – Etiopii, Ghaně a Zambii – na základě kterých docházejí k závěru, že „ (...) pomoc, hlavně ve formě koncesních půjček, ale i obchodní finance, slouží jako platforma hlavně pro čínské podniky pro vstup na africký trh“ (Davies et al. 2008: 51).

Kromě vstupu na trh získává v případě Ghany i přístup k potřebným surovinám, které jsou nezbytné pro její samotný rozvoj. Například v případě výstavby Bui přehrady tak byly čínské půjčky spláceny částečně exportem kakaových bobů do Číny (Essel 2013). Další čínská asistence na podporu těžby nerostných surovin se týkala v roce 2010 výstavby zpracovatelských zařízení na bauxit a hliník s čínskou společností Bosai Minerals Group Company Ltd. Objem asistence v tomto případě přesahoval jednu miliardu USD a čínská společnost nazpět získala za tuto pomoc 80% podíl ve společnosti Ghana Bauxite Corporation (Ghanaweb 2010). Zájem o výstavbu infrastruktury v oblasti rybolovu pak Čína dokázala zužitkovat tím, že jí tyto projekty zajistily práva na rybolov v ghanských vodách pro čínské společnosti (Tan–Mullis et al. 2010: 878).

Při pohledu na množství asistence ze strany Číny v průběhu času pak není náhodné, že finančně nejvýznamnější pomoc je výrazně koncentrována na konec prvního a počátek druhého desetiletí nového tisíciletí. Tato koncentrace i objem mají souvislost s objevením ropy a zemního plynu v Ghaně v roce 2007, o kterou má Čína, jakožto čistý dovozce obou komodit, velký zájem. Ostatně projekty jen za tři roky v období 2009 až 2012 zahrnují částku, která takřka dosahuje 13 miliard USD, což je z celkové částky asistence, poskytnuté mezi lety 2000 a 2012 a přesahující 14 miliard, velmi podstatná část. Samotné finance jsou pak namířeny na rozvoj tohoto sektoru – v roce 2010 došlo k podepsání půjčky na tři miliardy USD mezi Ghanou a Čínskou rozvojovou bankou za přítomnosti prezidentů obou států, půjčka má být zaměřena na výstavbu infrastruktury v rámci

ropného sektoru a na podporu ekonomiky²¹ (Ghana Districts 2010). Ve stejném roce rovněž došlo k podepsání smlouvy mezi Ghanou a Čínou, která zahrnovala asistenci v hodnotě přesahující 10 miliard USD. Tato asistence byla zaměřena na projekty v infrastruktuře, konkrétně se jednalo o výstavbu železnic a silnic a výstavbu dalších vodních elektráren nebo například vodního projektu v Kpong zahrnující dodávky pitné vody. Stejně jako tři miliardy, tak i tato částka má být splácena ropným exportem Ghany (Ghanaweb 2013).

6. 2. Princip sociálního rozvoje

Projekty, které jsou Čínou realizovány, se nacházejí na celém území Ghany a nejsou tedy koncentrovány na jedinou geografickou oblast (příloha č. 8). Lze tak pozorovat, že výstavba škol, respektive šíření dostupnosti vzdělání zahrnuje celý stát. Spolupráce ICT v projektu University of Ghana má za cíl zlepšit dostupnost výuky v rámci dálkových programů i v takových oblastech, kde by jinak potenciální studenti jen těžko měli přístup k vyššímu vzdělání. V oblasti energetiky lze pak zmínit přínos výstavby vodní elektrárny Bui, která má řešit deficit dodávek elektřiny (nejen) na severu státu a podpořit tak rozvoj v této chudší oblasti Ghany. Potenciál pro sociální rozvoj s sebou nesou další již výše zmíněné projekty v oblasti infrastruktury zahrnující železniční a silniční dopravu spojující méně rozvinuté oblasti státu s rozvinutějším jihem.

Co se týče zdravotnických zařízení, ta jsou více koncentrována v hlavním městě v projektech zahrnujících zejména Korle-Bu Teaching Hospital, či Teshie General Hospital (The Chronicle 2010). Mimo hlavní město byla v roce 2003 postavena nemocnice v Adě na jihovýchodě Ghany (China.org 2003). Další výstavba nemocnic v Kumasi a ve Wa byla přislíbena Čínou již v roce 2010 v Šanghaji čínskou firmou, která měla o realizaci projektu zájem (Mensah 2010), ovšem o jejich realizaci doposud ghanská ani čínská média neposkytla žádné informace. Nicméně čínská pomoc, zejména asistence zdravotnickým výzkumným střediskům, zaměřená na boj s malárií, byť koncentrovaná

---

²¹ V této půjčce je tak zahrnut i projekt Sekondi free zone, ten se zaměřuje na výstavbu infrastruktury v rámci určeného území u Sekodi v západní části země (Graphic Online 2014), která bude odpovídat vysokým mezinárodním standardům a tak, jak si vláda Ghany od tohoto projektu slibuje, dokáže přitáhnout do země miliardové investice a budou zde vytvořena místa pro desetitisíce obyvatel země (Ghana Business News 2012). V souvislosti s tímto projektem, který stejně jako většinu ostatních projektů v Ghaně realizuje čínská firma, lze jeho realizaci asociovat a vlastní zkušeností čínského rozvoje, v jehož rámci zakládání ekonomických zón hrálo významnou roli (Angko 2014: 7). Nutno pak dodat, že stejné iniciativy na výstavbu takovéto zóny se týkají dvou dalších zde zkoumaných případových studií.

pouze na Akkru, si s sebou nese předpoklad takového celospolečenského benefitu a podpory sociálního rozvoje (The Chronicle 2010).

V souvislosti s podporou sociálního rozvoje Čínou v Ghaně, hraje Čína významnou roli v oblasti sportu, a to jak v poskytování sportovního vybavení (Modern Ghana 2003; Embassy of the PRC in the Republic of Ghana 2011), tak zejména v uplatňování tzv. „stadionové diplomacie“, v rámci níž ČLR prakticky již tradičně zaměřuje část své pomoci na výstavbu sportovních stadionů, jakožto nepřehlédnutelného symbolu čínské asistence na africkém kontinentě. Tato politika ČLR je vnímána jako prostředek k získávání přízně afrických vlád a tedy i získávání dalších možností spolupráce v jiných oblastech (Will 2012). Takto v Ghaně došlo k výstavbě hned několika sportovních stadionů za vlády prezidenta Kufuora. V roce 2006, za takřka 100 milionů USD, byly v Ghaně čínskou společností postaveny hned stadiony dva a dva další byly zrenovovány (Barranguet 2010). V roce 2012 byla započata stavba stadionu v Cape Coast, byť původně měly být finance poskytnuty formou půjčky, v souvislosti s úmrtím prezidenta Millse byla výstavba stadionu na jeho památku Ghaně darována (Vibe Ghana 2015).

Stejně jako v případě zde prvního sledovaného „win-win“ principu i u tohoto principu platí, že samotná zaměřenost čínské asistence na infrastrukturu problém nepředstavuje, je to opět spíše průběh implementace, který představuje problém podpory sociálního rozvoje v Ghaně. V Ghaně většinou nedochází k početní převaze čínských dělníků nad těmi ghanskými, netýká se jí tedy kritika, alespoň v pomoci oficiálně poskytované ČLR, že na těchto projektech, co do zaměstnání, nemá obyvatelstvo možnost dostatečně participovat (samozřejmě pokud pomineme fakt, že čínské podniky realizují většinu těchto rozvoj podporujících projektů). Ovšem to neznamená, že by zde při zaměstnávání domácí pracovní síly nevznikaly problémy kvůli politikám čínských firem a jejich přístupům k zaměstnancům, které jsou potenciálnímu sociálnímu rozvoji v průběhu implementace projektů překážkou. Špatné pracovní podmínky v čínských podnicích realizující projekty v rámci rozvojové asistence ČLR lze zmínit hned v několika případech.

V Ghaně lze v této souvislosti zaznamenat protesty a kritiku, která doprovázela realizaci některých projektů. Takováto kritika se týkala například v roce 2010 výstavby silnice na východě země, kde zakázkou byla pověřena čínská firma China Jiangxi Corporation for International Economic & Technical Cooperation (CJIC), a bylo možné zaznamenat stížnosti ze strany dělníků ohledně nízkých výplat, bezdůvodných propouštění pracovníků, špatného zabezpečení stavby a nevyplácení kompenzací dělníkům, kteří při

práci přišli k újmě nebo kompenzacím rodinám dělníků, kteří dokonce přišli o život během výkonu své práce. Vedení firmy takováto nařčení nicméně popřelo (Ghana News Now 2010). Spolu s touto kritikou ohledně podmínek práce pak dle Ghana News Agency někteří dělníci, kteří chtěli řešit situaci prostřednictvím vytvoření odboru pod záštitou Construction and Building Metal Workers Union (CBMWU) při Trade Union Congress (TUC), byli od tohoto kroku čínskými zaměstnavateli odrazováni, byť na takovéto jednání mají právo dané ghanskými zákony. Podle vedení čínské společnosti takovéto zapojení odborů do sporu, má jen „špatný vliv na zaměstnance“ (Ghana News Agency 2010). To, jak byl spor vyřešen již média v Ghaně, ani jiné zdroje neuvádějí.

Další kritiku pracovních podmínek v čínských rozvojových projektech uvádí studie vypracovaná z iniciativy Trade Union Congress v Ghaně v roce 2009. V roce 2006 probíhala výstavba fotbalového stadiónu (Essipon Stadium), kterou vykonávala čínská firma Shanghai Construction Group. I zde dle této studie docházelo k neproplácení přesčasů, nebyla poskytována zdravotní péče pro místní dělníky ani další případné zaměstnanecké benefity, mzda, která jim byla vyplácena, nedosahovala určené hranice minimální mzdy v Ghaně, nutno dodat, že v tomto případě byl navíc počet zaměstnaných čínských pracovníků na projektu takřka dvojnásobný v porovnání s množstvím zaměstnaných Ghaňanů. V tomto případě pak nedošlo ke sdružení dělníků v odboru, po celou dobu implementace tak zůstaly pracovní podmínky stejné (Baah et al. 2009: 107–108).

Asi nejvíce medializovaná situace v souvislosti se špatnými pracovními podmínkami v čínských stavebních podnicích se zároveň týká jednoho z nejvýznamnějších projektů, a to výstavby vodní elektrárny Bui. Od roku 2008 lze v tomto případě zaznamenat stížnosti ze strany zaměstnanců, ohledně nízkých mezd, neproplacených a nucených přesčasů, rozdílu ve mzdách v porovnání s čínskými a pákistánskými pracovníky, neochoty čínského podniku Sinohydro Corporation poskytovat pracovní smlouvy a s nimi i spojené zaměstnanecké výhody zahrnující poskytování zdravotní péče (Otoo et al. 2013: 21–28). V této souvislosti opět došlo k řešení situace skrze CBMWU při TUC a stejně jako v předchozím případě i zde čínská společnost údajně odrazovala a dokonce zastrašovala dělníky, aby do sdružení nevstupovali. Nicméně je to právě CBMWU, která tlakem na čínského zaměstnavatele dokázala do roku 2013 podmínky na výstavbě projektu výrazně zlepšit prakticky ve všech dříve kritizovaných ohledech a stejně tak došlo ke zlepšení vztahů mezi místními ghanskými dělníky a čínským vedením podniku (Otoo et al. 2013: 36).

V této souvislosti je pak vhodné poukázat na počáteční odpor čínské firmy i místních autorit ke vzniku odboru, neboť k tomu došlo úspěšně, až když dělníci přestávali kvůli podmínkám na pracovišti vykonávat svoji práci a hrozilo prodloužení doby realizace stavby. Tomuto protestnímu neplnění práce předcházela požadavek vůči vlastníkovi projektu, kterým je Bui Power Authority, který v reakci na možný vznik odboru zastával čínskou firmu s argumentací, že jde o „vměšování se do čínských záležitostí“, které čínská strana označovala za „nepotřebné“ (Hensengerth 2011:35). Až po zhoršování vztahu mezi dělníky a kontraktorem a tedy i ohrožení včasné implementace projektu, tak došlo ze strany Bui Power Authority ke změně přístupu a obrátila se na vedení podniku ohledně možností povolení ke vzniku odboru (tamtéž).

Role odborů při zlepšování pracovních podmínek a tedy i podpory sociálního rozvoje při implementaci čínských rozvojových projektů v Ghaně se tak ukazuje být významnou v širším kontextu dopadů rozvojové asistence ČLR. V případě státu, jakým je Ghana, který má zaměstnanecké zákony propracované a hlavně jejich dodržování dokáže skrze své instituce prosazovat, je jejich porušování ze strany Číny komplikovanější. Nicméně při absenci iniciativy na sdružování dělníků do odboru a prosazování práv zaměstnanců firmy, může docházet k podryvání sociálního rozvojového potenciálu, který v sobě samotná realizace projektu, prostřednictvím zvyšování zaměstnanosti, zlepšování životní či například skrze školení, může pro společnost recipienta mít.

6. 3. Princip udržitelného rozvoje

Čínské rozvojové projekty v Ghaně ve sledovaném období 2000 až 2012 nejsou primárně zaměřeny na environmentální problematiku a tento princip tak není v případě Ghany dodržován. Lze takto zmínit jen jediný případ, v rámci něhož v roce 2004 Čína poskytla dvouměsíční školení v oblasti využití solární energie pro 18 techniků z 10 zemí Afriky, mezi nimi byla i Ghana, ten je ovšem zaměřen spíše než na oblast životního prostředí hlavně na zajištění energií a řešení energetické krize v zemi (China org. 2004). Ovšem v dalších letech je možné předpokládat, soudě dle nedávného zapojení do environmentálně zaměřených iniciativ v Ghaně, že role Číny bude i v této oblasti stále významnější. V březnu roku 2015 tak ghanská média informovala o projektu na výstavbu solárních elektráren, implementací tohoto projektu, který má řešit energetickou krizi v zemi byla pověřena čínská firma Chinese Hanergy Group a hodnota tohoto projektu bude dosahovat až jedné miliardy USD (Peace fm 2015). Ve stejném roce rovněž začala spolupráce mezi Ghanou a Čínou týkající se transferu technologií a znalostí v oblasti

obnovitelné energetiky, a to pod záštitou UNDP. Odhaduje se, že cena projektu bude dosahovat takřka tří milionů USD a projekt by měl být dokončen v roce 2018 (UNDP 2015).

Nejvíce pozornosti ze všech rozvojových projektů realizovaných ČLR, s ohledem na dopady na životní prostředí, bylo ve sledovaném časovém období věnováno výstavbě vodní elektrárny Bui. V této souvislosti se diskutovalo jak o dopadu projektu na blízký národní park a jeho faunu a flóru, stejně tak zde vznikala diskuze ohledně dopadu na životní prostředí v důsledku přemístění farmářských komunit. V těchto environmentálních otázkách týkajících se stavby se však neangažovala ČLR, ale pouze ghanská vláda. Případná kritika i obavy z dopadů na životní prostředí nebyly mířeny na samotný proces realizace, ale spíše na ghanskou vládní organizaci Bui Power Authority, jakožto vlastníka přehrady, přes kterou jsou veškeré dopady na životní prostředí řešeny, neboť právě ta uděluje či neuděluje veškerá povolení, a tedy kontroluje, jestli firma realizující stavbu dodržuje i environmentální standardy. Je to právě nedostatečný dohled nad dodržováním standardů, který, zejména ve vědeckých kruzích vzbudil pochybnosti nad environmentálními i sociálními dopady projektu (Hensengerth 2011: 43–44).

Další asociace mezi čínskou činností v Ghaně a dopadem na životní prostředí pak s oficiální asistencí příliš nesouvisí. V tisku Ghany i v médiích po celém světě se s ohledem na environmentální dopady čínské činnosti objevovaly zejména takové zprávy, které se zaměřovaly na dopady těžby zlata čínskými imigranty v zemi (tato činnost je v Ghaně označována výrazem „galamsey“) a s nepokoji a tenzí ve společnosti s touto aktivitou souvisejícími. V těchto případech se jednalo o významnou degradaci životního prostředí, jejíž dopad pocítily zejména farmářské komunity v okolí míst, kde těžba probíhala, neboť zde docházelo k znečišťování vodních zdrojů a následné otravě desítek obyvatel těchto lokalit, stejně tak k znehodnocování zemědělské půdy (Ghana Districts 2013). Tato těžbařská činnost čínských imigrantů nesouvisí s oficiální rozvojovou asistencí Číny, nicméně s ohledem na výši poskytované pomoci ze strany Číny, dosahující miliard USD, je někdy spojována neodpovídající reakce vlády na řešení těchto problémů, protože ČLR je obchodní partner a významný poskytovatel půjček, kterého si Ghana nemůže dovolit ztratit (Tawaih 2014).

6. 4. Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu

Po sledované období, tedy 2000 až 2012 nelze narazit na případ, kdy by Číny v souvislosti s poskytováním rozvojové pomoci Ghaně kladla podmínky a nátlak na přijetí reformem v oblasti ekonomického a politického řízení státu. V tomto směru tedy Číny tento princip dodržuje. Ovšem tato skutečnost neznamená, že je poskytování pomoci a realizace projektů určována jen ghanskou stranou. Proklamovaná „no-strings attached“ politika tak není zcela oproštěna od podmíněnosti poskytované asistence. Samotný fakt, že Čína, jak bylo výše ostatně již uvedeno, spolu s poskytovanou asistencí požaduje jak implementaci projektů vlastními firmami, tak implementaci s využitím dovezeného potřebného materiálu z Číny, představuje jisté podmínky, které jsou vázány k realizaci této pomoci.

Samotná čínská přítomnost v Ghaně, její zájmy i pomoc i bez jejího případného vměšování se, mají vliv na politický vývoj v zemi, neboť se stala diskutovaným volebním tématem. Čínská přítomnost se stala pro politické strany a prezidentské kandidáty rozdělující otázkou při volbách v roce 2012, a to zejména v hodnocení, jaký má Čína přínos pro rozvoj státu. Jednou z hlavních rozporuplných otázek se tak stalo to, jak využít čínských miliardových půjček tak, aby Čína nezískala možnost politického a ekonomického vlivu v zemi. Rozpory mezi hlavními politickými stranami existují i ohledně samotné výhodnosti půjček. Tato diskuze se odehrávala na půdě parlamentu Ghany, který miliardové půjčky musel schválit ještě před tím, než byly Čínou poskytnuty. Proti přijetí se stavila opoziční New Patriotic Party (NPP), která je pokládala jak za porušení ghanských zákonů, neboť splátky půjček byly plánovány na dobu delší než umožňoval zákon země, tak za porušení podmínek, ke kterým se Ghana zavázala dohodou u Mezinárodního měnového fondu a Světové banky o výši půjček, které smí Ghana přijmout. V tomto ohledu tři miliardy USD představovaly značně vyšší částku, než byla ta, kterou MMF povoloval – tedy maximálně 800 milionů USD nekoncesní půjčky²² (Vibe Ghana 2011). Přijetí této půjčky v roce 2011 bylo tehdejší vládou prezidenta Millse vnímáno jako krok, který povede Ghanu z mezinárodního finančního systému, což bylo prezentováno na veřejnosti pozitivně, neboť svazující podpora mezinárodních institucí

---

²² V této souvislosti zde ze strany MMF panovala především obava ohledně udržitelnosti zadlužení Ghany, neboť ta patří do skupiny států s označením „Vysoce zadlužené chudé státy“ (Heavily indebted poor countries, HIPC). Byť sama Čína Ghaně jako součást své rozvojové pomoci odpustila dluh ve výši takřka 200 milionů USD (AidData 2014), zároveň dluh, vzhledem k výši poskytnutých půjček, velmi výrazně navýšila. Nicméně MMF v roce 2011 na žádost Ghany horní hranici pro nekoncesní půjčku navýšil na hranici 3,4 miliardy USD (Joy Online 2011).

byla v Ghaně vnímána negativně. Případný rozpor mezi Ghanou a finančními institucemi, ohledně této půjčky, tak byl pro ghanskou vládu akceptovatelný (Ghanaweb 2011).

Velkou pozornost a zároveň zdroj kritiky opozice NPP vůči vládnoucí straně – New Democratic Congress (NDC) – představuje otázka množství a činnosti čínských imigrantů v zemi. V této souvislosti je nejvíce diskutována problematika ohledně řešení ilegální imigrace a ilegální činnosti čínské minority v Ghaně, která se stala kontroverzním tématem mezi obyvatelstvem Ghany a stojí za negativním vnímáním Číny v zemi (Bodomo 2012). Vyjádření ze strany Číny ohledně této problematiky poskytl v roce 2012 jeden ze členů Ústředního výboru Komunistické strany ČLR, Jianbo Luo, jeho slovy „Čína není schopna řídit všechny své investice v Africe. Má kontrolu jen nad těmi státem vlastněnými podniky a nad několika podniky soukromými“ (Modern Ghana 2012).

Tyto problémy čínské přítomnosti a činnosti v Ghaně rovněž vedou k diskuzi ohledně role korupce, která rovněž výrazně přispěla k problematice ilegální čínské imigrace a její činnosti v zemi. Palčivá situace kolem ilegální čínské populace pak vyústila v roce 2012 v akci ghanské policie, při které byli zabiti čínští občané a 40 dalších bylo zadrženo a deportováno zpět do Číny (Bodomo 2012). Tato akce vedla následně k dlouhodobějším diplomatickým sporům mezi Akkrou a Pekingem, jejichž trvání bylo hnáno dalším zatýkáním, okrádáním i vraždami čínských občanů v Ghaně a jejich deportací, která přesahovala v roce 2013 již čtyři tisíce Číňanů, respektive čínských ilegálních imigrantů v Ghaně (The Chronicle 2013).

Čínská vláda v reakci na tyto události požadovala po Ghaně, aby potrestala pachatele, poskytla kompenzaci obětem těchto útoků, zároveň zajistila bezpečnost pro čínské občany, pro jejich zájmy v zemi, stejně tak, aby se tyto události znovu neopakovaly (Xinhuanet 2012). Nicméně tyto požadavky nelze zároveň označit jako podmínky, které by byly svázány s potenciální čínskou finanční asistencí, byť jsou o tom pochybnosti. Například Afua Hirsch ve svém článku pro britské noviny The Guardian, které svým dokumentem o ilegální těžbě zlata v Ghaně tyto události spustily, v této souvislosti uváděla, že, s odkazem na prohlášení ghanského ministra pro půdu a těžbu, dochází k zpříšňování udělování víz pro ghanské občany ze strany čínské ambasády v Ghaně. Stejně tak, že odklady poskytnutí celé půjčky v hodnotě tří miliard USD, dle prohlášení ghanské vlády, souvisejí právě s touto situací a akcí ze strany Ghany proti ilegálním imigrantům. Čínská strana však tyto asociace popřela (Hirsch 2013). Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu je tedy v případě Ghany ze strany ČLR dodržován i přes tyto problémy ilegální těžby a konflikty s ní související. Ostatně již

zmíněný Luo proklamoval po těchto událostech i nadále „politika nevměšování se do politických záležitostí ostatních států bude pokračovat, protože každý národ má právo na sebeurčení a nezávislost“ (Modern Ghana 2012).

6. 5. Princip stability

Čínský zájem udržovat v Ghaně stabilní prostředí, které povede k žádanému rozvoji ať už Ghany, tak i Číny, je možné evidovat i prostřednictvím některých rozvojových projektů ČLR v Ghaně. V tomto směru lze zmínit například již výše uvedenou asistenci v oblasti podpory vojenského sektoru zejména prostřednictvím transferu vybavení. Podobně je čínská pomoc důležitá i v oblasti podpory výkonu vládních institucí, mezi které patří projekty, v rámci nichž došlo k transferu vybavení z ČLR (Ministry of Commerce of the PRC 2005) či k rekonstrukci některých vládních budov jako například budovu Ministerstva obrany (Modern Ghana 2004) či zahraničních věcí (Expose Ghana 2013). Jako za nejvýznamnější v otázce stability v Ghaně, je možné určit takové projekty, které slouží k zvýšení efektivnosti činnosti bezpečnostních agentur v zemi. V roce 2007 Ghana a Čína podepsaly dohodu ve výši 60 milionů USD, která se týkala využití telekomunikačních technologií v rámci bezpečnostních a pohotovostních služeb Ghany (Ghana Districts 2008). Tento projekt zahrnoval zefektivnění mnoha dimenzí decentralizované vlády, řešena zde byla zejména dostupnost informací pro regionální administrativy z centrálních databází. Realizace tohoto projektu byla v roce 2012 dokončena a zahrnovala otázky monitoringu imigrantů v Ghaně, stejně tak transfer technologií pro zefektivnění policie v hlavním městě. Na implementaci tohoto projektu se podílela čínská firma Huawei Technologies (Joy Online 2012).

I přes výše zmíněné projekty, kterými Čína podporuje efektivnost vlády a bezpečnostních složek v Ghaně, a celkově přes rozvojovou asistenci ČLR a její výši a potřebnou zaměřenost pro rozvoj Ghany, je čínská přítomnost v zemi vnímána poměrně negativně. Důvody tohoto postoje obyvatel Ghany lze hledat ať už v nevyrovnané obchodní bilanci, zejména pak v samotné kompozici čínského dovozu. V této souvislosti je možné registrovat protesty zejména obyvatelstva pracujícího v textilním průmyslu, který je čínským levným importem zasažen nejvýznamněji. Tyto protesty jsou mířeny jak vůči samotnému čínskému importu, tak proti ghanské vládě, která nedostatečně podporuje tradiční ghanské výrobce a umožňuje tedy tento pro domácí výrobní sektor nevýhodný trend udržovat (Nonor 2013). Otoo a kolektiv pak ve své studii zaměřené na čínské investice v Ghaně v této souvislosti uvádějí konání demonstrací organizované Ghana

Union of Traders's Association (GUTA) proti čínským maloobchodníkům působících na trhu Ghany, jakožto ilegální konkurenci, kterou pro domácí podnikatele představují, neboť tuto činnost dle ghanských zákonů smí v zemi vykonávat jen ghanští občané a ne cizinci (Otoo et al. 2013: 15).

Za zřejmě doposud největší destabilizující prvek čínské přítomnosti v Ghaně jsou považováni již zmínění ilegální těžaři zlata (galamsey). Jejich přítomnost vyvolala v Ghaně proti čínské nálady, které vyústily v protesty místních obyvatel i smrt Číňanů (Modern Ghana 2013). V tomto ohledu se nejedná jen o ilegální těžbu a nevhodnou a nešetrnou techniku vůči životnímu prostředí, která je těžaři používána, k napětí přispěla i těžba zlata legálních velkých těžařských podniků z Číny, které nezaměstnávaly ghanské obyvatelstvo, a pokud přece, výdělky Ghaňanů byly podstatně nižší než ty čínských zaměstnanců (Ghanaweb 2013a). Jako bezpečnostní problém se pak pro Ghanu stala skutečnost, že spolu s šířením ilegální těžby a nárůstu počtu ilegálních imigrantů, došlo zároveň i k šíření zbraní (Tawiah 2013).

Otoo a kolektiv ve své studii upozorňují, že byť byly konflikty mezi Čínou a lokální populací poměrně malé co do rozsahu a zůstávaly spíše na lokální úrovni, je zde možnost, že konflikt bude eskalovat. Takovýto scénář nicméně bude záviset na další činnosti čínských občanů v Ghaně (Otoo et al 2013: 17). Každopádně proti čínské nálady se kvůli těmto událostem v Ghaně rozšířily a Čína sama si je této situace vědoma, neboť ve spojení s ghanskou vládou začala spolupracovat na tom, jak tyto tenze mírnit a image Číny v zemi zlepšit.²³ K zastavení přílivu ilegálních čínských těžařů tak byl v roce 2013 vytvořen výbor, jehož členy tvořili jak představitelé čínských politických institucí zahrnující ambasádu ČLR v Ghaně, tak ghanských, zahrnující zástupce z ministerstev (Kunateh 2013).

---

²³ Dle průzkumu Pew Research Center z roku 2013, je i nadále vnímání čínské přítomnosti v Ghaně jejím obyvatelstvem většinou pozitivní, neboť 67 % z respondentů projevilo pozitivní názor vůči Číně. Byť se jedná od roku 2007, kdy se v Ghaně jednalo až o 75 % obyvatel, o pokles jen o osm procentních bodů, v kontextu celosvětového průzkumu je tento pokles třetí největší za Japonskem a Kanadou. Rovněž na otázku, „Jak moc Čína zohledňuje zájmy vaší země?“, 55 % respondentů odpovědělo, že „velmi“, nicméně tento výsledek je poměrně nízký v rámci Afriky, v porovnání se 77 % v Keni a například 70 % v Nigérii, z šesti zkoumaných afrických států (Ghany, Keni, JAR, Ugandy, Senegal a Nigérie) se Ghana umístila jako předposlední před Ugandou s 50 %. Až 60 % dotazovaných Ghaňanů se vyjádřilo negativně vůči vlivu čínských zvyků a idejí, a v tomto ohledu se jedná o nejvyšší hodnoty mezi zkoumanými šesti africkými státy (Pew Research Center 2013).

6. 6. Cíl rozvojové pomoci ČLR – redukce chudoby a zlepšení živobytí

Čína si klade oficiálně za cíl své rozvojové pomoci redukcii chudoby a zlepšení živobytí obyvatel. To, zdali rozvojová asistence ČLR k tomuto deklarovanému cíli skutečně vede, je možné zjistit na trendu indexu lidského rozvoje (HDI) poskytovaném UNDP (příloha č. 8). V tomto ohledu jsou měřeny indikátory očekávané délky života při narození, vzdělání a hrubý národní produkt per capita. Ve všech těchto sledovaných oblastech došlo v případě Ghany ke zlepšení (UNDP 2014a) (příloha č. 9), přičemž průměrný roční růst HDI v období 2000 až 2012 činil 1,6 % a v roce 2012 se Ghana umístila na 135. místě ze 186 států světa a spadá takto do skupiny zemí se střední mírou lidského rozvoje. Celkové HDI tedy zaznamenalo nárůst a od roku 2007 si Ghana polepšila v žebříčku o sedm míst (UNDP 2013). V tomto ohledu lze tedy tvrdit, že ve sledovaném období poskytované rozvojové asistence ze strany Číny, došlo zároveň v Ghaně, soudě dle jednotlivých indikátorů HDI, ke zlepšení živobytí a snížení chudoby obyvatelstva. Další statistiky v tomto směru nabízí a tento trend potvrzuje Světová banka, kdy lze mezi lety 2005 a 2012 pozorovat pokles národní chudoby z 31,9 % na 24,2 % populace Ghany, tedy pokles v počtu obyvatel, kteří žijí pod úrovní národní chudoby. Pokles pak lze pozorovat i v procentuálním podílu venkovského i městského obyvatelstva žijícího pod hranicí národní chudoby (příloha č. 10) (World Bank 2015).

6. 7. Závěr případové studie Ghany

Proměna Číny v několika posledních desetiletích v globální ekonomickou mocnost představuje pro Ghanu model hodný napodobování (Ghanaweb 2013). Čína svůj rozvoj založila na výrobě konzumního jeho zboží a exportu na zahraniční trhy, které zároveň postrádají technologie a odborné znalosti na to, aby mohly podpořit rozvoj vlastního výrobního sektoru. V toto ohledu je tedy sdílení znalostí, zkušeností a technologií prioritou pro takové trhy, jako je Ghana. Na základě prvního principu, v této práci prezentovaného, k takovému transferu skutečně ze strany Číny dochází, a to zejména ve zdravotnictví, školství a využití informačních a komunikačních technologií. V ostatních sektorech je tato spolupráce dosti omezena, pokud nejsou vyloženy na takový transfer alespoň částečně zaměřeny už v rámci projektu. V jiných oblastech ghanské ekonomiky je takováto možnost podryvána faktem, že většina kontraktorů v rozvojových projektech jsou čínské firmy, které na vedoucí pozice zaměstnávají čínské občany a pro Ghaňany v tomto ohledu zbývají špatně placená místa, která nevyžadují žádnou odbornost a v rámci nichž je tedy potenciál získání či rozšíření znalostí značně omezen. Takovýto

trend není pro Ghanu z dlouhodobého hlediska výhodný, vzhledem k tomu, že na těchto projektech nejsou ghanské firmy schopny participovat.

Jako problematické se pak jeví i to, že čínské firmy takto získávají přístup na trh a možnosti zde prodávat své produkty, které pro svoji nízkou cenou likvidují místní výrobní sektor. Samotná Čína pak místní průmyslovou výrobu nepodporuje ani svojí obchodní politikou, kdy svými tarify jasně zvýhodňuje dovoz nezpracovaných surovin. Sledovaný první princip je tedy v případě Ghany značně podrýván.

V tomto směru není problémem samotné zaměření projektů Číny na potřebné budování infrastruktury, ale samotná implementace projektů, ta takto nepřispívá k sociálnímu rozvoji nejen pro omezenost pracovních pozic, které čínské firmy nabízejí, ale ani pro pracovní podmínky, které jsou v rámci těchto omezených pozic vytvořeny pro dělníky. Takovýto přístup pak podrývá tedy i druhý sledovaný princip, co se jeho celkového potenciálu týče, byť pro zaměřenost projektů na infrastrukturu v oblasti ICT a zdravotnictví i školství a pro územní nekoncentraci pomoci, lze soudit, že tento princip platí.

Ve sledovaném časovém období nelze zaznamenat projekty, které by se primárně zaměřovaly na udržitelnost rozvoje s ohledem na životní prostředí. V této práci je zmíněn jen jeden takový v případě Ghany, který ale spíše řeší energetickou problematiku, kde je environmentální otázka spíše, pokud vůbec, sekundárním zaměřením. Nicméně lze předpokládat, že čínský zájem v oblasti environmentální problematiky bude v budoucnu více zahrnut do rozvojových projektů, zejména do takových, které se týkají využívání obnovitelných energetických zdrojů. Zatím je však čínská přítomnost v Ghaně spíše spojována s takovou činností, která příliš nepřispívá k udržitelnému rozvoji, zejména je v této souvislosti zmiňován destruktivní dopad ilegálních, ale i legálních podniků v oblasti těžby zlata v zemi. Byť tato aktivita nemá přímou souvislost s rozvojovou pomocí, představuje rovněž destabilizující prvek v čínsko-ghanských vztazích a podrývá tak takové čínské projekty, které mají jako cíl v Ghaně vytvořit bezpečnější prostředí. Nicméně v tomto ohledu nelze tvrdit, že by Čína o stabilní prostředí neusilovala a prvek stability tak nebyl dodržován. Ostatně samotou problematiku imigrantů se čínská strana snaží ve spolupráci s Ghanou konstruktivně řešit.

Za dané období nelze rovněž vysledovat, že by docházelo k porušování principu nevměšování do vnitřních záležitostí státu a tedy i případné porušování nepodmíněnost poskytování rozvojové asistence Ghaně, tím, že by Čína vyvíjela tlak na přijetí

politických a ekonomických reforem a porušovala suverenitu státu. V tomto ohledu sice existuje určité podezření ze strany ghanské vlády ohledně zdržení poskytnutí tří miliardové půjčky v souvislosti s problematikou čínských ilegálních těžařů zlata v zemi, nicméně čínská strana takovou možnou asociaci odmítá. I tento princip, byť diskutabilně, je tedy dodržován.

Čínsko-ghanské vztahy i přes řadu nepopiratelných výhod přinášejí ghanské straně i řadu problémů, a to v nevyrovnané obchodní bilanci, přílivu ilegálních imigrantů nebo ve špatných pracovních a rozvojově omezených podmínkách čínských kontraktorů. Samotná ghanská vláda si takovou situaci začíná uvědomovat a spolu s problémy související s poskytováním miliardových půjček, začíná hovořit o možnostech získání financí i z jiné než čínské strany. V této souvislosti se kritika ze strany Ghany týká hlavně jak vyplacení půjčky ve výši tří miliard USD, ze které, byť ji Ghana již začala splácet, Čína doposud poskytla jen 600 milionů USD, stejně tak realizace samotných projektů s ní spojených, neboť ta se začíná protahovat kvůli nedostupnosti těchto financí (Yankah 2014). Dalším sporným bodem se pak jeví to, jak Čína reagovala na pád cen ropy. Produkce ropy představuje záruku za poskytnutou půjčku, nicméně po pádu cen na světovém trhu o množství ropné produkce vznikly spory. Čínská strana si zároveň stěžovala, že Ghana nemá projekty na infrastrukturu dostatečně připravené pro jejich realizaci. Spor následně komentoval současný ghanský prezident Mahama slovy, že „Čína začíná měnit svoji politiku“ a že se „začíná zajímat o takové projekty, u kterých ví, že se jí časem vyplatí.“ (Arnold a Hinshaw 2014) Těmito slovy tak Mahama poukazuje na selektivnost financování z čínské strany a s tím související rostoucí zájem Ghany i o jiné potenciální investory v oblasti infrastruktury, například o Brazílii (Tornyí 2015).

7. Případová studie Libérie

Historie čínsko-liberijských vztahů vykazuje velkou nestabilitu, což je dáno charakterem politického vývoje v samotné Libérii, na jehož základě se tento vztah vůči ČLR radikálně změnil. Libérie je v tomto historickém kontextu odlišným případem, než jsou Ghana a Zambie, a to i v tom ohledu, že se nejedná o kolonizovaný stát, tudíž zde čínská rétorika o dekolonizaci a revoluci neměla stejný vliv jako v jiných státech, které mohla, ať už materiálně nebo alespoň diplomaticky, podporovat v boji za jejich nezávislost.

Diplomatické vztahy spolu tyto dvě země navázaly za vlády prezidenta Williama T. Tolberta, kdy v této souvislosti došlo i k podepsání několika dohod vztahujících se k ekonomické pomoci, a to zejména v zemědělství. V reakci na navázání těchto vztahů

pak ČLR začala v Monrovii stavět sportovní komplex. Nicméně tyto vztahy byly v roce 1980 ukončeny státním převratem, jehož prostřednictvím se dostal k moci Samuel K. Doe s velkou podporou USA a jako gesto vděčnosti za tuto podporu pak znovu obnovil diplomatické vztahy s Tchaj-wanem. Nicméně už v roce 1982 došlo k obnovení vztahů s ČLR, aby pak v roce 1989 opět došlo k navázání diplomatických vztahů s Tchaj-wanem²⁴ (Acet 2009a: 4).

Vazby mezi Libérií a ČLR pak nabyly na komplikovanosti během dlouhé občanské války v zemi, když byla ČLR podporována monrovijskou Interim Government of National Unity, proti níž stála vláda Charlese Taylora s National Patriotic Reconstruction Assembly Government, která udržovala vztahy s Tchaj-wanem. Když byl v roce 1997 Taylor zvolen prezidentem Libérie, začala být uplatňována politika „dvou Čín“ (*Two Chinas Policy*), tedy taková politika, kdy byly udržovány diplomatické vztahy jak s ČLR, tak s Tchaj-wanem, což zakrátko vedlo k ukončení vztahů s Libérií ze strany ČLR. K opětovnému navázání vztahů došlo v roce 2003 a to s tehdejší vládou National Transitional Government of Liberia. Ve stejný rok se pak Libérie poprvé zúčastnila FOCAC v Addis Abebě (Acet 2009a: 4–5).

Od roku 2003 tak dochází k posilování vazeb mezi státy, což dokládá i fakt, že Libérii v roce 2006 navštívil tehdejší prezident ČLR Hu (Moumouni 2014: 6). Pro Libérii, jakožto pro zemi, která si prošla takřka 15 let trvající občanskou válkou, Čína představuje jeden z potenciálních zdrojů potřebných investic do oblastí vzdělání a zlepšení kvality pracovní síly. Vzhledem k tomu, že koncem války byly všechny ekonomické, sociální i politické indikátory v úpadku, jsou takové investice nezbytné pro znovuoživení liberijské ekonomiky (Acet 2009a:5). Z pohledu Libérie je pak Čína, jakožto stálý člen Rady bezpečnosti OSN a participant na peacekeepingových misích, významným spolustráncem normalizace socio-politického prostředí v postkonfliktní Libérii. Pro Libérii pak byl signálem, že Čína stojí o participaci na rozvoji země i fakt, že v roce 2009 postavila

---

²⁴ Již v 80. letech poukázala na obchodní charakter čínské pomoci ve svém článku Deborah Brautigam. V této době Čína svoji asistenci do zemědělského sektoru svazovala s využitím čínských strojů, přičemž předpokládala, že to bude právě zemědělská technika, pro kterou bude významným odbytištěm právě Libérie a další africké státy. Zároveň si již v této době ČLR pečlivě vybírala projekty, dle potenciálu jejich budoucího zisku. V tomto ohledu zmiňuje příklad rehabilitace výroby zařízení na cukrovou třtinu, kdy výše projektu vyžadovala půjčku 13 milionů USD, což čínská strana následně odmítla s tím, že liberijská strana by měla určit takový projekt, do něhož Čína poskytne finance, který ale zároveň bude mít potenciál profitu pro čínskou stranu (Brautigam 1983:58).

v Monrovii novou honosnou ambasádu, jakožto symbol upevňování vztahů mezi státy (Moumouni 2014: 6).

Vzhledem k tomu, že ČLR a Libérie diplomatické vztahy navázaly až v roce 2003, nelze v tomto případě sledovat vývoj oficiální rozvojové pomoci ve stejném časovém období, jako tomu je v případě Ghany nebo Zambie. Stejně tak výše pomoci, kterou Čína Libérii poskytla je výrazně nižší, než tomu je v dalších dvou zde zkoumaných případech Zambie a Ghany, a nedosahuje miliardových částek, ale „jen“ takřka 280 milionů USD (příloha č. 11). Tato suma však představuje pro Libérii významný podíl na jejím národním příjmu, stejně tak množství projektů zde realizovaných ze strany ČLR patří mezi nevyšší v Africe. Z celkové výše poskytnuté pomoci až 71 % tvořila asistence spadající do kategorie *ODA-like*, naopak pomoc, kterou by bylo možné klasifikovat jako *OOF-like* nelze zaznamenat, do skupiny *vágní oficiální asistence* pak spadá 27 %, zbývající 2 % z celkového množství pomoci pak tvořila s více jak 13 miliony USD pomoc vojenská (příloha č. 12) (AidData 2014).

7. 1. Princip win-win spolupráce

Čínská rozvojová pomoc, byť v případě Libérie nedosahuje ani miliardy USD, zahrnuje širokou škálu projektů napříč jednotlivými sektory a v mnohých charakteristikách se podobá čínskému rozvojovému přístupu vůči Ghaně, a to ať již pozitivně, tak negativně. Nicméně oproti případu Ghany se tento vztah liší v tom, že Libérie je postkonfliktním státem, který se po dlouhé občanské válce musí i nadále potýkat s jejími dopady. V tomto ohledu hraje ČLR významnou roli v participaci na postkonfliktní rekonstrukci státu v rámci peacekeepingové mise při OSN UNMIL, v níž počet Čínou poskytnutého personálu dosáhl v období 2003 až 2013 až 8370 osob (Moumouni 2014: 8). Čínské jednotky se skládaly a skládají ze zdravotnických a technických týmů, vojenských pozorovatelů a policejních jednotek. Čínský personál v misi hraje významnou roli v logistické podpoře, kdy kontingentu OSN dodával a dodává potřebnou humanitární pomoc a zásoby pro samotná vojska. Hlavní činnost ČLR v operaci se celkově orientovala zejména na technickou podporu ve formě participace na výstavbě silnic a nemocnic. Velmi aktivní byl čínský tým v komunikaci s komunitami recipienta, jimž poskytoval školení zejména v oblasti užití techniky v oblasti zemědělství (Moumouni 2014: 9).

Zde sledovaný transfer znalostí a technologií byl důležitou součástí pro postkonfliktní socioekonomické oživení země a to nejen v rámci UNMIL. V tomto ohledu lze stejně jako v případě Ghany zaznamenat množství realizovaných projektů v oblasti vzdělání,

v rámci nichž k takovým transferům došlo. Celkově ČLR do této oblasti poskytla poměrně významnou část financí z celkového objemu pomoci, přesahující 34 milionů USD (AidData 2014). Projekty, při nichž docházelo k transferu zkušeností a znalostí se týkaly například poskytnutí školního v roce 2011 a 2012 pro 187 studentů ze třech liberijských univerzit (Ministry of Information of the republic of Liberia 2015). Během roku 2008 pak například došlo poskytnutí vybavení pro školy (The Analyst 2008), stejně tak došlo k založení Konfuciova institutu na University of Liberia a s tím souvisejícím rozvoji výuky čínského jazyka, poskytnutí personálu a potřebného vybavení pro výuku (Embassy of the PRC in the Republic of Liberia 2008).

Ve zdravotnictví rovněž Čína poskytla Libérii jak materiální, tak personální podporu. Celkový objem financí do tohoto sektoru činil od roku 2003 až 2012 přes 15 milionů USD a až do roku 2011 byl primárně zaměřen na dodávky vybavení a výstavbu zdravotnických center v zemi s minimálním poskytováním potřebného personálu, což se odrazilo i ve výsledku omezené možnosti využití těchto projektů. Příkladem může být v roce 2006 Čínou postavená nemocnice, která až do roku 2011 nebyla provozu schopna pro nedostatek kvalifikovaného personálu (Gortor 2015). Je to právě roku 2011, který znamenal změnu v tomto trendu pomoci ze strany ČLR, neboť došlo k dohodě o technické asistenci a poskytování expertů v oblasti zdravotnictví do monrovijské J. F. Kennedyho nemocnice (Embassy of the PRC in the Republic of Liberia 2011). Stejně jako tomu bylo v případě Ghany, i v případě Libérie dochází ze strany ČLR k výraznému zaměření v oblasti zdravotnictví na problematiku léčby malárie v zemi. V tomto ohledu ČLR dlouhodobě dodává vybavení, léky i experty na tuto oblast (Embassy of the PRC in the Republic of Liberia 2009). V následujících letech, po zde sledovaném období, došlo k vzestupné tendenci poskytování zdravotnického zařízení a týmů ze strany ČLR. Tato pomoc má souvislost s vypuknutím epidemie eboly v regionu v roce 2014 (The New Dawn Liberia 2015). Nicméně, tato participace Číny na boji s tímto virem nespadá do časového rozhraní této práce a diskuze kolem čínské pomoci během tohoto období v zdravotnickém sektoru by vystačila na samostatnou studii.

Na rozdíl od případu Ghany ČLR poměrně dost své pozornosti v rozvojové asistenci věnovala zemědělskému sektoru Libérie. Celkově do tohoto sektoru Čína Libérii poskytla pomoc dosahující takřka osmi milionů USD, nejedná se sice o vysokou částku, a to ani v kontextu celkově poměrně nižší finanční asistenci ČLR v Libérii (AidData 2014), ovšem zde je nutné podotknout, že jednotlivé projekty se zaměřovaly zejména na poskytování školení za strany čínských expertů a transferu technologií, zahrnující

moderní vybavení. Příkladem je takto v případě Libérie možné zaznamenat významné množství, zejména s ohledem na poměrně krátké časové období, které je zde sledováno. Například v roce 2005 takto došlo k poskytnutí týmu, který v Libérii představil nové technologie v pěstování rýže s cílem podpořit liberijské snahy o zajištění soběstačnosti v potravinové produkci (Embassy of the PRC in the Republic of Liberia 2005). V následujícím roce Čína poskytla Libérii zemědělské vybavení (The Inquirer Monrovia 2006), v dalších letech se mezi nejvýznamnější projekty řadí vybudování Agricultural Technology Demonstration Center v Ústředním zemědělském výzkumném institutu²⁵ (The New Dawn Liberia 2012). V roce 2012 pak Libérie přijala 24 čínských expertů, kteří do země přijeli na dva roky, aby participovali na projektu FAO, týkající se zajištění potravinové bezpečnosti. Velký a konstantní důraz na oblast rozvoje v zemědělství v Libérii odráží samotnou zkušenost Číny, ostatně jak v tomto kontextu rozvojové pomoci prohlásil Li Zhigong, stálý zmocněnec ČLR v Libérii – „V Číně jsme hluboce přesvědčeni, že bez rozvoje zemědělství se sociální a ekonomický rozvoj mívá účinkem. Dle čínského přísloví jsou zdrojem národa lidé a první věc, kterou lid potřebuje, jsou potraviny.“ (Heritage Liberia 2012).

V další oblasti spolupráce zahrnující transfer znalostí a technologií lze zmínit telekomunikace, nicméně zde nebyla pomoc v porovnání s Ghanou tak významná, zejména, co se množství projektů týče. Celková výše asistence v tomto sektoru činila ve sledovaném období bezmála sedm milionů USD (AidData 2014) a týkala se převážně projektů na rozšíření a zkvalitnění rádiového a televizního vysílání v zemi. Ten nejvýznamnější, za čtyři miliony USD začal být realizován v roce 2006 (Executive Mansion 2008). Čína se na dodávky vybavení zaměřuje i v dalších oblastech zahrnující samotnou vládu, vojenský transfer technologií nebo například obchod.

V porovnání s případem Ghany i Zambie, nehraje pomoc ze strany ČLR tolik důležitou roli ve stavebnictví v Libérii. Lze tak zaznamenat jen minimum projektů, které by se zaměřovaly například na výstavbu silnic nebo železnice a zároveň spadaly do oficiální pomoci ČLR, samozřejmě takovouto realitu lze vyvodit i z celkové výše oficiálně

---

²⁵ Čínská participace na tomto projektu je rozdělena do tří částí, tou první je samotná stavba centra, druhou pak je poskytnutí expertů, školení, zavádění experimentálních technik v zemědělství a pokrytí provozních nákladů centra po tři roky ze strany vlády ČLR po jeho dokončení. Třetí část pak zahrnuje období 12 let, v jejichž průběhu je kontraktor odpovědný za generaci zisků, která bude pokrývat provozní náklady centra a náklady na školení. To, co se od centra očekává je to, že se stane fungující obchodní farmou, kterou bude možné napodobovat dalšími lokálními podnikateli. Liberijské straně bude farma předána po 12 letech (Embassy of the PRC in the Republic of Liberia 2010).

poskytnuté pomoci, která neobsahuje miliardové projekty v infrastruktuře, jak tomu je v případě Ghany.²⁶ V tomto ohledu lze zmínit dohodu z roku 2005 dosahující 247 tisíc USD, která se týkala rekonstrukce silnic v Monrovii (The Analyst 2005). V roce 2006 Čína například začala hovořit s liberijskou stranou o možnosti vybudování ekonomické zóny u města Buchanan, tak, jak je tomu v Ghaně a hlavně Zambii, nicméně tato jednání se protahují (Liberia Ledger 2006). V roce 2010 se o takovém projektu začalo teprve „vážně uvažovat“ (Embassy of the PRC in the Republic of Liberia 2010a), ovšem k dalšímu pokroku v realizaci tohoto projektu doposud nedošlo, nicméně nelze zaznamenat ani jeho zrušení.

Jako problematická, v kontextu Čínou realizovaných rozvojových projektů v Libérii, se v tomto ohledu jeví být zejména kvalita některých budov, které čínské firmy staví. Již od roku 2005 začala čínská asistence zahrnovat projekty ve stavebnictví. Po několika stavebních projektech pro vládu, začaly být rozvojové kontrakty v tomto sektoru udělovány právě čínským společnostem, jejichž kvalita se následně ukázala být nízká. Příkladem může být rekonstrukce již zmíněného stadionu Samuela K. Doa, kterou Čína Libérii poskytla formou grantu, jako gesto vděku za opětovné navázání diplomatických vztahů obou zemí v roce 2003. Nicméně již za rok po otevření stadionu se začaly objevovat nedostatky vzniklé při rychlé rekonstrukci, kdy byl používán nekvalitní materiál. Podobná situace se rovněž týkala zrekonstruované budovy University of Liberia, kde se během prvního roku po rekonstrukci začaly ve zdech objevovat trhliny (Front Page Africa 2014). V liberijských médiích je často uváděna kritika ohledně zdlouhavosti realizace některých projektů, například od roku 2011 si prochází rekonstrukci prezidentské sídlo, které v roce 2006 vyhořelo. Projekt získala čínská firma, která ovšem dlouhodobě nebyla schopna původně pět měsíců trvající rekonstrukci sídla realizovat, což si vysloužilo kritiku již ze strany samotné prezidentky Libérie Sirleafové

---

²⁶ Nutno dodat, že byt' se tato práce zaměřuje na oficiální rozvojovou pomoc dle OECD-DAC kategorií a vojenskou pomoc ČLR, tedy takovou pomoc, která je organizována vládou ČLR, neoficiální asistence tu oficiální výrazně přesahuje a dosahuje v případě Libérie 2,6 miliardy USD (AidData 2014). Právě tato neoficiální asistence se zaměřuje hlavně na oblasti související s těžbou nerostných surovin, konkrétně těžbou rudy. Právě k takovýmto projektům se hlavně vážou podobné problémy, jako je tomu u projektů oficiální pomoci například u Ghany v miliardových projektech, v rámci nichž lze zaznamenat nejviditelnější rozpory a napětí mezi kontraktorem a pracovní liberijskou silou. Tato kritika se opět týká pracovních podmínek zahrnující nízkou mzdu, nízkou úroveň bezpečnosti práce, nucené přesčas (Hints News Network 2013). Tato situace se pak podobá i té v Zambii, kde dochází k významným problémům v rámci činnosti čínských investorů v zemi.

a jen to poukazuje na celkové nedostatky kolem čínských stavebních projektů v zemi (Front Page Africa 2014a).

Problematická otázka, která se implementace projektů týká, je opět situace, kdy při realizaci projektů jsou upřednostňováni čínští kontraktori nad jinými zahraničními, stejně tak nad těmi lokálními. V tomto ohledu není známo, jestli ČLR, stejně jako tomu bylo v případě Ghany, do dohod o rozvojové asistenci uvádí, kolik procent projektů mají implementovat čínské podniky, nicméně opět se nabízí diskuze nad tím, jak je současná situace výhodná pro rozvoj Libérie, ta sice, jakožto země, která si prošla devastujícím konfliktem, potřebuje nutně investice do infrastruktury, z dlouhodobého hlediska však příliš další rozvoj nepodporuje, když v projektech neupřednostňuje domácí kontraktory. Této nežádoucí situace si začíná být vědoma i prezidentka Libérie Sirleafová, která ve svém proslovu z jara 2014 prohlásila nutnost podpory domácích podnikatelů a potřebu ukončit tento monopol Číny, aby více liberijských firem mohlo participovat na rozvojových kontraktech (Sieh 2014).

To, co ČLR za svoji pomoc získává je zejména přístup k nerostným surovinám země, kterých se týkají miliardové investice čínských firem, a pak samozřejmě, tak jako v případě Ghany, Libérie představuje odbytiště čínského zboží, což, stejně jako tomu je v případě Ghany, dokládá i velmi nevyvážená obchodní bilance mezi státy, v níž čínský dovoz do Libérie jasně dominuje co do hodnoty (příloha č. 13). Čínský import představuje v případě Libérie až 16 % z celkového dovozu, což jej řadí v roce 2012 na celkově druhé místo za Jižní Koreu s podílem 54 % (příloha č. 14), nutnou ovšem podotknout, že i přes velmi nevyrovnanou bilanci je zároveň ČLR hlavní exportní destinací pro Libérii, kam směřuje až 20 % liberijského vývozu v roce 2012 (příloha č. 15). Zájem o nerostný potenciál země, byť zatím marginálně, je reflektován i v některých rozvojových projektech, příkladem čehož je poskytnutí expertů ze strany ČLR v podmořském ropném průzkumu (Liberia Ledger 2006). Toto zaměření se na oblast průzkumu ropného potenciálu země ostatně odráží obchodní charakter čínské pomoci – asistuje tam, kde je předpoklad budoucího profitu. Ostatně v roce 2012 byly v Libérii objeveny velké zásoby podmořských nalezišť ropy (Xinhuanet 2012a), tudíž zde existuje pro ČLR možnost v budoucnu dovážet potřebnou ropu i z Libérie. Zájem o nerostné bohatství země je ostatně i znát na obsahu liberijského exportu do ČLR, v němž dlouhodobě dominuje železná ruda nebo dřevo a guma, které tvoří většinu vývozu Libérie (Observatory of Economic Complexity). Naopak ČLR do Libérie dováží ve sledovaném období převážně zpracovanou ropu, výrobky ze železa využitelné ve stavebnictví i zemědělství, dále se

pak jedná o potraviny (zejména rýži), elektroniku a výrobní stroje, důležitou část pak ještě představují chemické výrobky. I přes tuto rozmanitost dovážených komodit, lze od roku 2005 pozorovat vzrůstající podíl dovážených dopravních prostředků, a to zejména lodí (tamtéž).

Jako další příklad tohoto zájmu o nerostné suroviny lze uvést období před obnovením diplomatických vztahů obou států, kdy ČLR spolu s Francií představovaly hlavní destinace liberijského exportu dřeva, které se stalo, po zákazu vývozu diamantů ze země z roku 2001, hlavním příjmem Taylorova režimu a hrálo důležitou roli v obcházení embarga uvaleného na obchodování se zbraněmi trvající již od roku 1992, na jehož porušování participovala i ČLR (Holtom 2007: 15). Právě ČLR a Francie se postavily proti uvalení embarga na liberijský export dřeva, o kterém se jednalo již v roce 2000, když pak bylo v následujícím roce uvaleno embargo na vývoz diamantů, vývoz dřeva v něm nebyl zahrnut, což vedlo nejen prodlužování konfliktu díky příjmům z vývozu komodity a dodávkám zbraní s tím související, ale stejně tak k obrovské environmentální degradaci v Libérii (Watson 2001). K uvalení embarga na importy liberijského dřeva došlo až o tři roky později, tedy v roce 2003, v posledním roce Taylorovy vlády (UN News Center 2003).

Když se Johnson-Sirleaf stala roku 2006 prezidentkou Libérie, usilovala o to, aby byla embarga na liberijský export diamantů a dřeva zrušena, neboť takovéto sankce představovaly překážku v boji proti chudobě v zemi a ekonomickému růstu. Embarga byla následně zrušena, a to s podporou ČLR v roce 2006 i v roce 2007 (BBC 2007). V tomto ohledu lze tedy upozornit na další dimenzi „win-win“ vztahu mezi ČLR a recipientem – na dimenzi diplomatické podpory, jakou ČLR (ne)poskytuje, jakožto stálý člen RB OSN a hraje tak významnou roli v ekonomickém i politickém vývoji země. Tato role ČLR v mezinárodní politice nebyla pro jiné podmínky tolik reflektována ve sledovaném období v Ghaně, nicméně v případě Libérie, jakožto postkonfliktní země, se ukazuje benefit, respektive i nevýhody, jaké toto postavení může pro recipienta pomoci mít v podpoře sledovaných zájmů. Jako paradoxní se pak jeví být situace, kdy ČLR nejprve konflikt pomohla svojí politikou prodloužit, aby se následně, po liberijském přijetí principu jedné Číny, stala roku 2003 významnou součástí peacekeepingové mise OSN – UNMIL.

7. 2. Princip sociálního rozvoje

Otázka sociálního rozvoje je v případě Libérie zohledňována v oficiální rozvojové pomoci ČLR a rozvojové projekty Číny, stejně jako tomu bylo v případě Ghany, zahrnují celé území Libérie, byť je zde asistence více koncentrovaná v hlavním městě (příloha č. 16). V této souvislosti lze poukázat na již zmíněná školení, které Čína poskytuje v oblasti vzdělání, zemědělství i zdravotnictví. Stejně jako tomu je v případě Ghany, i v případě Libérie je možné uvést takové projekty v infrastruktuře, které zahrnují výstavbu silnic, škol a nemocnic. Významnou pozornost takovým projektům ostatně ČLR věnovala a věnuje i v rámci participace na peacekeepingové misi UNMIL. Zdravotnické týmy ČLR například řídí nemocnici ve městě Zwedru a celkově participují spolu s ostatními zahraničními týmy na činnosti celkem 11 nemocnic v Libérii (UNMIL 2015). ČLR pak právě při této misi poskytovala velké množství podpory na výstavbu silnic a snad i proto, vzhledem k tomuto zaměření, lze vysvětlit nižší oficiální asistence mimo UNMIL ze strany ČLR týkající se této oblasti.²⁷ Čínské zapojení do této mise a výsledky činnosti čínských jednotek se pak celkově setkávají s pozitivními ohlasy, a to ať již ze strany místních obyvatel, tak ze strany vrchních představitelů OSN (UNMIL 2011).

Mimo UNMIL lze například konkrétně zmínit výstavbu tří venkovských škol v roce 2008 (People to People 2009). Oblasti vzdělávání se rovněž týkal již výše zmíněný problematický stavební projekt rekonstrukce University of Liberia, v jehož rámci došlo k výstavbě Fendell kampusu. Příkladem je i projekt vybudování Vocational and Technical Training School v Monrovii. Čínská role v podpoře sociálního rozvoje je rovněž znatelná v oblasti zdravotnictví, kdy od počátku rozvojové spolupráce mezi zeměmi došlo k realizaci několika projektů. Nicméně nejčastějším cílem asistence v tomto sektoru je zejména poskytování vybavení a léků proti malárii do již existujících zdravotnických center. Co se týče výstavby nových budov a center, je v rámci sledovaného období možné dohledat jen velmi malý počet projektů. V tomto ohledu lze tak zmínit výstavbu nemocnice v Nimba County dokončenou v roce 2011. Pokud bychom ovšem zohlednily období, kdy se Libérie musela potýkat s epidemií eboly, pomoc ČLR by v tomto sektoru

---

²⁷ Konkrétně ČLR při této misi participovala a i nadále participuje spolu s dalšími týmy inženýrů na výstavbě infrastrukturálních projektů kolem jihovýchodního liberijského města Zwerdu. Do roku 2011 tak v této souvislosti čínští inženýři postavily 270 kilometrů silnic spojující oblast tohoto města s okolím (UNMIL 2011).

značně narostla, a to ať již co do poskytovaných personálních kapacit, vybavení, tak i co do výstavby nových zdravotnických center (The New Dawn Liberia 2015).

V případě Ghany a Zambie je v této práci zmíněna stadiónová diplomacie, ta se ovšem případu Libérie příliš netýká, zřejmě jediný zaznamenaný projekt je sportovní komplex Samuela K. Doa, jenž se po obnovení bilaterálních vztahů dočkal v rámci asistence ČLR kritizované rekonstrukce. Nicméně právě tento sportovní komplex je vnímán jako symbol čínsko-liberijské spolupráce a je mu také věnována dlouhodobě velká pozornost ze strany ČLR. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, tento komplex se stal jedním z infrastrukturálních projektů v zemi, které Čína realizovala krátce po obnovení diplomatických vztahů. V roce 2013 pak znovu došlo k rekonstrukci tohoto stadionu a slovy čínského velvyslance v Libérii Zhaa Jianhua se „stadión stal velmi důležitou součástí sociálního života Liberijců, zejména pak liberijské mládeže. V neposlední řadě tento stadion hraje důležitou roli v čínsko-liberijských vztazích, proto se ho čínská vláda rozhodla renovovat“ (New Liberian 2013). Nutno dodat, že k opětovné renovaci tohoto stadionu došlo jen šest let poté, co byla Čínou dokončena renovace předchozí, což jen více zdůrazňuje to, jakou pozornost ČLR takovým to symbolům přikládá a zároveň i nekvalitu některých projektů ve stavebnictví.

Limity sociálního rozvojového potenciálu čínské pomoci jsou, stejně jako tomu bylo v případě Ghany, opět v implementaci projektů, které jsou realizovány čínskými kontraktory, kde liberijská pracovní síla získává opět jen nekvalifikované pracovní pozice, které s sebou nesou pouze limitované možnosti sociálního rozvoje. Navíc, jak již bylo zmíněno výše, v případě Libérie lze zaznamenat i problémy s již dokončenými projekty, které, pro svoji nízkou kvalitu, vyžadují další finanční prostředky na jejich údržbu a další rekonstrukci. Ve sledovaném období je kvůli takové situaci možné zaznamenat kritiku ze strany obyvatel země, nicméně ta je spíše namířena vůči liberijské vládě, která jednotlivé rozvojové projekty nevyjednává tak, aby se do nich mohlo zapojit více domácích kontraktorů, byť, jak se zdá, kvůli zmíněným problémům se tato situace může změnit. ČLR však v této souvislosti s oficiální asistencí čelí mírnější kritice než tomu je v případě Ghany, důvodem může být jak její pozitivně vnímaná participace v UNMIL, tak i fakt, že oficiální asistence nezahrnuje miliardové infrastrukturální projekty, kterým by se dostávalo tolik pozornosti a kritiky ze strany obyvatel Libérie.

7. 3. Princip udržitelného rozvoje

V rámci tohoto principu prakticky nelze zaznamenat žádné projekty, které by se primárně týkaly otázky životního prostředí. V této souvislosti lze spíše hovořit o environmentální degradaci, se kterou se Libérie musí potýkat v důsledku extensivní těžby dřeva zejména v pobřežních oblastech státu z přelomu tisíciletí za vlády Charlese Taylora (Fayia 2014), na kterém, jak již zde bylo výše uvedeno, ČLR participovala nepodpořením rozšíření embarga na vývoz dřeva, jehož byla Čína spolu s Francií významným importérem. Byť byl od roku 2003 do roku 2006 vývoz dřeva z Libérie ilegální, import do ČLR pokračoval až do roku 2004 (Lake a Whitman 2006:47).

Od roku 2003 je možné s ohledem na tento princip zmínit jen dva projekty, nicméně ani o jednom nelze tvrdit, že by se jednalo o asistenci řízenou vládou ČLR tak, aby adresovala otázku životního prostředí. Environmentální problematika byla řešena v rámci čínské participace v UNMIL. Čínské jednotky v tomto ohledu musely řešit rostoucí znečištění ve městě Zwerdu, kde jejich mise působí. Došlo tak k iniciaci plánu na odvoz a likvidaci odpadu z lokality (UNMIL 2006). Tento projekt nicméně vznikl v reakci na zhoršující se a postupně zdraví obyvatel ohrožující situaci ve Zwerdu, se kterou se musely čínské jednotky vypořádat. Nejde o iniciaci projektu ze strany ČLR, ale ze strany samotných účastníků mise. Nelze tak hovořit o environmentálně zaměřeném projektu oficiální asistence ČLR. Mimo UNMIL s životním prostředím a udržitelným rozvojem souvisí v rámci asistence ČLR jen poskytnutí a instalace solárního veřejného osvětlení a solárních semaforů v Monrovii a v Bomi County (Heritage Liberia 2012a). Nicméně tento projekt spíše než s důrazem na využití obnovitelných zdrojů souvisí s faktem, že Libérie má dlouhodobě problémy s dodávkami elektřiny, tudíž využití solární energie se v tomto ohledu jeví být logickým řešením pro zajištění permanentnosti fungování osvětlení. Lze tedy usuzovat, že cílem poskytnutí environmentálně šetrného osvětlení není primárně otázka životního prostředí, ale řešení problematiky nedostupnosti elektrického proudu. Ostatně stjeně tomu je i v případě Ghany.

7. 4. Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu

Byť nelze narazit na případy, v nichž by čínská pomoc vykazovala nedodržování principu bezpodmínečnosti pomoci, pro nedostupnost smluv a jejich znění je však validnost argumentu, že ČLR tento princip v Libérii dodržuje přece jen omezená. Nicméně na základě dostupných informací, ať již z mediálních zpráv, tak z vládních institucí,

zmiňujících okolnosti poskytování pomoci, nelze hovořit o tom, že by existoval případ, kdy byla asistence svázána s podmínkami přijetí politických a ekonomických reforem v zemi. Samotný princip *nevměšování se do vnitřních záležitostí státu* lze však v případě Libérie uvést v širším kontextu čínského postoje k peacekeepingovým misím OSN a čínského zapojení do těchto operací.

ČLR svoji účast v misích OSN začala navyšovat počátkem nového tisíciletí, do této doby se sice operací účastnila, ovšem jen velmi omezeně. Ke změně k přístupu došlo až počátkem nového tisíciletí, kdy Čína začala podporovat robustní peacekeepingové mise, v nichž klíčové státy či aliance měly mandát na vynucení míru. ČLR v tomto ohledu měla obavy ze vzrůstajícího intervencionismu OSN pod záštitou humanitarismu, důvodem čehož může být potenciální precedent pro vměšování se vnitřních záležitostí samotné Číny, a to v souvislosti s otázkou Tchaj-wanu (Kuo 2015: 166). To, co ještě počátkem 90. let pro ČLR představovalo překážku pro podporu takových operací, ke které se nedokázala po dlouhou dobu jasně vymezit, se počátkem nového století stalo akceptovatelné. V roce 2003, tedy i v roce čínského připojení k misi UNMIL, Peking v této souvislosti naznačil, že na základě vlastní zkušenosti z misí, došlo ke změně vnímání tradičního peacekeepingu, který ČLR začala považovat za nevhodný pro situace, jaké byly v Demokratické republice Kongo nebo právě v Libérii, ty jen zdůraznily potřebu rychlých, včasných a robustních intervencí, zahrnujících i donucení v případě potřeby. V následujícím roce pak ČLR uznala důležitost vojenského komponentu operací, jakožto prvku, který je důležitý pro následnou postkonfliktní rekonstrukci (Stahle 2008: 646–649).

ČLR se dlouhodobě s problémem, jak zachovat dodržování principu nevměšování se a respektu k suverenitě, tedy svého principiálního postoje, a zároveň podpořit a hlavně participovat na robustních peacekeepingových misích. V tomto ohledu zde existovala ze strany ČLR kritika, kdy ČLR musela řešit adaptaci svého zapojení při zachování této principiální pozice. Při vysílání svých vojsk do misí tak Čína trvá na tom, že se jedná o nebojové síly – ČLR v tomto směru podporuje užití síly jen v případě ohrožení členů mise nebo v případě imanentního ohrožení civilního obyvatelstva (Masuda 2011:25–26) a hlavně pak, že země, která misi přijímá, s její přítomností a činností na svém území souhlasí. Právě souhlas se stal „kritickým předpokladem čínské akceptace vměšování se do vnitřních záležitostí suverénního státu“ (Stahle 2008: 650). V tomto ohledu je tedy koncept suverenity založen na souhlasu hostitelské země. Vyžadování souhlasu hostitelské země a tedy nenarušení suverenity, zůstává i nadále podmínkou pro účast ČLR

v operacích OSN (Stahle 2008: 652). Takovouto podmínku souhlasu hostitelské země splňuje i mise OSN v Libérii (Security Council 2003).

Samotná otázka komplexních peacekeepingových operací, jako tomu jako tomu je v případě Libérie, zahrnujících otázku lidských práv, reformy v soudnictví, restrukturalizaci ozbrojených složek, se ovšem i o po zapojení Číny do misí setkávala se specifickým čínským přístupem k normativní dimenzi peacebuildingu, která se (i v případě UNMIL) odrazila i do role ČLR v misi. Ta se, jak již bylo zmíněno výše, zejména orientovala a i nadále orientuje na oblast poskytování transportu, zásob a budování infrastruktury, jen marginální počet personálu mise zahrnuje vojenské pozorovatele či štábní důstojníky (Kuo 2015: 174). V této souvislosti s uplatňováním principu suverenity Zhao Lei²⁸ poukazuje na rozdílný přístup v chápání peacebuildingových operací OSN, když rozlišuje tzv. liberální mír (*liberal peace*) a čínský mír (*Chinese peace*), které se normativně liší v přístupu k otázce budování míru. Čínský mír klade důraz na ekonomický rozvoj a redukci chudoby, které mají mít přednost před politickými/demokratickými reformami, stejně tak důrazem ne na „dobré vládnutí“ (*good governance*), ale na „dobrou vládu“ (*good government*). Je to pak právě kritický princip suverenity, který má přednost před hodnotami a interpretací lidských práv, které se mohou lišit. Na rozdíl od liberálního míru pak ten čínský chápe způsob budování míru „ze shora dolů“, což znamená potřebu upevňování legitimacy a fungování občanských služeb, které zahrnují budování infrastruktury a poskytování základních služeb – vzdělání, zdravotnictví a zemědělství (Mariani 2011: 6). S ohledem na výše zmíněné principy, na které ČLR klade důraz při svém angažmá v peacekeepingových misích – *souhlas* hostitelského státu a *nebojovost* poskytnutých jednotek²⁹ – participace v UNMIL neporušuje princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu.

7. 5. Princip stability

Princip stability je ze strany ČLR v Libérii jak uplatňován pomocí participace v UNMIL, tak i mimo misi. V rámci mise ČLR svojí přítomností i činností při zajišťování bezpečnosti v zemi při takových událostech jakými jsou volby, napomáhá, jak uvedla

---

²⁸ Profesor Institutu pro mezinárodní strategická studia (Institute for International Strategic Studies, IISS) při Stranické škole Ústředního výboru Komunistické strany Číny.

²⁹ V souvislosti v principem poskytování nebojových jednotek došlo při operaci OSN v Mali k dalšímu pokroku v čínské participaci na těchto misích. Neboť mise v Mali je prvním případem, kdy ČLR vyslala bojové jednotky. Do té doby poskytovala personální podporu pro kontingent mise, tak, jako tomu je v Libérii (The Economist 2013).

Ellen Margrethe Løj, speciální zmocněnkyně generálního tajemníka OSN, liberijské tranzici k demokracii, právě při zajišťování klidného průběhu takovýchto klíčových událostí. Její participace na udržování stability pak vyplývá z hlavní role zaměření čínských jednotek v UNMIL, kterým je logistická podpora pro kontingent mise (UNMIL 2011). Mimo UNMIL je vojenská asistence ze strany ČLR, pokud ji porovnáme s procentuální částí z celkového objemu pomoci v obou zde uváděných případech Ghany a Zambie, daleko významnější. Pomoc v rámci tohoto sektoru zahrnuje nejen transfer vybavení ze strany ČLR (The Analyst 2006), rekonstrukci vojenských budov, ale rovněž i školení nebo poskytování školného na studium v Číně v oblasti bezpečnosti (Weedee 2011). Princip stability je pak ze strany ČLR podporován i poskytováním asistence v projektech podporujících kapacitu liberijské vlády. Takto lze nejen uvést již výše zmíněné rekonstrukce vládních budov a s tím související transfer vybavení. V souvislosti s udržováním stability v Libérii lze pak ze strany ČLR zaznamenat taková gesta uskutečněná v rámci poskytování rozvojové asistence, jako je v roce 2006 poskytnutí jednoho milionu USD na podporu platů státních úředníků (Ministry of Finance of the Republic of Liberia 2006). Rovněž je v tomto ohledu na místě zmínit i poskytnutí vybavení pro liberijskou policii (Benson 2005).

Oproti případu Ghany a zejména pak Zambie, v případě Libérie nelze od roku 2003 zaznamenat větší projevy nespokojenosti pramenící z čínské přítomnosti v zemi. Nespokojenost Liberijců pak byla případně zaznamenatelná v projektech v rámci neoficiální pomoci, konkrétně se jedná o protesty v těžebním průmyslu v Bong County, a to, stejně jako tomu je v Ghaně nebo Zambii, kvůli špatným pracovním podmínkám a vztahům s čínským vedením (Front Page Africa 2013). Tato nespokojenost se doposud nestala natolik klíčovou, aby vyvolala v Libérii velké nepokoje, stejně tak, aby zde případně došlo k takovému vývoji, že se otázka čínské přítomnosti stala příčinou politické nestability, jako tomu je v případě Zambie a otázka „přítomnosti ČLR“ by tak dokázala hrát významnou roli pro další politický vývoj v zemi.

V literatuře lze narazit jen na málo studií, které by se věnovaly otázce, jak je ČLR v recipientských státech vnímána. Byť je možné zaznamenat několik případů afrických států (a mezi nimi i Ghanu), kde se otázce percepce čínské přítomnosti v zemi i čínskému vlivu dostává pozornosti ze strany organizace Pew Research Center, takovéto výzkumy nezahrnují nejen Libérii, ale ani případ Zambie. V tomto ohledu je tak možné zmínit jen studii Stevena C. Y. Kua, která se věnuje čínské participaci v peacekeepingových misích

a v níž klade pozornost právě otázce, jak je ČLR v Libérii vnímána.³⁰ Ve svém výzkumu následně dochází k závěrům, že projekty, které ČLR v Libérii implementuje (bez ohledu na to, jestli se jedná o rozvojovou asistenci nebo o čínské soukromé investice), jsou projekty, které adresují potřeby v oblasti budování nezbytné infrastruktury. Byť se v tomto ohledu respondenti zmiňují o občasné nízké kvalitě projektů, poukazují zejména na rychlost jejich realizace. Kuo v této souvislosti dochází k závěru, že Čína je hlavně pro svoje projekty v infrastruktuře v Libérii vítána a přítomnost ČLR v zemi je vnímána pozitivně.³¹ V tomto ohledu je čínská orientace na infrastrukturální projekty dávána do protikladu k orientaci Západu, z níž by se „západní donoři mohli učit.“ (Kuo 2015: 180).

7. 6. Cíl rozvojové pomoci ČLR - redukce chudoby a zlepšování

živobytí

Za sledované období 2003 až 2012, v jehož rámci Čína poskytovala rozvojovou asistenci Libérii, došlo celkově k nárůstu indexu lidského rozvoje. Libérie v roce 2012 obsadila mezi sledovanými státy 174. místo celosvětově, patří tedy k zemím s nejnižším HDI. Co se trendu jednotlivých komponentů HDI týče, HDI zaznamenal celkový nárůst zejména díky zvyšování hodnot hrubého národního produktu na hlavu a díky růstu očekávané délky života při narození (příloha č. 17 a č. 18). Nicméně při pohledu na další komponenty lze zaznamenat spíše jejich stagnaci, například tak v očekávané době školní docházky k nárůstu hodnot nedošlo ve sledovaném období vůbec (UNDP 2014b). HDI Libérie rostlo ročně mezi lety 2000 až 2012 o 2,04 %, přičemž od roku 2007 do roku 2012 se Libérie dokázala posunout v celosvětovém hodnocení o tři příčky, tedy z 177. na 174. místo (UNDP 2013). Na rozdíl od případu Ghany v případě Libérie nelze uvést, zdali ve sledovaném časovém období došlo ke snížení procenta obyvatel, kteří žijí pod hranicí národní chudoby. Důvodem této situace je fakt, že databáze Světové banky neuvádí dostatečné množství dat na to, aby takovýto potenciální vývoj v této oblasti bylo možné zachytit.

---

³⁰ Kuova studie je založena na rozhovorech mezi autorem a liberijskými úředníky, akademiky, lokálními a mezinárodními manažery nevládních neziskových organizací, čínskými vládními vyslanci v Libérii, čínskými manažery stavebních společností a stejně tak zástupci západních vládních a rozvojových agentur (Kuo 2015: 179).

³¹ Smíšený až negativní pohled na čínskou rozvojovou pomoc spíše vychází ze strany pracovníků nevládních neziskových organizací působících v Libérii. Jejich kritika se týká i zde zmíněné problematiky způsobu realizace rozvojových projektů čínskými firmami a tedy i omezeného rozvojového potenciálu v průběhu realizace, která nepřispívá k rozvoji místní kapacity (Kuo 2015: 180).

7. 7. Závěr případové studie Libérie

Čínskou pomoc v Libérii charakterizují podobné znaky, jako tomu je v případě Ghany nebo Zambie. Z tohoto důvodu je opět otázka liberijské části „win“ z této spolupráce diskutabilní, a to ať již pro trend, kdy jsou rozvojové projekty realizovány čínskými firmami, tak i pro nízkou kvalitu takovýchto projektů, která v Libérii již začala poutat pozornost široké veřejnosti. Transferu technologií a znalostí pak v případě Libérie dochází zejména v sektorech školství, zdravotnictví a zemědělství, omezený je však takový transfer v oblasti stavebnictví, jehož hlavními projekty, v rámci oficiální rozvojové pomoci, jsou konstrukce a rekonstrukce vládních budov. Nutno ovšem dodat, že, zejména v porovnání s Ghanou, pomoc Libérii nezahrnuje velké miliardové projekty, proto takováto omezení, byť již reflektována obyvatelstvem a vládou země, doposud nezpůsobují větší protesty mezi Liberijci. Případná kritika je pak mířena spíše na vládu země a její neschopnost smlouvy lépe vyjednávat, aby podpořily tvorbu kapacit a sociální rozvoj v Libérii. Liberijská strana, stejně jako obyvatelstvo pak čínskou pomoc vnímají pozitivně, a to zejména pro participaci na postkonfliktní rekonstrukci země v rámci mise OSN v oblasti infrastruktury, ostatně slovy bývalého ministra zahraničí Libérie George Wallace: „Čínské investice jsou pro nás zásadní, protože jsme si zničili vše“ (Batson 2006).

Lze tak tvrdit, že k potřebným transferům znalostí a technologií skutečně dochází, ovšem jsou jen omezeny na určité oblasti (školství, zdravotnictví a zemědělství), přičemž v jiných (stavebnictví) je takovýto transfer velmi omezený. Tato případná limitovanost oficiální asistence je nicméně kompenzována právě aktivitami, do kterých se ČLR zapojuje v rámci mise. Pro Libérii tak čínská asistence představuje benefity, byť dlouhodobá výhodnost tohoto vztahu, i s ohledem na brzký konec UNMIL, je stejně, jako tomu je v případě Ghany, diskutabilní, pokud nedojde ke změně. V tomto ohledu bude záležet na liberijské vládě, na kterou je v současné době kritika ohledně čínských kontraktů mířena, jak dokáže další podmínky pomoci vyjednat a jak dokáže dlouhodobě podpořit sociální rozvoj v zemi. Tento princip je sice v oficiální čínské asistenci dodržován (dochází k výstavbě nemocnic a škol, poskytování školení a vybavení), ovšem týkají se ho stejné limity, jako tomu je v případě Ghany. Princip udržitelného rozvoje pak v případě Libérie, stejně jako v případě Ghany i Zambie, není dodržován, neboť žádný z projektů oficiální rozvojové pomoci není adresován přímo na problematiku životního prostředí.

Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu je v případě Libérie rovněž dodržován, byť v samotné Číně existuje dlouhodobě diskuze ohledně potenciálního normativního střetu participace v peacekeepingových operacích OSN a dodržování tohoto principu. Vzhledem k tomu, že ČLR striktně trvá na souhlasu recipienta s činností mise na svém území, jakožto rozhodnutí suverénního státu, za takových podmínek není tento princip porušován. Není porušen ani v případě Libérie, která s rozmístěním vojsk OSN na svém území souhlasila. Samotná nepodmíněnost poskytované pomoci se jeví být rovněž dodržována při poskytování pomoci, neboť nelze dohledat případné podmínky, které by ČLR s projekty svazovala.

Princip stability je v Libérii v daném časovém období taktéž dodržován, a to ať již pro aktivity ČLR v UNMIL, tak i mimo ni, neboť čínská rozvojová pomoc zahrnuje taková gesta a projekty, která zahrnují posilování kapacit bezpečnostních složek země i kapacit samotné vlády země. Čínská přítomnost v zemi je pak navíc vnímána celkově pozitivně, nelze zaznamenat protesty, které by se oficiálních rozvojových projektů ČLR týkaly, stejně tak samotná média čínskou přítomnost v zemi prezentují celkem pozitivně. Lze tak narazit i na takové odkazy na „čínský přístup k práci, rozvoji a soběstačnosti jako příklad, který by měli Liberijci následovat“, stejně tak je zde zmiňován pozitivní charakter čínské pomoci, který si „získal přízeň obyvatel země, neboť jim ukázal to, jak rybařit, než aby jim poskytl samotnou rybu“ (The New Dawn Liberia 2012). Je pak samozřejmě otázkou, jak se bude liberijské vnímání čínské přítomnosti a projektů vyvíjet v budoucnu, po skončení mise OSN a spolu s prohlubováním spolupráce, ať už rozvojové, tak obchodní.

8. Případová studie Zambie

Čínsko-zambijské bilaterální vztahy jsou udržovány od získání nezávislosti africké země v roce 1964 a na rozdíl od případu Ghany a zejména pak Libérie, přečkaly ideologické i politické změny jak v Zambii, tak v Číně a zůstaly přátelské od nezávislosti bez narušení. Za těmito pevnými vazbami obou států stojí fakt, že se Zambie po získání nezávislosti musela vypořádat s tím, že státům, které jí obklopují – Mosambik, Angola a Zimbabwe – vládne bílá minorita, která se stavěla nepřátelsky proti hnutí za nezávislost. V tomto geopolitickém kontextu se zároveň Zambie musela potýkat s problémem, že obchodní trasy vedly právě přes tyto země a výsledkem bylo, že již od 60. let Zambie žádala o pomoc od multilaterálních finančních institucí zemí Západu na výstavbu alternativní cesty do Dar es Salaamu přes sousední přátelskou Tanzanii. Tyto žádosti však byly zamítnuty s argumentem, že projekt není ekonomicky uskutečnitelný. Byla to právě Čína,

kteřá po odmítnutí tradičních donorů přistoupila na to, že dva tisíce kilometrů dlouhou železnici – Tanzania-Zambia Railway (TAZARA) – postaví. Zambie v následujících letech poskytla ČLR podporu v mezinárodních institucích a stejně jako Ghana ji i Zambie podpořila při získání stálého členství v Radě bezpečnosti OSN v roce 1971, jakožto legitimního reprezentanta Číny (Mutesa 2010: 167–168).

Od roku 1967, tedy v roce výstavby TAZARA, lze vysledovat další rozvojovou asistenci ze strany ČLR, která zahrnovala půjčky a granty zejména do rozvoje infrastruktury Zambie, stejně tak docházelo k poskytování personálu v oblasti zdravotnictví či k udělování stipendií zambijským studentům. Na rozdíl od případu Ghany a Libérie tato pomoc byla od roku 1967 nenarušována vnitropolitickými změnami a nejednalo se tak o nahodilé projekty, ale o poměrně konstantní asistenci (Mutesa 2010: 169). V tomto ohledu lze od roku 1967 do roku 1996 zaznamenat v případě Zambie na 35 rozvojových projektů realizovaných Čínou. Celková částka této pomoci přesahovala 370 milionů USD, konkrétnější informace z tohoto období však chybí a čísla i částky pomoci jsou jen odhady (Chileshe 2010: 7). Nicméně, stejně jako v případě Ghany, tato pomoc nabyla na intenzitě, co do objemu i pravidelnosti, až s novým tisíciletím (příloha č. 19). S nárůstem pomoci a zejména pak čínských investic v zemi se však vztahy mezi oběma zeměmi začaly od poloviny prvního desetiletí nového tisíciletí zhoršovat, a to z důvodů nepodobných těm u dvou předchozích případových studií Ghany a Libérie.

Od roku 2000 do roku 2012 celková výše oficiální pomoci ze strany ČLR dosahovala 2,7 miliardy USD. Vojenská pomoc pak ve stejném období přesahovala devět milionů USD (AidData 2014). Při rozdělení pomoci dle OECD-DAC (příloha č. 20) tvoří množství pomoci spadající do *ODA-like* kategorie 16 %, do *OOB-like* kategorie spadá 12 %, a *vágní oficiální finance* pak z celkového objemu činily 72 %, vojenská pak tvoří pouhých 0,07 % z celkového množství (Aid Data 2014).

8. 1. Princip win-win spolupráce

Ve sledovaném období došlo k poskytnutí školného ze strany ČLR pro 25 zambijských studentů v roce 2007, kteří v Číně studovali medicínu, IT, mezinárodní obchod nebo se zemědělstvím související kurzy. Celkově finance, které jsou ze strany ČLR poskytovány formou půjčky či grantu na výstavbu a výbavu škol jsou v případě Zambie velmi nízké. Ostatně jediné dohledatelné poskytnutí školného je právě z roku 2007 (Gov.cn 2007). Nutno ovšem dodat, že od roku 2013 lze zaznamenat pokrok v této oblasti, příkladem může být dohoda z dubna téhož roku, kdy došlo k uzavření dohody o tom, že Čína bude

poskytovat ročně až 60 stipendií pro zambijské studenty (Office of the President of the Republic of Zambia 2013). Stejně tak v roce 2014 informoval Times of Zambia o 37 studentech, kteří získali stipendium na studium v ČLR (Kabaila 2014). I přes tento nedávný pokrok v oblasti školství, je pomoc stále nízká v porovnání s Ghanou a Libérií, kde lze vysledovat projekty týkající se jak výstavby škol, tak poskytování množství vybavení. V případě Zambie je například nezaznamenaný transfer technologií této oblasti, přičemž transfer znalostí prostřednictvím školení a poskytováním stipendií zůstává zejména ve sledovaném období nízký.

Daleko více projektů lze uvést v zdravotnickém sektoru, v rámci něhož bylo celkově v Zambii poskytnuta asistence ze strany ČLR v daném časovém období převyšující 55 milionů USD. Od roku 2006 lze takto zaznamenat personální podporu ve zdravotnictví, v jejímž rámci došlo například v roce 2011 k poskytnutí 28 doktorů do pěti zambijským nemocnicím (Lusakatimes 2011). V roce 2005 (AllAfrica 2005) a v roce 2011 lze v tomto sektoru zaznamenat nejvýznamnější transfery technologií při výstavbě mobilních nemocnic (ukzambians 2011), a stejně tak, jako tomu bylo v obou předešlých případových studiích, technologický transfer do antimalarického centra v Chainama v Lusace (Lusakatimes 2011a). V porovnání s případem Ghany i Libérie jsou projekty v tomto sektoru méně časté, byť naopak, s ohledem na budování množství mobilních zdravotnických zařízení, zahrnují větší území donora, než tomu bylo zejména u Ghany, kde byly koncentrovány primárně na hlavní město.

Poměrně významná částka, 56 milionů USD (AidData 2014), se týká i oblasti telekomunikací. Od roku 2001 je možné zaznamenat transfer technologií do nejrůznějších projektů v tomto sektoru. Ty zahrnovaly zlepšení rádiového pokrytí v zemi a Čína takto Zambii poskytla rádiové přenašeče a vysílače (AllAfrica 2001; FOCAC 2005). Doposud nevýznamnější asistence se v tomto sektoru týkala projektu z roku 2010, který zahrnuje realizaci 5300 kilometrů rozlehlé optické sítě, spojující jak venkovské oblasti země, tak i sousední státy – Namibii a Tanzanii. Smlouva o poskytnutí půjčky byla uzavřena mezi zambijskou společností Zesco a čínskou ZTE Corporation. V roce 2013 pak bylo započato rozšiřování tohoto projektu, který má po svém dokončení pokrývat 6300 kilometrů a má za cíl zlepšit efektivitu a spolehlivost řízení celostátní elektrické sítě (BiztechAfrica 2013).

Oblastí, v níž lze zaznamenat transfer technologií a znalostí je rovněž oblast vojenská. Ve sledovaném období čínská oficiální asistence v tomto sektoru přesahovala devět milionů USD, přičemž jednotlivé projekty se konkrétně týkaly personální podpory zejména ve

vojenských zdravotnických zařízení, ta v roce 2012 dosahovala osmi milionů USD (Mwebantu 2012), stejně tak zahrnovaly technickou asistenci, v jejímž rámci lze například zmínit předání dvou stíhaček zambijské armádě (Zambian Watch Dog 2012). Projekty zaměřené na podporu vládních agentur, se týkají hlavně poskytování vybavení, které zahrnuje počítače (People's Daily Online 2003) nebo například automobily (Times of Zambia 2012).

Stejně jako v případě Ghany, tak i v případě Zambie lze zmínit jen málo projektů realizovaných ČLR v oblasti zemědělského sektoru, ovšem i přes malé množství je jejich potenciál s ohledem na přínos pro rozvoj sektoru v zemi větší. Jedním z těchto projektů je výstavba Agricultural Technology Demonstration Center, tedy takového centra, který se svým účelem podobá zmíněnému zařízení v Libérii, a jehož výstavba byla realizována prostřednictvím čínského grantu. Centrum je zaměřeno na zvýšení zemědělské produkce v zemi prostřednictvím školení, transferu technologií a výzkumu založeném na mezinárodní univerzitní spolupráci mezi University of Zambia a čínskou Jilin Agricultural University (Agricultural Technology Demonstration Center in Zambia).

I v případě Zambie platí, že pokud samotný projekt není zaměřen na transfer znalostí a technologií, jako tomu je v případě Zambie zejména v oblasti zdravotnictví, vzdělání a v zemědělství, tak je takovýto sledovaný přínos čínské asistence omezen faktem, že většina projektů v sektorech stavebnictví či energetiky je realizována čínskými kontraktory a k joint venture s potenciálním zambijským podnikem dochází jen minimálně.

Stejně jako tomu bylo v předchozích případech, i v případě Zambie Čínská rozvojová asistence zahrnuje projekty ve stavebnictví. Takto je možné uvést například výstavbu vládního komplexu v Lusace v roce 2002 a dále pak jeho rozšiřování v roce 2009. Tento projekt, v hodnotě přesahující 30 milionů USD (Lusakatimes 2010), byl a i nadále je realizován čínskou Shanghai Construction Group Company, která od počátku tohoto projektu získala i další kontrakty v rámci rozvojových projektů v Zambii, zahrnující výstavbu silnic nebo stadiónu a s ním související okolní infrastruktury (Lusakavoice 2014).

Některé projekty implementovány čínskými kontraktory jsou rovněž, jako tomu bylo v případě Libérie, kritizovány pro jejich kvalitu. Taková kritika se zejména týká postavených silnic a konkrétně lze v této souvislosti zmínit cestu mezi Lusakou a Chirundu, která byla, v roce 2009, rok po svém dokončení, poškozena během období dešťů a vyžádala si následně další rekonstrukci. Poškození silnice následovalo po

předchozích opravách na stejném úseku čínskou společností Heinan (Lusakatimes 2009). Nutno dodat, že se nejedná o ojedinělý případ v Zambii, takto je možné zmínit další stavby, které čelily stejné kritice, a to například již v roce 2007, kdy došlo během období dešťů k poškození čínskou firmou postavené silnice mezi městy Maamba a Batooka (Ngombe 2007). V souvislosti s těmito projekty však vznikají i pochybnosti ohledně relevantnosti kritiky, která je na ně mířena. Jak upozorňuje ve své studii Gérard van Bracht, v tisku, zejména pak v tom zahraničním,³² byly tyto situace prezentovány jako další selhání čínských firem při realizaci stavebních projektů. Bracht však ve svém výzkumu uvádí názory zambijských dopravních inženýrů, kteří takovou kritiku silničních projektů odmítají s tím, že hovořit o zničení silnice je přehnané, když byl v případě Lusaka-Chirundu cesty zničen po prudkých deštích zhruba jen sto metrů dlouhý úsek, který by byl za daných podmínek a okolností zničen bez ohledu na to, kdo jej staví (Bracht 2011: 57).

Čínská rozvojová pomoc zahrnuje takové projekty, které reflektují hlavní zájmy ČLR v zemi, tedy zájmy o nerostné suroviny, a to konkrétně o měď. V tomto ohledu lze tak zaznamenat takové projekty v oblasti energetiky, jejichž hlavním záměrem je umožnění budoucího navýšení těžby mědi, a u kterých čínská strana předpokládá budoucí zisky. Není tedy náhoda, že ve zde sledovaném období se nejvyšší finanční částky v rámci poskytované rozvojové asistence ze strany ČLR týkaly oblasti energetiky a dosahovaly zde bez mála dvou miliard USD. Zambijská vláda se podporou tohoto sektoru snaží reagovat na poptávku po energiích zejména ze strany těžbařských společností, jejichž spotřeba elektřiny v posledních letech v zemi rostla spolu s růstem jejich činnosti a otevíráním nových dolů na těžbu mědi a uhlí (Mining News Zambia 2014).

Konkrétních projektů lze v tomto sektoru zaznamenat hned několik. Mezi menší, respektive finančně méně náročné projekty patří investice ze strany čínské vlády v hodnotě 28 milionů USD, kterou v roce 2007 poskytla na zajištění dodávek elektřiny pro na severu země operující čínské těžební firmy, které plánovaly rozšíření své činnosti v oblasti zpracování mědi (Lusakatimes 2007). Daleko finančně náročnější projekty pak zahrnují výstavby, rekonstrukce a rozšiřování kapacit vodních elektráren: Lunzua, Kariba Hydropower Plant a Kafue Gorge Lower Hydro Power. Realizací všech těchto projektů byly pověřeny čínské společnosti, zahrnující The China National Electrical

---

³² V této souvislosti lze zmínit to, jakým způsobem bylo poškození silnice prezentováno v článku The Economist, který je označil za prakticky celkové zničení silnice o délce přesahující 100 kilometrů (The Economist 2011).

Equipment Corporation a Sinohydro Corporation (Lusakavoice 2015; ESI Africa 2011). V případě výstavby elektrárny Kafue pak došlo k vytvoření joint venture se zambijskou státní energetickou společností Zesco, čínskou Sinohydro a China Africa Development Fund. Elektrárna Kafue je zároveň i finančně nejnáročnějším projektem, neboť zahrnuje výstavbu samotné nové elektrárny, ale zároveň i rozsáhlou infrastrukturu v okolí objektu, která se týká výstavby silnic, nemocnic a škol a celková částka by se měla vyšplhat na dvě miliardy USD (Lusakatimes 2011b). Při realizaci tohoto projektu pak byl kladen důraz na otázku zaměstnávání zambijských dělníků, a zejména pak, ze strany čínské ambasády v Zambii, na vyplácení odpovídajících mezd těmto dělníkům (tamtéž). Tento důraz lze vysvětlit, stejně jako tomu bylo zejména v případě Ghany, dlouhodobou nespokojeností zambijských zaměstnanců čínských investorů v zemi ohledně pracovních podmínek, které zde nabízejí.

Čínská rozvojová pomoc v Zambii zahrnuje takové projekty, které přímo odrážejí vlastní rozvoj ČLR. Speciální ekonomické zóny v Zambii jsou součástí rozvojové asistence již od druhé poloviny prvního desetiletí nového tisíciletí, jedná se tedy o projekty, které jsou v Ghaně teprve ve výstavbě a v případě Libérie se o takových rozvojových plánech zatím jen hovoří. Ve sledovaném období Čína participovala již na vytvoření dvou takových zón v Zambii. V roce 2007 tak lze zaznamenat výstavbu první ekonomické zóny nejen v Zambii samotné, ale na celém kontinentě – Zambia-China Economic and Trade Cooperation Zone (ZCCZ) – a stejně jako tomu bylo v sektoru energetiky, tak i na tento projekt zaměřená čínská asistence úzce souvisí s čínskými zájmy v těžebním sektoru, neboť se nachází v oblasti, v níž jsou soustředěny čínské těžební aktivity v zemi. Developerem tohoto projektu je čínská těžební společnost Nonferrous Metals Corporation Africa (NFCA) a cílem této zóny je přitáhnout investice do metalurgie neželezných kovů, a to zejména mědi, stejně tak poskytnout služby podporující další těžbu, které zahrnují například uskladnění, dopravu či ubytování (Lusakatimes 2008). V roce 2009 začala výstavba druhé, menší ekonomické „subzóny“ East Lusaka ZCCZ, která se staví v blízkosti mezinárodního letiště v hlavním městě Zambie. Cílem této zóny je vytvoření hlavního centra pro mezinárodní obchod v zemi a na rozdíl od Chambishi ZCCZ, se East Lusaka soustředí na lehký průmysl, přičemž se zde předpokládá zpracování nerostného bohatství země, stejně tak například potravin a oděvů (China Daily 2009).

Tyto zóny mají za cíl přitáhnout jak čínské, tak i nečínské zahraniční a rovněž domácí investory. Pro rozvoj Zambie samotné mohou být takové zóny klíčové, a to nejen pro

vytvoření nových pracovních míst, ale zejména pro možnost rozvíjet vlastní soukromý sektor země prostřednictvím jeho spojení s těmito zónami. Předpokládaný významný benefit je pak kýžený transfer technologií a znalostí, tak, jak tomu kdysi docházelo v Číně samotné. V případě Chambishi ZCCZ se předpokládalo, že v roce 2011, zde bude operovat na 50 až 60 investorů, realita však byla v tomto roce jiná a kvůli průtahům při výstavbě zóny zde bylo jen společností čtrnáct, přičemž všechny byly čínské. Tomuto číslu, co do počtu investorů, se zóna přiblížila až v květnu 2015, kdy jich zde operovalo 43 (Zambia Daily Mail 2015). Od roku 2012 bylo rovněž možné investovat v East Lusaka ZCCZ, v roce 2015 pak zde operovalo na deset investorů (Zambia Daily Mail 2015a), přičemž předpoklad je, že v této zóně bude celkově působit na padesát firem (China Daily 2009).

V současnosti je stále předčasné odhadnout, jaký vliv budou mít tyto zóny na budoucí rozvoj Zambie a nutno dodat, že prozatím takovýto odhad komplikuje i nedostatek informací ohledně tohoto projektu z oficiálních zdrojů. Existující zdroje z ministerstev a ze samotných internetových stránek zón jsou jen málo detailní, což komplikuje možnosti získat bližší informace ohledně podmínek a okolností implementace projektů, taková situace se ostatně již ukázala být znepokojující okolností již pro samotné obyvatelstvo Zambie. Ze sekundárních zdrojů lze v souvislosti s těmito projekty čerpat zejména ze studie Any Cristiny Alves z roku 2011, která vznikla s cílem pokrýt tyto informační nedostatky.

Alves na základě rozhovorů se zástupci zambijských rozvojových agentur upozorňuje na to, že významným problémem kolem vytvoření těchto zón se ukázaly být průtahy stavby, stejně tak tajnosti kolem samotného projektu a nedostatek komunikace s veřejností, což vedlo v důsledku k její rostoucí nespokojenosti a k vnímání samotného projektu jako enklávy Číny, která bude sloužit primárně právě Číně. Daleko závažnější překážky v realizaci cílů samotného projektu lze však hledat na zambijské straně, v nedostatečném regulačním rámci, který by vedl k zajištění potřebného získávání technologií a know-how a zejména pak k integraci domácího soukromého sektoru. V tomto ohledu se například ukazuje být složité pro domácí podnikatele splnit podmínky při poskytování investic v zóně, které musí minimálně dosahovat 500 tisíc dolarů. Stejně tak dalším nedostatkem je neexistence regulací, které by investory v zóně donutily, aby více využívali místních zdrojů (tj. zambijských) potřebných pro svoji činnost, v případě čínských investorů pak nepředstavuje problém získat levné dodávky potřebných surovin z Číny (Alves 2011: 4). Podobnou kritiku pak uvádí ve své studii i Deborah Brautigam a Tang Xiaoyang, přičemž

kladou důraz zejména na možnosti, které tyto zóny mohou znamenat pro rozvoj (nejen) Zambie, pokud dojde k jejich efektivnímu propojení s domácím sektorem (Brautigam a Xiaoyang 2011: 46).

Nakonec je pak možné zopakovat již v předchozích případech zmíněnou kritiku, která se týká čínských zaměstnavatelů a podmínek, které na pracovištích vytvářejí, neboť byť zóna již do roku 2015 vytvořila na 5 600 pracovních míst (celkově se počítá s šesti tisíci pracovními místy) (Ministry of Commerce, Trade and Industry of the Republic of Zambia 2015), panuje i v tomto případě kritika, mířená na špatné finanční ohodnocení, dlouhou pracovní dobu a špatné bezpečnostní podmínky na pracovišti (Human Rights Watch 2011: 99–101). Ostatně je to právě společnost China Non-Ferrous Metals Mining Corporation (CNMC), pod kterou společnost NFCA spadá, která je vlastníkem dolů v Chambishi, kde v roce 2005 došlo k explozi, v jejímž důsledku zemřelo přes 50 zambijských dělníků. Tato a další podobné události následně vedly k protestům a silným proti čínským náladám ve společnosti, které se staly hlavním tématem prezidentských voleb v zemi v následujícím roce, a na jejichž základě strana Patriotic Front (PF) v čele s Michaellem Satou postavila svoji volební kampaň (The Post Zambia 2005).

Zájem o nerostné bohatství země se odráží i v obchodní bilanci obou států, která jde, oproti předchozím studiím, které jsou v této práci uvedeny, výrazně ve prospěch Zambie (příloha č. 21). Export Zambie do ČLR je pak nepřekvapivě tvořen nerostnými surovinami, kterým výrazně dominuje měď, a to tak, že například v letech 2001 a 2010 tvořil tento element zambijského vývozu až 96 %. Další exportované komodity pak ve sledovaném období zahrnovaly kobalt či nezpracovanou bavlnu. (Observatory of Economic Complexity). Čínský dovoz do Zambie je pak výrazně pestřejší, přičemž mezi hlavní dovážené komodity patří stavební stroje, elektronické spotřebiče, automobily, textil a stavební materiál (tamtéž). V roce 2012 patřili mezi nejvýznamnější Zambijské dovozce JAR, která výrazně dominovala s 54 % z celkového podílu importu, za ní se pak řadila ČLR se 14% podílem (příloha č. 22). Dominance JAR je s ohledem na sledované časové období dlouhodobá, co se týče role ČLR je možné zaznamenat postupný nárůst v podílu Zambijského importu (tamtéž). ČLR v roce 2012 s více jak 48% podílem dominovala vývozu Zambie (příloha č. 23), nutno ovšem podotknout, že se jedná o novou situaci, neboť ve sledovaném období exportním destinacím dominovalo Švýcarsko, případně Velká Británie (tamtéž).

Pro Zambii a její rozvoj představuje kompozice čínského dovozu významnou výzvu, a to zejména v textilním průmyslu, který se, stejně jako tomu je v případě Ghany, musí potýkat

s nárůstem levného čínského textilu, v jehož důsledku dochází k zavírání místní výroby (Times of Zambia 2014). A stejně jako tomu je v případě Ghany, tak i v Zambii lze narazit na paradoxní situace, v jejichž rámci dochází ke kolizi mezi mířenou rozvojovou pomocí a obchodními zájmy Číny. Takovým příkladem může být situace, kdy v 70. letech minulého století došlo z čínské strany k poskytnutí významné asistence do textilního průmyslu, konkrétně na výstavbu a provoz Zambia China Mulungushi Textiles. Ta musela být v roce 2007 zavřena právě z důvodu nekonkurenceschopnosti čínskému levnému dovozu (Mail and Guardian 2007).

8. 2. Princip sociálního rozvoje

Oficiální rozvojová asistence, kterou ČLR ve sledovaném období poskytla Zambii, zahrnuje celé území státu a není výrazněji územně koncentrovaná, jak je možné pozorovat v příloze č. 24. Nutno dodat, že u řady projektů je nejasné geografické umístění, stejně tak, jak je zmíněno níže například v případě, kdy některé projekty není možné spojit jen s jednou geografickou oblastí. Mezi projekty v oficiální rozvojové asistenci namířené na sociální rozvoj je možné zařadit zmíněnou personální asistenci ve zdravotnictví a poskytování stipendií v oblasti školství. Je to právě vzdělávací sektor, v jehož rámci za sledované období nelze vysledovat jediný projekt týkající se výstavby vzdělávacího zařízení. ČLR se tak v této souvislosti zaměřuje výhradně transfer znalostí pomocí stipendií.³³

Co se týče podpory rozvoje sociální infrastruktury lze v tomto ohledu zmínit poměrně kontroverzní projekt poskytnutí několika mobilních nemocnic Zambii. ČLR v roce 2011 dodala Zambii na devět automobilů konstruovaných jako pojízdné zdravotnické zařízení. Jednalo se o první takový projekt z čínské strany, který, v případě, že se ukáže být úspěšně fungující, bude realizován i v dalších státech Afriky (Luasakatimes 2012). Do roku 2012 tato mobilní zařízení poskytla zdravotní péči 175 tisícům obyvatel země a bylo zde

---

³³ Nutno dodat, že i přes absenci asistence zambijská vláda financuje sama řadu stavebních projektů v této oblasti, přičemž některé z nich realizují čínští kontraktóři. V roce 2015, kvůli problémům s financováním výstavby škol, se zambijský ministr školství obrátil na čínského velvyslance v Zambii s žádostí o finanční pomoc vztahující se k takovým projektům, které realizují čínské firmy, neboť zambijská strana je neschopná finančně pokrýt potřebné náklady. Nicméně čínských velvyslanec v této souvislosti reagoval upozorněním, že ČLR byla a je ochotná podporovat zambijské školství prostřednictvím poskytování stipendií zambijským studentům (Zambian Watch Dog 2015) nelze tedy předpokládat, že v Zambii, na rozdíl od předešlých případových studií, bude ČLR realizovat projekty týkající se výstavby nových zařízení.

operováno na 20 tisíc pacientů. Hlavním cílem tohoto projektu je dodat zdravotní péči i do takových odlehlých oblastí v zemi, kde je jinak přístup k zdravotnickým zařízením komplikovaný (Lusakatimes 2012). Tento projekt nicméně vedl i k vlně kritiky, neboť jeho výše dosahuje 53 milionů USD a předpokládá se, že tuto částku bude Zambijská strana splácet dalších 40 let (Zambian Economist 2011). Byť záměr projektu kritizován není, tedy poskytnout zdravotní péči i v odlehlých, těžko přístupných oblastech země, s ohledem na stav zambijských cest se předpokládá, že automobily nebudou schopny takto dlouhodobě fungovat, i proto je v této souvislosti zmiňována potenciálně výhodnější investice do výstavby permanentních zdravotnických zařízení (Lusakatimes 2010a).

Z další projektů spadajících do budování sociální infrastruktury v zemi lze zmínit výstavbu sportovních zařízení. V roce 2010 ČLR poskytla 10 milionů USD na dostavbu Levy Mwanawasa Stadium stadiónu v Ndole v Copperbelt Province (Lusakatimes 2010b). Dále je možné uvést konstrukci stadiónů v hlavním městě, kde byly pomocí čínské asistence postaveny dva stadióny - Heroes National Stadium a Independence Stadium - za 94 milionů USD a jsou realizovány čínskou Shanghai Construction Group (Times of Zambia 2011). Průběh realizace Heroes National Stadium byl v roce 2014 kritizován ze strany zambijského ministra práce, neboť zde byly objeveny konstrukční nedostatky ještě před tím, než byl otevřen. Tato kritika se týkala již v době výstavby objevujících se prasklin ve zdech stadiónu a rovněž zajištění únikových cest v případě požáru, které byly špatně přístupny a navíc označeny čínskými názvy. Z těchto důvodů pak bylo otevření stadiónu o několik měsíců posunuto (Lusakavoice 2014a).

Mezi projekty adresující otázku zlepšování života obyvatel Zambie, na kterých Čína ve sledovaném participovala, lze zařadit například poskytování elektřiny do venkovských oblastí. V tomto ohledu lze odkázat na výše zmíněnou participaci na výstavbě elektráren v zemi, které mají mít, kromě zajištění energie pro těžbařské podniky, pozitivní dopad pro zambijské venkovské obyvatelstvo. Stejně tak lze v tomto ohledu zmínit i projekt z roku 2006, v jehož rámci Čína poskytla grant ve výši 10 milionů USD na zlepšení systému dodávek vody jak v hlavním, tak v dalších městech v Zambii (Xinhuanet 2007).

V otázce sociálního rozvoje lze zaznamenat ze strany ČLR poskytování finančních prostředků, které jsou mířeny na boj s chudobou. V roce 2011, krátce po zvolení velkého kritika Čínské činnosti v Zambii – Michaela Saty – prezidentem země, Čínská vláda poskytla Zambii grant na boj proti chudobě ve výši osmi milionů USD. Nicméně není specifikované, jaké projekty by měl zahrnovat (Mbao 2011). Podobných projektů, u kterých je uváděno jejich zaměření na boj proti chudobě v zemi, je více, a zároveň chybí

informace, jakých partikulárních projektů se týkají (Embassy of the PRC in the Republic of Zambia 2011).

Potenciál sociálního rozvoje projektů ČLR v Zambii je stejně jako tomu v případě Ghany podryván faktem, že kontraktory oficiálních rozvojových projektů jsou hlavně čínské podniky. Jen minimálně lze narazit na projekty, v jejichž rámci by byla při implementaci projektu zahrnuta zambijská firma. Takto lze pouze zmínit jen realizaci jedné z již výše zmíněných elektráren, kde spolu s čínskou firmou došlo k zapojení i zambijského kontraktora. Zároveň se i v případě Zambie realizace projektů týká kritika ohledně podmínek panujících na pracovišti čínských firem, hlavně pak již zmíněné ekonomické zóny v Chambishi. Nicméně v porovnání s Ghanou taková kritika oficiálních rozvojových projektů není tolik častá. Důvodem může být to, že hlavní pozornost je v případě Zambie věnována podmínkám, které zaměstnancům poskytují čínští investoři v zemi, zejména pak v těžebním průmyslu, neboť právě ten se stal cílem ostré domácí i zahraniční kritiky, byť ta je, jak je zmíněno níže v této kapitole, diskutabilní.

8. 3. Princip udržitelného rozvoje

V případě Zambie nelze ve sledovaném období zaznamenat jediný projekt, který by se týkal tohoto principu, a to ať již přímo, tak nepřímo například financováním alternativních zdrojů energie, tak, jak tomu bylo v obou předešlých případech. Mimo sledované období, konkrétně v roce 2014, lze ovšem narazit na pokroky i v rámci dodržování tohoto principu. V září roku 2014 byl spuštěn projekt, který podporuje transfer technologie z Číny podporující výrobu energií z obnovitelných zdrojů. Tento projekt vznikl za podpory UNDP a jeho cílem je zajištění dostupnosti k energiím pro chudé venkovské obyvatelstvo v zemi, a to jak pomocí solárních, větrných, tak třeba vodních projektů v energetice. Projekt vznikl z iniciativy zahrnující zambijskou vládu, čínské Ministerstvo vědy a technologie a pobočky UNDP v Zambii a ČLR. Vzhledem k zaměření projektu na využívání obnovitelných zdrojů zároveň „nepřímo podporuje jiné socioekonomické a environmentální cíle, jako například redukce chudoby pomocí zvyšování zaměstnanosti a činnost související se změnou klimatu a adaptace na ni.“ (UNDP 2014c).

8. 4. Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu

Princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu a jeho dodržování ze strany Číny v případě Zambie neplatí. Jeho porušení má souvislost s činností čínských těžařských podniků, respektive podniků spadajících pod již výše zmíněnou CNMC. Tento čínský státní podnik začal svoji činnost v Zambii v roce 2003, když uvedl do provozu již dříve koupený důl v Chambishi v Coppertbelt Province na severu země. V souvislosti s činností podniků CNMC se začaly objevovat zprávy o špatných podmínkách na pracovišti, nicméně vlna kritiky přišla po roce 2005, a to kvůli několika tragickým událostem. V roce 2005 zemřelo kolem padesáti zambijských dělníků v továrně vlastněnou čínskou CNMC, která se zaměřovala na výrobu výbušnin pro těžbu v dole v Chambishi (Lusakavoice 2013). Příčinou tohoto výbuchu byly nízké, respektive neexistující bezpečnostní standardy na pracovišti (Human Rights Watch 2011: 2). O rok později došlo k další tragické události v čínském podniku, když byli zastřeleni čtyři zambijští dělníci při protestech za zvýšení mzdy (Dixon 2006). Tyto dvě události stály na počátku debaty o pracovních podmínkách v čínských společnostech, které v zemi provozují svoji činnost a nutno dodat, že tuto debatu nezmírnily ani další nehody na pracovišti čínských podniků, které se vyskytly v následujících letech.³⁴

Frustrace kolem čínských investic byla v roce 2006, tedy v roce prezidentských voleb, zpolitizována stranou Patriotic Front v čele s prezidentským kandidátem Michaellem Satou, která čerpala z proti čínského cítění v zemi. Čína a Číňané zde byli prezentováni jako vykořisťovatelé, kteří Zambii a Zambijcům nepřinášejí nic dobrého. Ostatně slovy Saty z roku 2007: „Chceme, aby Číňané odešli, a aby se vrátila stará koloniální vláda. Ta sice také těžila naše nerostné bohatství, ale alespoň se o nás dobře postarala. Postavila školy, naučila nás její jazyk a přinesla nám britskou civilizaci (...). Západní kapitalismus má alespoň lidskou tvář; Číňané nás jen vykořisťují.“ (The Economist 2011a). Právě tato

---

³⁴ Tyto události zahrnovaly například protesty v říjnu v roce 2010 ve městě Sinazongwe, kde dělníci protestovali u čínského zaměstnavatele kvůli nízkým platům. Čínské vedení podniku Collum Coal Mine pak situaci řešilo střelbou do davu a zabilo na 11 Zambijců. Jako problematické se pak ukázalo být i potrestání viníků incidentu, neboť nebyl nikdo odsouzen, což vedlo v zemi k bouřlivým protestům (Human Rights Watch 2011: 23). Ve stejném roce i podniku pak došlo k vraždě čínského nadřízeného a jeho dvouleté dcery zambijským dělníkem, který byl posléze odsouzen k trestu smrti (Lusakatimes 2010c). V roce 2011 pak docházelo k dalším protestům a stávkě v čínských těžebních podnicích s cílem zvýšení mzdy (Wei a Hu 2011). V roce 2012 došlo k vraždě čínského nadřízeného zambijským dělníkem kvůli sporům o mzdu (Financial Times 2012).

silná proti čínská kampaň Saty a jeho xenofobní rétorika slibující vyhnání Číňanů (stejně tak Indů a Libanonců) ze země a navázání diplomatických vztahů s Tchaj-wanem, vedla v roce voleb k varování z čínské strany, že ze Země stáhne své investice a přeruší diplomatické styky, pokud bude Sata ve volbách zvolen prezidentem (Taipei Times 2006). Poskytování rozvojové pomoci ze strany ČLR tak bylo podmíněno tím, kdo v roce 2006 vyhraje prezidentské volby. Vzhledem k tomu, že Michael Sata v roce 2006 nevyhrál a prezidentský post obhájil Levy Mwanawasa (Zambia Reports 2014), nebyly diplomatické vztahy obou států přerušeny.

Nutno ovšem dodat, že i přes prohru tyto volby znamenaly změnu v čínském přístupu vůči Zambii, neboť od této doby začalo docházet ke zlepšování pracovních podmínek v čínských společnostech (Human Rights Watch 2011: 97). Sata s PF navíc získal většinu hlasů voličů jak v Lusace, tak v těžbařské Copperbelt Province, což jen poukázalo na koncentraci frustrace v regionech, kde jsou čínská přítomnost a zájmy nejvíce pociťované. Sata se pak o prezidentský post ucházel i v následujících letech 2008 a 2011, přičemž jeho proti čínská rétorika začala být mírnější, a to právě z důvodu zlepšování podmínek, stejně tak kvůli faktu, že ČLR v zemi investovala i době světové finanční krize, kdy se ostatní zahraniční společnosti ze země stahovaly nebo propouštěly pracovní sílu (Sautman a Hairong 2011). Když pak Sata v roce 2011 vyhrál volby, začal s ČLR konstruktivně spolupracovat na zlepšování pracovních podmínek, a to jak prostřednictvím přímého vyjednávání s čínskými investory (Lusakatimes 2012a) i politiky (Lusakatimes 2014), tak i pomocí protikorupčních a regulačních opatření, která měla a mají vést k efektivnímu vymáhání a dodržování zambijských a mezinárodních pracovních zákonů (Human Rights Watch 2011: 26–27).

V případě Zambie tak ve sledovaném časovém úseku došlo k jasnému porušení principu nevměšování se do vnitřních záležitostí suverénního států, stejně tak k nedodržení s tím spojené nepodmíněnosti poskytované rozvojové asistence. Další případy kromě tohoto z roku 2006 nejsou dohledatelné.

8. 5. Princip stability

Ve sledovaném časovém období byla rozvojová pomoc Číny zaměřena na několika stabilitu země podporujících projektů. Kromě výše zmíněné asistence při výstavbě vládního komplexu, a zmíněné asistence ve vojenské oblasti vztahující se primárně k podpoře budování armádních zdravotnických zařízení a transfer vybavení, je v tomto

ohledu možné uvést například materiální podporu poskytnutou zambijským bezpečnostním složkám v roce 2003. V rámci tohoto projektu bylo zambijské policii předána výpočetní technika tehdejšími čínským velvyslancem v Zambii Peng Keyuem, který při této příležitosti upozornil na to, že „nelze očekávat ekonomický rozvoj bez bezpečného a stabilního sociálního prostředí.“ (en.people.cn 2003). Ve stejném roce ČLR rovněž věnovala 20 počítačů imigračnímu úřadu v Zambii. Tento dar ze strany ČLR má vést k zefektivnění zpracování informací v systému a byl předán již výše zmíněným bývalým čínským velvyslancem. Cílem tohoto projektu je mimo jiné usnadnit vstup čínských občanů do země (en.people.cn 2003a).

Mezi další projekty spadající pod tento princip patří i kontroverzní předání devíti vládních automobilů za administrativy bývalého prezidenta Banda v roce 2011. Tento projekt však ve finále spíše vyvolal nespokojenost, když bylo zjištěno, že je tato materiální pomoc, původně vyžádána prezidentským sídlem, používána podniky, které jsou spojovány s rodinnými příslušníky prezidenta a jejich známými (Africa Confidential 2013). V roce 2013 byl Banda zatknut a kvůli této čínské pomoci vyšetřován (Zambian News Network 2013).

Čínská přítomnost v Zambii je prezentována jako destabilizující, ostatně to již naznačují protesty dělníků v čínských firmách a samotná politizace čínské činnosti v zemi v roce 2006. V této souvislosti je však otázkou, zdali je čínský element v Zambii vnímán tolik negativně, jak je prezentováno v médiích i mezinárodními organizacemi jako je Human Rights Watch. Někteří sociální vědci věnující se čínské přítomnosti v Zambii s takovými až demonizujícími závěry nesouhlasí a upozorňují na nedostatky při sběru dat takovýchto studií.

V tomto ohledu lze zmínit práci Gérarda van Brachta a článek Sautmana a Haironga. Obě studie přitom kritizují právě zprávu Human Rights Watch. Bracht ve své práci prezentuje svůj výzkum, který měl za cíl zjistit, jak jsou Čína a Číňané vnímáni v Zambii.³⁵ Na základě položených otázek, ať již všeobecných nebo odkazujících na konkrétní události, dochází k závěrům, že „není pravda, že Zambijci obecně nemají rádi Čínu. (...), i v Zambii je oceňován přínos Číňanů a jejich společností.“ (Bracht 2012: 86), a dodává pak, že „(...) vnímání Zambijců vůči Číně není špatné, jak je prezentováno v médiích a publikacích o čínské přítomnosti v Africe. Pohled většiny Zambijců zahrnuje jak

---

³⁵ Bracht tak na základě rozhovorů se 155 Zambijci, kteří zahrnovali jak zaměstnance soukromých zambijských společností, podnikatele, tak zaměstnance čínských společností, studenty, nezaměstnané a státní úředníky.

pozitivní, tak negativní prvky.“ (Bracht 2012: 87). Brachtova studie pak poukazuje na to, že Zambijci si nejvíce cenní právě rozvojové pomoci, neboť pozitivní odkazy se v tomto ohledu týkají zejména čínské asistence v rozvoji zdravotnictví v zemi. Celkově jsou pak čínské investice vnímány jako přínosné zejména pro vytváření nových pracovních míst. Pozitivně je vnímán i příliv levného čínského zboží, i když zároveň je upozorňováno na jeho nízkou kvalitu (Bracht 2012: 67).

Nejvíce negativních asociací s čínskou přítomností v Zambii zahrnuje pracovní podmínky. Respondenti v tomto ohledu odkazovali jak na nízké platy, tak na fyzické zneužívání pracovníků. V této souvislosti pak byly zmiňovány konkrétní tragické události, které se na pracovištích přihodily. Bracht nicméně v souvislosti s touto kritikou poukazuje na to, že respondenty není zohledňováno to, že v době výzkumu (přelom roku 2011 a 2012), se podmínky na pracovištích zlepšily natolik, že jsou srovnatelné s podmínkami jiných zahraničních investorů působících v těžebním sektoru země. Stejně tak upozorňuje na fakt, že zde existuje významná odlišnost mezi respondenty, kteří kritizují pracovní podmínky, a to i mezi těmi, kteří zároveň spadají do skupiny zaměstnanců čínských podniků. Negativní kritika přichází zejména od nekvalifikované pracovní síly, bez vzdělání a neovládající ani anglický jazyk, Brach v tomto ohledu dodává, že „méně vzdělaní Zambijci mají vyšší očekávání.“ (Bracht 2012: 79). Zároveň pak dodává, že vzdělanější zaměstnanci vidí situaci jinak, spíše jako přínos a v některých ohledech sdílí přístup svých zaměstnavatelů, například ve vyplácení nízkých mezd nevzdělané pracovní síle, které jsou ovšem dle nich odpovídající (tamtéž).

Byť nelze zpochybnit nestabilní situaci, kterou tyto tragické události na pracovištích čínských podniků a celkově špatné pracovní podmínky vyvolaly v zemi, a které vedly k propuknutí povolebního násilí namířeného na čínské podnikatele v roce 2006 (Blair 2006), a v roce 2007 ke zrušení plánované návštěvy Chambishi čínským prezidentem právě z důvodu bezpečnostního rizika (Lusakatimes 2007a), lze zároveň diskutovat nad tím, do jaké míry přispěly k této nestabilitě média a politizace problematiky, do jaké míry pak skutečná situace na pracovištích. V tomto ohledu tak Bracht upozorňuje na roli politické kampaně bývalého prezidenta Michaela Saty v roce 2006 a prezentaci Číňanů jako těch nejhorších investorů a zaměstnavatelů v zemi, či právě na zprávu Human Rights Watch, přičemž upozorňuje, že i přes velkou vlnu kritiky mířenou právě na čínské podniky, není čínské jednání v Zambii v porovnání s ostatními zahraničními investory výjimečné. Celkový negativní obraz Číňanů v zemi je vytvářen na základě informací z doslechu, médií a od politiků. Zároveň dodává, že Sata by však ve volbách těžko

zvítězil, pokud by ve své kampani neadresoval skutečné problémy v Zambii, které nebyly dlouhodobě řešeny, a jakými jsou korupce, špatné pracovní podmínky a propast mezi chudými a bohatými. Rovněž však upozorňuje na neférovost těchto argumentů, které jsou mířeny jen proti Číně a jsou navíc přeháněny (Bracht 2012: 178–179).

Sautman a Hairong ve svém článku z roku 2011 reagují zejména na výše zmíněnou zprávu Human Rights Watch. Ostře zde kritizují zaujatost a metodologické nedostatky při výzkumu slovy, že tato „zpráva nám toho říká více o politické agendě Human Rights Watch, než o čínské činnosti v Africe.“ (Sautman a Hairong 2011). Konkrétně zde autoři studie, pomocí komparace s ostatními investory v těžebním sektoru v Zambii, zpochybňují tvrzení této zprávy a docházejí k závěrům, že bezpečnostní situace na pracovištích čínských investorů není horší a v porovnání se situací na pracovištích v ČLR, je bezpečnost v Zambii výrazně vyšší. Platové podmínky se u podniků CNMC nejen výrazně zlepšily, ale při započítání platů nepermanentní pracovní síly, které jsou vyšší než u konkurence, jsou platy dělníků prakticky bez rozdílu. Zároveň zde autoři upozorňují na další významné faktory, které rozdíly v platech vysvětlují, a to například na fakt, že důl CNMC v Chambishi musel projít nákladnou rekonstrukcí na přelomu nového tisíciletí, protože nebyl po dlouhou dobu v provozu a byl zatopený. Rovněž zde upozorňují na rozdíly v charakteristikách dolů v Zambii, kdy Čína provozuje hlubinné, na pracovní sílu náročné doly, které jsou však méně bohaté na měď. Tato kombinace pak vede k nižším výdělkům dělníků, kterých je potřeba více na produkci menšího množství mědi.³⁶ To, co je navíc v souvislosti s čínskými investory v Zambii opomíjeno ve vlně kritiky, je to, že během finanční krize Čína své investice ze země nejen nestáhla, tak jako jiní zahraniční investoři, ale CNMC se v této době navíc zavázala ke „třem ne“ (*three nos*), které slibují neredukovat investice, nesnižovat produkci a nepropouštět zaměstnance. Ostatně když švýcarská společnost zavírala v této době svůj důl Luanshya, byla to právě čínská CNMC, která jej koupila a znovu zaměstnala propuštěné zaměstnance (Sautman a Hairong 2011).

---

³⁶ V roce 2010 tak třeba kanadská těžební společnost Kansanshi vyprodukovala 323 tisíc tun mědi s pracovní silou 3500 dělníků, zatímco čínská NFCA 22 tisíc tun se stejnou pracovní silou (Sautman a Hairong 2011).

8. 6. Cíl rozvojové pomoci ČLR – redukce chudoby a zlepšování

živobytí

Ve sledovaném časovém období došlo nárůstu HDI Zambie, stejně jako všech jeho komponentů (příloha č. 25 a č. 26). Nejvýznamnější zlepšení, stejně jako tomu bylo v případě Libérie, zaznamenal hlavně hrubý domácí příjem per capita v paritě kupní síly, stejně tak došlo k výraznějšímu zlepšení i u komponentu očekávané délky života při narození. Ostatní komponenty HDI sice zaznamenaly rovněž zlepšení, ale od roku 2010 stagnují (UNDP 2013a). Od roku 2007 se Zambie posunula o tři místa v žebříčku států, a to ze 166. místa v roce 2007 na 163. místo v roce 2012. Průměrný roční růst HDI činil ve sledovaném období 1,46 % (UNDP 2013). Na rozdíl od případu Ghany, v případě Zambie nelze uvést, zdali ve sledovaném časovém období došlo ke snížení procenta obyvatel, kteří žijí pod hranicí národní chudoby. Důvodem této situace je fakt, že databáze Světové banky neuvádí dostatečné množství dat na to, aby takovýto potenciální vývoj v této oblasti bylo možné zachytit.

8. 7. Závěr případové studie Zambie

Případ Zambie se v mnoha ohledech podobá předchozím případovým studiím, které jsou v této práci uvedeny. I zde platí, že transfer znalostí je limitován převážně na projekty ve zdravotnictví, školství a stejně jako tomu bylo hlavně v Libérii, na oblast zemědělství. V ostatních sektorech je tento prvek v čínské pomoci limitován faktem, že jen minimálně dochází při poskytování oficiální rozvojové pomoci k zapojování domácích podniků do její realizace. V tomto ohledu je však nutné poznamenat, že projekty, které mají obrovský potenciál pro rozvoj domácího soukromého sektoru a pro transfer technologií a znalostí jsou v Zambii prezentovány hlavně v podobě realizace speciálních ekonomických zón a jejich výstavba pak poukazuje na limity zambijské strany takového potenciálu plně využít.

Ostatně tyto limity zambijské vlády se netýkají jen oficiální rozvojové asistence ČLR v zemi, ale jsou nejzjevnější, alespoň pro obyvatelstvo státu, ve státní schopnosti regulace čínských investorů v zemi. Otázka „win-win“ potenciálu čínsko-zambijských vztahů je tak v této případové studii omezena zejména neschopností zambijské strany plně participovat na projektech, ať již oficiálně rozvojových, tak těch spadajících mimo tuto kategorii. Nelze tvrdit, že v případě Ghany nebo Libérie byla situace tolik odlišná, ovšem

ve dvou předchozích případech nebyla recipientova neschopnost tolik evidentní, jako tomu je v případě Zambie, což je i dáno faktem, že v Ghaně v nejvýznamnějších projektech (zde je myšlena zejména výstavba vodní elektrárny Bui) zasáhly odborové organizace a v případě Libérie není čínská asistence tolik významná a tolik finančně náročné projekty v zemi zatím realizovány nebyly.

V případě Zambie lze na základě výše uvedených informací tvrdit, že ve sledovaném období nebyly splněny dva principy, a to nevměšování se do vnitřních záležitostí státu, když byla v roce 2006 rozvojová pomoc podmíněna tím, kdo bude zvolen prezidentem země. Rovněž pak neplatí princip udržitelného rozvoje, neboť nelze zaznamenat jediný projekt, který by se vztahoval na podporu životního prostředí v zemi. Nutno ovšem dodat, že mimo sledované období tento princip dodržen je, neboť čínská strana se začala zaměřovat i na otázku životního prostředí v roce 2014.

Ostatní principy, byť omezeně, dodržovány jsou. Čínská rozvojová pomoc má pro Zambii potenciál výhodné spolupráce, stejně tak sociálního rozvoje. ČLR v tomto ohledu nabízí rozvojovou spolupráci, která takové prvky zahrnuje, otázkou je, jestli je zambijská strana dokáže využít. Princip stability je rovněž dodržován při poskytování pomoci, neboť ČLR do své asistence zahrnuje takové projekty, které jsou namířeny na tuto problematiku. Ve zde sledovaném období jsou však čínské zájmy spíše rušivým elementem v politickém vývoji v Zambii, což je do velké míry dáno i tím, jak jsou Čína a Číňané v Zambii prezentováni politiky a médii. Nabízí se zde tedy otázka, do jaké míry by čínská přítomnost byla destabilizující, nebýt této mediální a politické prezentace

Závěr

Čínská lidová republika se stala pro svůj ekonomický rozvoj pro mnohé současné rozvojové země úspěšným alternativním příkladem hodným následování nebo minimálně pozornosti s ohledem na vlastní rozvojovou cestu. Atraktivnost tento model získal ať již pro zklamání z rozvojových politik Washingtonského konsensu, tak pro samotné charakteristiky čínského modelu proklamujícího hodnoty rovnosti, respektu, výhodnosti, oproštěného od nátlaku na prodemokratické reformy, které dokáží adresovat problémy rozvojových států lépe. Ostatně lze v této souvislosti uvést pro takovou situaci výstižná slova konžského velvyslance v USA Serge Mombouliho – „Číňané nám nabízejí konkrétní hodnoty, oproti tomu Západ hodnoty nehmatatelné. K čemu je transparentnost a dobré vládnutí, jestli lidé nemají elektřinu a práci? Demokracie se nedá jíst.“ (Perspectives Géopolitiques 2008).

Tato práce demonstruje, jak jsou principy čínského rozvojového modelu, Pekingského konsensu, uplatňovány ve třech zemích – v Ghaně, Libérii a Zambii. V souvislosti s první výzkumnou otázkou – *zda Čína uplatňuje při poskytování rozvojové pomoci vybraným státům principy svého rozvojového modelu – Pekingského konsensu* – lze konstatovat, že ČLR principy Pekingského konsensu při poskytování oficiální rozvojové pomoci vybraným recipientům ve sledovaném časovém období neuplatňuje. Ve všech případech nedochází ke sledování principu udržitelného rozvoje, byť je zde zaznamatelný potenciál tuto skutečnost změnit po sledovaném období, nelze mezi lety 2000 až 2012 ani v jednom z případů vysledovat projekt, jehož primárním zaměřením by byla environmentální problematika. Jednotlivé projekty, byť s touto otázkou životního prostředí souvisely sekundárně, adresovaly primárně otázku energetickou. Nutno dodat, že zejména v případě Ghany byla v souvislosti s čínskou přítomností v zemi spíše zaznamatelná kritika i kvůli dopadům činnosti čínských občanů právě na životní prostředí.

Nejedná se však jen o tento princip udržitelného rozvoje, ale rovněž o princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu recipienta pomoci, a s tím související nepodmíněnost poskytované asistence, který v některých případech dodržován nebyl. V případě Zambie byl tento princip porušen v roce 2006, kdy byla otázka poskytování pomoci podmíněna tím, kdo se ve volbách v tomto roce stane prezidentem státu. V případě Ghany je pak uplatňování tohoto principu diskutabilní, a to vzhledem k problémům týkajících se miliardových půjček ze strany ČLR, o jejichž nepodmíněnosti existují pochybnosti v souvislosti s reakcí ghanské strany na problematiku týkající se ilegální čínské minority a její činnosti v zemi. Nicméně takovouto potenciální asociaci Čína oficiálně popírá. V případě Libérie je pak tento princip nutné zasadit do širší diskuze ohledně účasti čínských jednotek na misi OSN v zemi a chápání respektu k suverenitě státu v této souvislosti. Nicméně v rámci daného kontextu nelze soudit, že i při účasti v misi UNMIL v Libérii by Čína tento princip porušila.

U ostatních principů, v této práci sledovaných, lze soudit, že jsou ze strany ČLR uplatňovány, ovšem mají výrazné limity, které jsou dány jak omezeným rozvojovým potenciálem v průběhu realizace projektů, tak činností čínské strany, která, byť nemá přímou souvislost s oficiálně rozvojovými aktivitami ČLR v jednotlivých případech, zároveň podrývá cíle těchto principů. Ve všech zde zkoumaných případech bylo možné narazit na problematiku omezeného rozvojového potenciálu projektů ČLR, a to z toho

důvodu, že z velké části byly realizovány jen čínským kontraktorem. V tomto ohledu tak dochází jak k podryvání prvního zde sledovaného principu, tj. win-win spolupráce, tak i druhého, tj. principu sociálního rozvoje. Jen velmi omezeně byla v realizaci projektu zahrnuta strana recipienta a v případě Ghany je možné narazit i na podmínku kladenou ČLR, že až 60 % z projektů musí být realizováno čínskými kontraktory. Tato skutečnost nepodporuje rozvoj recipientovy ekonomiky a zejména je tímto způsobem omezen i potřebný a zde sledovaný transfer technologií a znalostí. V této souvislosti tak lze tvrdit, že pro tyto limity dochází k takovému transferu jen tam, kde jsou projekty vyloženě zaměřeny na takovouto činnost, což se týká hlavně oblasti vzdělání, zdravotnictví, telekomunikací a v případech Libérie a Zambie i oblasti zemědělství. V dalších sektorech je tento potenciál omezen.

Nutno dodat, že ČLR nepodporuje rozvoj recipientova průmyslu ani kompozicí svého exportu, v jehož důsledku dochází, v případě Ghany a Zambie, k zanikání některých průmyslových odvětví v zemi a zároveň i k paradoxním situacím, kdy je poskytována rozvojová asistence v důsledku přílivu levného čínského zboží zbytečná a mívá se účinkem. S ohledem na kompozici exportu recipientů asistence do ČLR, je vzájemná výhodnost této spolupráce rovněž pochybná. Čína pochopitelně podporuje export nerostných surovin, které sama ke svému rozvoji potřebuje. Ve všech sledovaných případech tak dochází k exportu nezpracovaného primárního zboží bez přidané hodnoty a v případě Ghany je pak asistence takovými produkty i splácena. Takovýto trend tedy nepodporuje rozvoj domácího výrobního sektoru.

Čínské rozvojové projekty, byť pro své zaměření potřebné, jsou pak v případě Libérie a Zambie podrobeny kritice kvůli jejich kvalitě po realizaci. V této souvislosti se však, a to hlavně v případě Zambie, nabízí prostor pro diskuzi, do jaké míry je tato kritika namístě, a do jaké míry je pak vyvolána prezentací čínských zájmů a činností v negativních asociacích místním i zahraničním tiskem a politiky.

Princip sociálního rozvoje je pak ze strany ČLR dodržován ve všech případech prostřednictvím výstavby škol, nemocnic a personální i materiální podporou v těchto oblastech. Samotné zaměření čínských projektů a výstavba další potřebné infrastruktury v zemi recipienta k podpoře tohoto principu rovněž napomáhá. Nicméně i zde je možné narazit na významné limity uplatňování principu sociálního rozvoje spočívající jak v již výše zmíněných omezeních transferů znalostí a technologií v některých sektorech, tak zejména pracovními podmínkami na pracovištích čínských kontraktorů a investorů. V tomto ohledu pak platí v případech Ghany a Zambie, že tento princip je takto výrazně

podrýván, a to jak pro nízké mzdy, tak pro nedostatečné bezpečnostní podmínky na pracovišti a stejně tak vyhrožování ze strany čínského vedení s cílem zabránit sdružování dělníků do odborů ve snaze tyto podmínky změnit.

V tomto bodě pak hraje důležitou roli to, do jaké míry je recipient asistence ochoten a schopen vyžadovat po čínském kontraktorovi dodržování místních zákonů. V případě Ghany se tato skutečnost ukázala být zásadní při zlepšení podmínek na pracovišti v rámci stamilionového projektu výstavby vodní elektrárny Bui. Čínský kontraktor po zakročení odborů rychle zlepšil všechny aspekty nedostatků na pracovišti. Takováto podmínka (ne)existence a hlavně (ne)schopnosti vyžadování dodržování zákonů recipienta se ukazuje být zásadní i v Zambii, kde špatné pracovní podmínky čínských investorů v těžebním průmyslu vedly ke zhoršování jinak dlouhodobě dobrých vztahů mezi státy. V této souvislosti je to však neschopnost recipienta takovou situaci změnit, neboť jak bylo poukázáno v případě Ghany, při existenci ochoty vymáhat na donorovi či investorovi dodržování zákonů, může být situace rychle změněna k lepšímu.

Princip stability ČLR uplatňuje prostřednictvím podpory partikulárních rozvojových projektů ve vojenské a vládní oblasti. Nicméně nelze tvrdit, že by zejména v případě Ghany a Zambie byla čínská přítomnost v zemi recipienta pomoci příliš stabilitu podporující. V této souvislosti je možné zmínit nepokoje v Ghaně v důsledku činnosti čínských ilegálních těžařů zlata a stejně tak v důsledku levného čínského importu v zemi. Otázka čínské činnosti, pomoci a investic v zemi se pak stala i volebním tématem v Ghaně a hlavně pak v Zambii. V případě Zambie, na základě tohoto tématu, byl bývalý prezident Michael Sata schopen vyhrát volby v roce 2011 a stát se prezidentem. Nicméně, jak bylo uvedeno v případové studii Zambie, existuje zde možnost přehnané negativnosti týkající se čínské přítomnosti v zemi. Celkově ČLR není tolik negativně vnímaná ze strany samotných Zambijců, tak, jak je uváděno v tisku i v dokumentech některých lidskoprávních organizací (Bracht 2012; Sautman a Hairong 2011).

Čínská rozvojová asistence s sebou přináší obrovský rozvojový potenciál pro recipienty, a to pro své zaměření na projekty v budování potřebné a doposud chybějící infrastruktury. Jako problém se v tomto kontextu sice jeví nedostatky z průběhu realizace samotných projektů, nutno ovšem dodat, že se jedná z velké části o neschopnosti využít plného potenciálu této činnosti ze strany samotného recipienta. Byť zde bylo uvedeno, že až na 60 % projektů v případě Ghany je implementováno čínským kontraktorem, je možné zároveň zaznamenat, že Ghana v tomto ohledu není schopna udělit vlastním kontraktorům ani 40 % zbývajících projektů. Stejně tak je otázka, do jaké míry za takto vyjednané

smlouvy může neústupnost ze strany donora a do jaké míry neochota či neschopnost vyjednat lepší podmínky ze strany recipienta.

I přes nedostatečnou participaci místních firem na projektech je stále rozvojový potenciál po jejich realizaci velký. V této souvislosti lze poukázat na projekty diskutované a realizované ve všech zde uváděných případech – speciální ekonomické zóny. Jedná se o projekty vycházející z vlastní úspěšné rozvojové praxe samotné Číny a to, do jaké míry je dokáží recipienti zužitkovat, zůstává pro jejich nedávnou či stále probíhající realizaci otázkou. V tomto ohledu však spíše převládají pochybnosti o schopnostech států plně využít jejich potenciálu (Alves 2011; Brautigam a Xiaoyang 2011).

Druhá, v této práci položená výzkumná otázka se týká dosažení oficiálně proklamovaného cíle rozvojové asistence ČLR, tedy – *zda čínská rozvojová pomoc vede ke snižování chudoby a zlepšování živobytí* – ve zde sledovaných případových studiích a ve sledovaném časovém období. V tomto ohledu došlo ve všech případech k nárůstu indexu lidského rozvoje. V této souvislosti však zůstává otázkou, do jaké míry k tomuto zlepšení dopomohla čínská rozvojová asistence, neboť stejný trend lze pozorovat i u ne recipientů rozvojové asistence ČLR (Burkina Faso, Svätý Tomáš a Princův ostrov, Svazijsko) (UNDP 2013), tedy u států se kterými ČLR neudrhuje pro jejich uznávání Tchaj-wanu diplomatické vztahy (Khan 2014: 72).

Ve všech zde uvedených případových studiích lze závěrem uvést, že došlo k jakému si vystřízlivění z prvotně nadšeného zájmu zaměřenosti čínské pomoci a z přílivu čínských investic. Důvodem může být ilegální činnost čínských imigrantů v Ghaně a zhoršující se vztahy kvůli problémům týkající se poskytování miliardových půjček v tomto případě. Stejně tak nekvalita projektů v případě Libérie vedla, i přes poměrně stále pozitivní vnímání Číny v zemi, ke kritice ze strany široké veřejnosti, tak i politiků. V Zambii je pak tato změna vztahů nejvýraznější, z proklamovaných „přátel za každého počasí“ (*all-weather friends*) (New African Magazine 2015) od 60. let se po novém tisíciletí stal vztah, v jehož rámci Čína poprvé v historii porušila tradiční princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu.

S růstem čínské činnosti ve zde uvedených státech tak zároveň došlo i ke zhoršování vztahů, a to ať již ze strany obyvatelstva afrických recipientů, tak ze strany politických elit. Jako překážkou v těchto vztazích se jeví být to, co Chilufya Chileshe označuje za „export špatných praktik“ (Chileshe 2010: 8), upozorňuje tak na schopnost Číny využívat existence slabého regulačního systému afrických recipientů, ať už pomoci, tak investic,

kteřá Číně dovoluje se svými projekty svazovat takovou činnost, kterou praktikuje i v domácím prostředí, zahrnující nedostatečnou kontrolu kvality zboží, špatné pracovní podmínky, a to jak bezpečnostní, tak platové (tamtéž). V tomto ohledu se jeví být pro africké recipienty, ať už čínské oficiální nebo neoficiální rozvojové pomoci, zásadní to, do jaké míry dokáží využít finančních možností Čínou poskytovaných tak, aby zároveň limitovaly tyto negativní dopady, které s sebou nesou a zároveň adresovaly vlastní rozvojové potřeby. Bez podobných regulačních kroků zůstane tento rozvojový potenciál asistence promarněn.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Africa Confidential. 2013. *Reality Replaces Sata's Rhetoric*. Dostupné na: http://www.africaconfidential.com/articlepreview/id/10906/Reality_replaces_Sata%E2%80%99s_rhetoric (28. 4. 2015).

Agricultural Technology Demonstration Center in Zambia. *Background and significance of the project*. Dostupné na: <http://202.198.0.22/zby/english/xmgs.asp> (23. 5. 2015).

AidData. 2014. *Version 1.1. of AidData's China in Africa dataset*. Aid Data. Dostupné na: http://china.aiddata.org/geospatial_dashboard (19. 4. 2015).

AllAfrica. 2004. *Chinese Embassy Donates to University of Ghana*. AllAfrica. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200411220505.html> (19. 4. 2015).

AllAfrica. 2007. *China Textile Partnership Begins*. AllAfrica. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200705071337.html> (19. 4. 2015).

AllAfrica. 2009. *China To Offer Scholarships to Ghanaians*. AllAfrica. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200910300901.html> (19. 4. 2015).

Arnold, Wayne a Drew Hinshaw. 2014. *China Takes Wary Steps into New Africa Deals*. Wall Street Journal. Dostupné na: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303647204579545813194873656> (21. 4. 2015).

ASEAN. 1991. *Joint Communique of the Twenty-Fourth ASEAN Ministerial Meeting, Kuala Lumpur, 19-20 July 1991*. ASEAN org. Dostupné na: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/joint-communique-of-the-twenty-fourth-asean-ministerial-meeting-kuala-lumpur-19-20-july-1991> (20. 2. 2015).

Barranguet, Emmanuel. 2010. *China the Master Stadium Builder*. The Africa Report. Dostupné na: <http://www.theafricareport.com/News-Analysis/china-the-master-stadium-builder.html> (21. 4. 2015).

Batson, Adrew. 2006. *China and Africa Strengthen Ties With \$1.9 Billion in Deals*. Wall Street Journal. Dostupné na: <http://www.wsj.com/articles/SB116272885364013794> (7. 5. 2015).

BBC. 2007. *UN Lifts Liberia Diamond Sale Ban*. BBC. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6602173.stm> (7. 5. 2015).

BBC Monitoring International Reports. 2009. *Ghana, China sign 15m dollar deal for agriculture, technology transfer*. BBC. Dostupné na: http://s3.amazonaws.com/china_resources/14122/2013-06-27_14_26_35_-0400_ghana-china-sign-15m.html (21. 4. 2015).

Beebli, Bismarc a Coomson, Joseph. 2003. *Ghana to Become ICT Showpiece*. The Chronicle. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200307070656.html> (21. 4. 2015).

Benson, Martin C. 2005. *China Brings in Supplies*. The Perspective. Dostupné na: http://www.theperspective.org/inquirer/china_supplies.html (7. 5. 2015).

Bizcommunity. 2008. *China doubles its scholarships for African students*. Bizcommunity Ghana. Dostupné na: <http://www.bizcommunity.com.gh/Article/83/98/27726.html> (21. 4. 2015).

BiztechAfrica. 2013. *Zesco Launches Fibre Project Phase Two Extension*. Biztech Africa. Dostupné na: <http://www.biztechafrika.com/article/zesco-launches-fibre-project-phase-two-extension/5374/#.VUZMcSHtmko> (23. 5. 2015).

Blair, David. 2006. *Rioters Attack Chinese after Zambian Poll*. The Telegraph. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1530464/Rioters-attack-Chinese-after-Zambian-poll.html> (23. 5. 2015).

Bodomo, Adams B. 2012. *China in Ghana's 2012 Electioneering Discourse*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/428517/1/china-in-ghanas-2012-electioneering-discourse.html> (21. 4. 2015).

China Daily. 2009. *Zambia-China Economic Zone launches sub-unit in Lusaka*. China Daily. Dostupné na: http://www.chinadaily.com.cn/business/2009-01/16/content_7404842.htm (23. 5. 2015).

China Daily. 2010. *Zhou Enlai announces eight Principles of foreign aid*. China Daily. Dostupné na: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-08/13/content_11149131.htm (12. 3. 2015).

China Economic Review. 2014. *Chinese graduates prefer to work for SOEs and that could be bad for the economy*. Dostupné na: <http://www.chinaeconomicreview.com/chinese-graduates-prefer-working-soes-bad-for-economy> (3. 3. 2015).

Cohen, Patricia. 2007. *An Unexpected Odd Couple: Free Markets and Freedom*. New York Times. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2007/06/14/world/14democracy.html?pagewanted=print> (20. 2. 2015).

China.org. 2003. *China, Ghana Enjoy Good Economic Relations*. China Org. Dostupné na: <http://www.china.org.cn/english/international/80304.htm> (21. 4. 2015).

China.org. 2004. *China Trains Technicians over Use of Solar Energy*. China Org. Dostupné na: <http://www.china.org.cn/english/scitech/105783.htm> (21. 4. 2015).

Dixon, Robyn. 2006. *Africans Lash Out at Chinese Employers*. Los Angeles Times. Dostupné na: <http://articles.latimes.com/2006/oct/06/world/fg-chizambia6> (23. 5. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Ghana. 2006. *Chinese premier leaves Ghana for Republic of the Congo*. Dostupné na: <http://gh.china-embassy.org/eng/xwdt/t259376.htm> (21. 4. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Ghana. 2011. *Chinese Embassy Donates Sports Equipment*. Dostupné na: <http://gh.china-embassy.org/eng/xwdt/t833218.htm> (21. 4. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Liberia. 2008. *Confucius Institute Launched at the University of Liberia*. <http://lr.china-embassy.org/eng/sghdhzxxx/t527184.htm> (7. 5. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Liberia. 2009. *Progress in the Implementation of the Follow-Up Actions of the Beijing FOCAC Summit in Liberia*. Dostupné na: <http://lr.china-embassy.org/eng/sghdhzxxx/t625132.htm> (7. 5. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Liberia. 2010. *A Brief Introduction to the China-aided Agricultural Technology Demonstration Center*. Dostupné na: <http://lr.chineseembassy.org/eng/sghdhzxxx/t720776.htm> (7. 5. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Liberia. 2010a. *Embracing the Forum on China-Liberia Economic and Trade Cooperation*. Dostupné na: <http://lr.china-embassy.org/eng/sghdhzxxx/t687521.htm> (7. 5. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Liberia. 2011. *Chinese Embassy Making Medicine Donation to Liberia's Health Sector*. Dostupné na: <http://lr.chineseembassy.org/eng/sghdhzxxx/t772676.htm> (7. 5. 2015).

Embassy of the PRC in the Republic of Zambia. 2011. *Zambia, China Ink Two Big Deals*. Dostupné na: <http://zm2.mofcom.gov.cn/article/bilateralvisits/201112/20111207878874.shtml> (23. 5. 2015).

en.people.cn. 2003. *China Donates Raincoat and Computers to Zambia Police*. en.people.cn. Dostupné na: http://en.people.cn/200309/13/eng20030913_124233.shtml (23. 5. 2015).

en.people.cn. 2003a. *China Donates Computers to Zambia*. en.people.cn. Dostupné na: http://en.people.cn/200308/30/eng20030830_123416.shtml (23. 5. 2015).

ESI Africa. 2011. *Zambia Wants Chinese to Speed Up Kariba Power Project*. ESI Africa. Dostupné na: <http://www.esi-africa.com/zambia-wants-chinese-to-speed-up-kariba-power-project/> (23. 5. 2015).

Essel, Isaac. 2013. *Mahama Commissions Bui Dam Vision to Become Major Producer in Wa on Course*. My Joy Online. Dostupné na: <http://news.myjoyonline.com/news/2013/December-19th/mahama-commissions-bui-dam-says-vision-to-become-major-producer-in-wa-on-course.php> (21. 4. 2015).

Executive Mansion. 2006. *China Cancels Liberia's Debt*. Dostupné na: http://www.emansion.gov.lr/2press.php?news_id=20&related=7&pg=sp (7. 5. 2015).

Executive Mansion. 2008. *Liberia Broadcasting System (LBS) Goes Nation-Wide*. Dostupné na: http://www.emansion.gov.lr/2press.php?news_id=950&related=7&pg=sp (7. 5. 2015).

Expose Ghana. 2013. *China Hands Over New Foreign Affairs Office to Government*. Expose Ghana. Dostupné na: <http://exposeghana.com/2013/03/china-hands-over-new-foreign-affairs-office-to-government-of-ghana/> (21. 4. 2015).

Fayia, Edwin M. 2014. *Liberia's Forests Should Not Be At Mercy Of Exploitative Logging Companies*. Liberian Observer. Dostupné na: <http://www.liberianobserver.com/news/liberia%E2%80%99s-forests-should-not-be-mercy-exploitative-logging-companies> (7. 5. 2015).

FCWC. 2012. *Ghana Coastal Fishing Ports Sighned*. Fishery Committee for the West Central Gulf of Guinea. Dostupné na: <http://www.fcwc-fish.org/publications/news-from-the-region/284-ghana-coastal-fishing-ports-contract-signed> (21. 4. 2015).

Financial Times. 2012. *Zambian Strikers Kill Chinese Supervisor*. Financial Times. Dostupné na: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6967bc22df2411e1b61500144feab49a.html#axzz3csUj5oFJ> (23. 5. 2015).

FOCAC. 2005. *China provides Zambia with FM transmitters*. Dostupné na: <http://www.mfa.gov.cn/zflt/eng/zxxx/t211579.htm> (23. 5. 2015).

FOCAC. 2013. *The Forum on China-Africa Cooperation. FOCAC Archives*. Dostupné na: <http://www.focac.org/eng/lttda/ltjj/t933522.htm> (12.3.2015).

Freedom House. 2013. *Global Press Freedom Rankings*. Freedom House. Dostupné na: <https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Global%20and%20regional%20tables.pdf> (7. 4. 2015).

Front Page Africe. 2013. *Bad Labor Practice Liberian Workers at China Union in Bong Mines Strike*. Front Page Africa. Dostupné na: <http://www.frontpageafricaonline.com/old/county-news/61-county-news/7055--bad-labor-practice-liberian-workers-at-china-union-in-bong-mines-strike.html> (7. 5. 2015).

Front Page Africa. 2014. *Monopoly - China Influence Hurting Local Liberian Businesses*. Front Page Africa. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/201406131032.html> (9. 5. 2015).

Front Page Africa. 2014a. *Made in China Hits New Low in Liberia after Executive Mansion Flop*. Front Page Africa. Dostupné na: <http://frontpageafricaonline.com/index.php/politic/1889-made-in-china-hits-new-low-in-liberia-after-executive-mansion-flop> (7. 5. 2015).

Ghana Armed Forces. 2012. *Chinese Government Donates Vehicles to GAF*. Dostupné na: http://www.gaf.mil.gh/index.php?option=com_content&view=article&id=440:chinese-government-donates-vehicles-to-gaf&catid=13:news&Itemid=34 (21. 4. 2015).

Ghana Business News. 2012. *Parliament Approves 67m. for Sekondi Free-Zone Project*. Ghana Business News. Dostupné na: <https://www.ghanabusinessnews.com/2012/06/16/parliament-approves-67m-for-sekondi-free-zone-project/> (21. 4. 2015).

Ghana Business News. 2013. *Chinese Team Tells Ghana to Consider Technology Transfer to Boost Agric Output*. Ghana Business News. Dostupné na: <https://www.ghanabusinessnews.com/2013/05/01/chinese-team-tells-ghana-to-consider-technology-transfer-to-boost-agric-output/> (21. 4. 2015).

Ghana Districts. 2008. *Forty million dollars for fish farmers*. Ghana Districts. Dostupné na: <http://ghanadistricts.com/news/?read=14975> (21. 4. 2015).

Ghana Districts. 2009. *Gov't sourcing 150 million dollars for e-government project*. Ghana Districts. Dostupné na: <http://ghanadistricts.com/news/?read=35788> (21. 4. 2015).

Ghana Districts. 2010. *Mills' visit to China fetches Ghana \$3bn*. Ghana Districts Dostupné na: <http://ghanadistricts.com/news/?read=37551> (21. 4. 2015).

Ghana Districts. 2013. *Minister expresses worry over rate of illegal mining*. Ghana Districts. Dostupné na: <http://ghanadistricts.com/news/?read=55342> (21. 4. 2015).

Ghana Government Portal. 2013. *China Assists Ghana*. Ghana Districts. Dostupné na: http://s3.amazonaws.com/china_resources/14021/2013-06-08_02_13_01_-0400_190-china-assists-ghana- (21. 4. 2015).

Ghana News Agency. 2010. *Workers Accuse Chinese Company of Maltreatment*. Ghana News Agency. Dostupné na: <http://www.ghananewsagency.org/social/workers-accuse-chinese-company-of-maltreatment-16527> (21. 4. 2015).

Ghana News Now. 2010. *Chinese Construction Company Refutes Allegations*. Ghana News Now. Dostupné na: <http://www.ghananewsnow.com/2010/06/15/chinese-construction-company-refutes-allegations/> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2000. *Ghana, China Sign Agriculture Aid Accord*. Ghanaweb. Dostupné na: <http://mobile.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=11037> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2009. *The Textile Industry in Ghana and Trade Liberalisation*. Ghanaweb. Dostupné na: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=157543> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2010. *Ghanaweb.China donates logistics to Ghana Armed Forces*. Dostupné na: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=183482&comment=5788486#com> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2010a. *China to pump \$16bn into Ghana*. Ghanaweb. Dostupné na: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=190950> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2011. *Ghana snubs IMF over \$3bn Chinese loan*. Ghanaweb. Dostupné na: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=223604> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2013. *Chinese money for Ghana's natural resources*. Ghanaweb. Dostupné na: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=283400> (21. 4. 2015).

Ghanaweb. 2013a. *Ghana Gold Mines Suggest Larger Crisis for China*. Dostupné na: <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=276946> (21. 4. 2015).

Ghana Statistical Service. 2013. *Provisional GDP*. Dostupné na: http://www.statsghana.gov.gh/docfiles/GDP/provisional_gdp_2013.pdf (21. 4. 2015).

Graphic Online. 2014. *3bn Chinese Loan Government delegation in China*. Graphic Online. Dostupné na: <http://www.graphic.com.gh/business/business-news/19501-3bn-chinese-loan-govt-delegation-in-china.html> (21. 4. 2015).

Gortor, Wilfred. 2015. *JFD Hospital on Path to Full Blast*. Liberia News Agency. Dostupné na: <http://www.liberianewsagency.org/pagesnews.php?nid=4548> (7. 5. 2015).

Gov.cn. 2007. *Central People's Government of the People's Republic of China*. 25 *Zambian students win Chinese gov't-provided scholarships*. Dostupné na: http://www.gov.cn/english/2007-08/22/content_724153.htm. (23. 5. 2015).

Heritage Liberia. 2012. *24 Chinese Agro Experts Technicians Arrive in Liberia*. Heritage Liberia. Dostupné na: http://heritageliberia.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1736:24-chinese-agro-experts-technicians-arrive-iliberia&catid=52:general-news (9. 5. 2015).

Heritage Liberia. 2012a. *Chinese Company Assures Liberians of Excellent Work*. Heritage Liberia. Dostupné na: <http://www.news.heritageliberia.net/index.php/inside-heritage/general-news/326-chinese-company-assures-liberians-of-excellent-work> (9. 5. 2015).

Hints News Network. 2013. *Liberians Working with Chinese Company Cry to Ellen*. Hints News Africa. Dostupné na: <http://hintsnewsnetwork.com/?p=920> (9. 5. 2015).

Hirsch, Afua. 2013. *Ghana Deports Chinese Goldminers*. The Guardian. Dostupné na: <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/15/ghana-deports-chinese-goldminers> (21. 4. 2015).

Index Mundi 2014. *Ghana. Economy Profile*. Dostupné na: http://www.indexmundi.com/ghana/economy_profile.html (21. 4. 2015).

International Monetary Fund. 2002. *Stiglitz, the IMF and Globalization*. Dostupné na: <http://www.imf.org/external/np/speeches/2002/061302.htm> (23. 4. 2015).

Jin, Zhu. 2010. *China, Africa forge farming ties*. China Daily. Dostupné na: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-08/12/content_11141295.htm (21. 4. 2015).

Joy Online. 2011. *3bn USD Chinese Loan; IMF Gives Government Green Light*. My Joy Online. Dostupné na: <http://business.myjoyonline.com/pages/news/201112/78279.php> (21. 4. 2015).

Joy Online. 2012. *Ghana's e-Government Project Yielding Benefits Already*. My Joy Online. Dostupné na: <http://business.myjoyonline.com/pages/news/201209/93345.php> (21. 4. 2015).

Kabaila, Moses. 2014. *37 Zambians Get Chinese Scholarships*. Times Zambia. Dostupné na: <http://www.times.co.zm/?p=32211> (14. 5. 2015).

Liberia Ledger. 2006. *China, Liberia Sign Offshore Oil Exploration MOU*. Liberia Ledger. Dostupné na: <http://www.liberialedger.blogspot.cz/2006/11/china-liberia-sign-offshore-oil.html> (9. 5. 2015).

Lusakatimes. 2007. *Zambia and China to Spend 28 Million in Power Project*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2007/08/31/zambia-and-china-to-spend-28-million-in-power-project/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2007a. *China Launches Mining Program in Zambia*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2007/02/05/china-launches-mining-program-in-zambia/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2008. *Zambia China to Sign a Tax Free Zone Deal*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2008/03/05/zambia-china-to-sign-a-tax-free-zone-deal/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2009. *Rains Damage Lusaka Chirundu Road*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2009/03/20/rains-damage-lusaka-chirundu-road/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2010. *China Zambia k24 bn Concessional Loan*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2010/07/26/china-zambia-k24-bn-concessional-loan> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2010a. *The Saga of Mobila Hospitals*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2010/07/29/saga-mobile-hospitals/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2010b. *Zambia Gets 1 Billion Loan from China*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2010/03/11/zambian-gets-1-billion-loan-from-china/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2010c. *Miner Gets Death Sentence for Murdering Chinese Boss*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2010/12/31/miner-death-sentence-murdering-chinese-boss/>. (15. 5. 2015).

Lusakatimes. 2011. *28 Chinese Doctors Jet in*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2011/11/28/28-chinese-doctors-jet/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2011a. *Zambia, China Sign Three Economic Agreements*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2011/12/29/zambiachina-sign-economic-agreements/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2011b. *RB Commissions \$2bn Kafue Gorge Lower Hydro-electric Power Station*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2011/07/21/rb-commissions-2bn-kafue-gorge-hydroelectric-power-station/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2012. *Mobile Hospitals Deliver Care to 175 000 Patients with 20 000 Successful Operations accross Rural Zambia*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2012/12/16/mobile-hospitals-deliver-care-175-000-patients-20-000-successfull-operations-rural-zambia/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2012a. *Chinese Investors Assure President Sata as He Invites More Chinese to Invest in Zambia*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2012/03/14/chinese-investors-assure-president-sata-invites-chinese-invest-zambia/> (14. 5. 2015).

Lusakatimes. 2014. *President Sata Salutes China for Role Played in Construction of Railway Infrastructure*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2014/06/20/president-sata-salutes-china-role-played-construction-railway-infrastructure/> (14. 5. 2015).

Lusakavoice. 2013. *China's Footprint Grows in Zambia*. Lusakavoice. Dostupné na: <http://lusakavoice.com/2013/11/04/chinas-footprint-grows-zambia/> (18. 5. 2015).

Lusakavoice. 2014. *Shanghai Construction Group Company to Set Base in Zambia*. Lusakavoice. Dostupné na: <http://lusakavoice.com/2014/10/01/shanghai-construction-group-company-to-set-base-in-zambia/> (18. 5. 2015).

Lusakavoice. 2014a. *Heroes Stadium Not Ready Yet*. Lusakavoice. Dostupné na: <http://lusakavoice.com/2014/02/07/heroes-stadium-not-ready-yet/> (18. 5. 2015).

Lusakavoice. 2015. *Lunzua Power Project in Mpulungu District Nears Completion*. Lusakavoice. Dostupné na: <http://lusakavoice.com/2015/02/01/lunzua-power-project-in-mpulungu-district-nears-completion/> (18. 5. 2015).

Mail and Guardian. 2007. *Thanks, China, Now Go Home*. Mail and Guardian Zambia. Dostupné na: <http://mg.co.za/article/2007-02-05-thanks-china-now-go-home> (18. 5. 2015).

Mariani, Bernardo. 2011. *Starting to build? China's Role in UN Peacekeeping Operations*. SafeWorld. ISN ETH Zurich. Dostupné na: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=135358> (9. 5. 2015).

Mbao, Ellias. 2011. *China gives \$14.7m to Zambia*. Africa Review. Dostupné na: <http://www.africareview.com/News/China-comes-to-Zambias-aid/-/979180/1288166/-/12t6f8g/-/index.html> (18. 5. 2015).

Mendes, Errol P. 1994. *Asian Values and Human Rights: Letting the Tigers Free*. Human Rights Education Center. Dostupné na: http://histheory.tripod.com/ASIAN_VALUES_1.html (20. 2. 2015).

Mensah, Benjamin. 2010. *Shanghai Construction to Build Two Regional Hospitals in Ghana*. Ghana News Agency. Dostupné na: <http://ghananewsagency.org/economics/shanghai-construction-to-build-two-regional-hospitals-in-ghana--20771> (19. 4. 2015).

Mining News Zambia. 2014. *Zambia Seeks Increased Power Generation Eyes USD 2 Billion Kafue Gorge Lower Hydro Power Plant*. Mining News Zambia. Dostupné na: <http://www.miningnewszambia.com/zambia-seeks-increased-power-generation-eyes-us2-billion-kafue-gorge-lower-hydro-power-plant/> (18. 5. 2015).

Ministry of Commerce of the PRC. 2005. *Chinese Assorted Equipment Donated To Ministry of Finance & Economy Planning Of Ghana*. Dostupné na: <http://gh2.mofcom.gov.cn/aarticle/chinanews/200509/20050900484431.html,%20Government%20Source%20> (19. 4. 2015).

Ministry of Commerce, Trade and Industry of the Republic of Zambia. 2015. *Status on the Development of MFEZs/Industrial Parks*. Dostupné na: <http://www.mcti.gov.zm/index.php/investing-in-zambia/multifacility-economic-zones/86-status-on-the-development-of-mfezsindustrial-parks> (18. 5. 2015).

Ministry of Finance of the Republic of Liberia. 2006. *Preliminary Report on 2005-2006 Fiscal Outturn. Monrovia*. Dostupné na: <https://docs.google.com/a/email.wm.edu/viewer?url=http://www.mof.gov.lr/doc/fiscalreportsjuly05tojune06.pdf>. (9. 5. 2015).

Ministry of Finance of the Republic of Ghana. 2009. *China Gives Development Package to Ghana*. Dostupné na: <http://www.mofep.gov.gh/?q=news/220910> (19. 4. 2015).

Ministry of Information, Cultural Affairs and Tourism of the Republic of Liberia. *Over 2000 Liberians Trained in China*. Dostupné na: <http://www.micatliberia.com/index.php/blog/lina-bulletin/3402-over-2000-liberians-trained-in-china.html> (9. 5. 2015).

Ministry of Trade and Industry of the Republic of Ghana. a. *Major Import Sources 2012*. Dostupné na: <http://www.ghanatrade.gov.gh/Trade-Data/major-import-sources-2012.html> (19. 4. 2015).

Ministry of Trade and Industry of the Republic of Ghana. b. *Share of the Top Ten Exports Destination in 2012*. Dostupné na: <http://www.ghanatrade.gov.gh/Trade-Data/share-of-the-top-ten-exports-destinations-in-2012.html> (19. 4. 2015).

Modern Ghana. 2002. *Chinese Assists to Improve Facilities at Army Barracks*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/19479/1/chinese-assists-to-improve-facilities-at-army-barr.html> (19. 4. 2015).

Modern Ghana. 2003. *Chinese Embassy Donates to Black Queens*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/sports/34138/2/chinese-embassy-donates-to-black-queens.html> (19. 4. 2015).

Modern Ghana. 2004. *New Military Police Barracs Commissioned*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/51107/1/new-militarypolice-barrackscommissioned.html> (19. 4. 2015).

Modern Ghana. 2005. *GT and Alcatel Urged to Serve Ghanaians Efficiently*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/72894/1/gt-and-alcatel-urged-to-serve-ghanaians-efficientl.html> (19. 4. 2015).

Modern Ghana. 2009. *Chinese Assists Malaria Research Centre*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/247253/1/china-assists-malaria-research-centre.html> (19. 4. 2015).

Modern Ghana. 2009a. *China to Help Build New Foreign Ministry*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/247068/1/china-to-help-build-new-foreign-ministry.html> (28. 4. 2015).

Modern Ghana. 2012. *Deal with Chinese galamseyers says Government*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/403440/1/deal-with-chinese-039galamseyers039-says-governmen.html> (19. 4. 2015).

Moumouni, Guillaume. 2014. *China and Liberia: Engagement in a Post-Conflict Country 2003–2013*. Occasional Paper no. 182. SAIIA. Dostupné na: www.saiia.org.za/.../509-china-and-liberia (9. 5. 2015).

Mourdoukoutas, Panos. 2013. *World's 500 Largest Corporations In 2013: The Chinese Are Rising*. Forbes. Dostupné na: <http://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2013/07/17/worlds-500-largest-corporations-in-2013-the-chinese-are-rising/> (27. 2. 2015).

Mwebantu. 2012. *Zambia and China Ink USD 8m Military Deal*. Mwebantu. Dostupné na: <http://www.mwebantu.com/2012/05/28/zambia-and-china-ink-us-8m-military-deal/> (18. 5. 2015).

New African Magazine. 2015. *Zambia-China: All-Weather Friends?*. News African Magazine. Dostupné na: <http://newafricanmagazine.com/zambia-china-weather-friends/> (29. 5. 2015).

New Liberian. 2013. *Liberia, China sign US\$18M agreement for brand new SKD stadium*. New Liberian. Dostupné na: <http://newliberian.com/?p=2170> (9. 5. 2015).

Ngombe, Tovin. 2007. *Damaged Maamba Batooka Road to Be Repaired*. Lusakatimes. Dostupné na: <http://www.lusakatimes.com/2007/07/05/damaged-maamba-batooka-road-to-be-repaired/> (16. 5. 2015).

Nonor, Daniel. 2013. *Bad Economic Policies Killing Textile Industry*. The Chronicle. Dostupné na: <http://thechronicle.com.gh/bad-economic-policies-killing-textile-industry-workers/> (19. 4. 2015).

Office of the President of the Republic of Zambia. 2013. *China Investment Coming*. Dostupné na: <http://www.statehouse.gov.zm/en/china-investment-coming/> (16. 5. 2015).

Observatory of Economic Complexity. 2014. *Country Profiles*. Dostupné na: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/> (16. 5. 2015).

OECD-DAC glossary. *DAC Glossary of Key Terms and Concepts*. Dostupné na: <http://www.oecd.org/dac/dac-glossary.htm> (7. 4. 2015).

Peace fm. 2015. *Ending „Dumsor“: China to Build 1 Billion USD Solar Power Plant in Ghana*. Peace fm. Dostupné na: <http://news.peacefmonline.com/pages/news/201503/236194.php> (19. 4. 2015).

People's Daily Online. 2003. *China Donates Computers To Zambia*. People's Daily Online. Dostupné na: http://en.people.cn/200308/30/eng20030830_123416.shtml (16. 5. 2015).

Pew Research Center. 2013. *America's Global Image Remains More Positive than China's But Many See China Becoming World's Leading Power*. Dostupné na: <http://www.pewglobal.org/files/2013/07/Pew-Research-Global-Attitudes-Project-Balance-of-Power-Report-FINAL-July-18-2013.pdf> (3. 5. 2015).

People to people. 2009. *More High Schools for Liberian Pupils — Fulfillment of A Promise for Better Schools*. People to People. Dostupné na: <http://www.peopletopeople.info/id253.html> (9. 5. 2015).

Perspectives Géopolitiques. 2008. *La ChinaAfriue de Serge Michel et Michel Buert*. Perspectives Géopolitiques. Dostupné na: <https://perspectivesgeopolitiques.wordpress.com/2009/12/03/la-chinafrique-de-serge-michel-et-michel-beuret/> (29. 5. 2015).

Sautman, Barry, a Hairong, Yan. 2011. *Barking Up The Wrong Tree. Human Rights Watch and Chinese Copper Mining in Zambia*. Dostupné na: <http://www.pambazuka.net/en/category.php/features/78660> (16. 5. 2015).

Security Council 2003. *Resolution 1509 (2003)*. Dostupné na: <http://www.worldlii.org/int/other/UNSC/2003/55.pdf> (9. 5. 2015).

Sieh, Rodney D. 2014. *Low Quality, High Volume. Dark Side of Cinese Contractors in Liberia*. Front Page Africa. Dostupné na: <http://www.frontpageafricaonline.com/old/news/index.php/news/1976-low-quality-high-volume-dark-side-of-chinese-contractors-in-liberia> (9. 5. 2015).

Taipei Times. 2006. *Taiwan Quick Take: China warns Zambia*. Taipei News. Dostupné na: <http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2006/09/06/2003326389> (16. 5. 2015).

Tawaih, Francis. 2014. *Who is Killing Ghana with Illegal Mning Galamsey*. Modern Ghana. Dostupné na: <http://www.modernghana.com/news/536554/1/who-is-killing-ghana-with-illegal-mining-galamsey-.html> (19. 4. 2015).

Tawiah, Ohemeng. 2013. *Chinese weapons trading cheaply as 'garden eggs' in mining areas*. My Joy Online. Dostupné na: <http://edition.myjoyonline.com/pages/news/201308/112074.php> (19. 4. 2015).

The Analyst. 2005. *Liberia, China Sign US\$247,000 Agreement*. The Analyst. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200512140562.html> (9. 5. 2015).

The Analyst. 2006. *China Promises US\$600,000 to Defense Ministry*. The Analyst. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200604030535.html> (9. 5. 2015).

The Analyst. 2008. *Chinese Ambassador Donates to Amezú*. The Analyst. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200801170946.html> (9. 5. 2015).

The Chronicle. 2010. *Gov't to construct ultra modern hospital at Madina*. The Chronicle. Dostupné na: <http://thechronicle.com.gh/gov%E2%80%99t-to-construct-ultra-modern-hospital-at-madina/> (19. 4. 2015).

The Chronicle. 2013. *In the Wake of Ghana's Crackdown on Illegal Chinese Miners Chinese Diplomat Calls for New Era in Ghana-China Relations*. The Chronicle. Dostupné na: <http://thechronicle.com.gh/in-the-wake-of-ghanas-crackdown-on-illegal-chinese-miners-chinese-diplomat-calls-for-new-era-in-ghana-china-relations/> (19. 4. 2015).

The Economist. 2011. *The Chinese in Africa. Trying to Pull Together*. The Economist. Dostupné na: <http://www.economist.com/node/18586448> (16. 5. 2015).

The Economist. 2011a. *Not Bad as They Say*. The Economist. Dostupné na: <http://www.economist.com/node/21531021> (16. 5. 2015).

The Economist. 2013. *China ponders sending more combat troops on UN peacekeeping missions*. The Economist. Dostupné na: <http://www.economist.com/news/china/21579495-china-ponders-sending-more-combat-troops-un-peacekeeping-missions-over-there> (9. 5. 2015).

The Economist. 2014. *The World's Biggest Economies. China's Back*. The Economist. Dostupné na: <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21623758-chinas-back> (3.3.2014).

The Inquirer Monrovia. 2006. *China Makes Big Donation*. The Inquirer Monrovia. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200609080804.html> (9. 5. 2015).

The New Dawn Liberia. 2012. *Upholding China-Liberia Relations*. The New Dawn Liberia. Dostupné na: <http://www.thenewdawnliberia.com/editorial/63-editorial/800-editorial-upholding-liberia-china-relations> (9. 5. 2015).

The New Dawn Liberia. 2015. *China Ends Liberian Ebola Mission*. The New Dawn Liberia. Dostupné na: <http://www.thenewdawnliberia.com/news/7368-china-ends-liberian-ebola-mission> (9. 5. 2015).

The Post Zambia. 2005. *Chambishi Explosion Kills 51 Workers, Another Tragedy*. The Post Zambia. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200504210090.html> (16. 5. 2015).

Times of Zambia. 2001. *China Gives Country FM Transmitters*. Times of Zambia. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200106070433.htm> (16. 5. 2015).

Times of Zambia. 2005. *Chinese Government to Donate Medical Equipment to Kitwe Hospital*. Times of Zambia. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200505230923.html> (16. 5. 2015).

Times of Zambia. 2010. *China Donates 65 Vehicles*. Times of Zambia. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/201204130419.html> (16. 5. 2015).

Times of Zambia. 2011. *Lusaka Stadiums Works Kicks Off June 28*. Times of Zambia. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/201106091033.html> (16. 5. 2015).

Times of Zambia. 2014. *KDCCI Wants Imported Textile Raw Materials Banned*. Times of Zambia. Dostupné na: <http://www.times.co.zm/?p=5368> (16. 5. 2015).

The State Council of the PRC. 2011. *China's Foreign Aid (2011)*. Dostupné na: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284620.htm (12.3. 2015).

The State Council of the PRC. 2014. *China's Foreign Aid (2014)*. Dostupné na: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986592.htm (12.3. 2015).

The World Bank. 2015. *Data By Country. Ghana*. Dostupné na: <http://data.worldbank.org/indicator/SI.DST.04TH.20/countries/GH?display=default> (19. 4. 2015).

Torny, Emmanuel. 2015. *IMF Programme Will Impose Restrictions*. Pulse Ghana. Dostupné na: <http://pulse.com.gh/news/imf-loan-saga-imf-programme-will-impose-restrictions-prez-mahama-id3614218.html> (19. 4. 2015).

Tran, Mark. 2011. *Transparency could be the sticking point for China at Busan*. The Guardian. Dostupné na: <http://www.theguardian.com/globaldevelopment/povertymatters/2011/nov/14/busan-aid-china-rejects-transparency> (7. 4. 2015).

Tyler, Patricke. 1997. *Deng Xiaoping: A Political Wizard Who Put China on the Capitalist Road*. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/learning/general/onthisday/bday/0822.html> (23. 2. 2015).

UN. 2012. *China's Foreign Minister stresses principle of non-interference at UN debate*. Dostupné na: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43101#.VQjNyfmG9e8> (3. 3. 2015).

ukzambians. 2011. *Zambia Mobile Hospitals Service Chongwe Week Pictures*. ukzambians. Dostupné na: <http://ukzambians.co.uk/home/2011/04/03/zambia-mobile-hospitals-service-chongwe-week-pictures/> (16. 5. 2015).

UNDP. 2012. *GDP per capita (2012 PPP \$)*. Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/content/gdp-per-capita-2012-ppp> (20. 2. 2015).

UNDP. 2013. *Human Development Report 2013*. UNDP. Dostupné na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf (16. 5. 2015).

UNDP. 2013a. *Human Development Report 2013. Zambia*. UNDP. Dostupné na: hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/ZMB.pdf (16. 5. 2015).

UNDP. 2014a. *Human Development Report 2014. Ghana*. Dostupné na: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/GHA.pdf (19. 4. 2015).

UNDP. 2014b. *Human Development Report 2014. Liberia*. UNDP. Dostupné na: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/LBR.pdf (9. 5. 2015).

UNDP. 2014c. *Lanmark Project Launched to Promote Tenewable Energy Technology Transfer from China to Zambia*. Dostupné na: <http://www.zm.undp.org/content/zambia/en/home/presscenter/pressreleases/2014/09/23/landmark-project-launched-to-promote-renewable-energy-technology-transfer-from-china-to-zambia-.html> (16. 5. 2015).

UNDP. 2015. *China Ghana South South Cooperation on Rnewable Energy Technologies*. Dostupné na: http://www.gh.undp.org/content/ghana/en/homeoperations/projects/environment_and_energy/china-ghana-south-south-cooperation-on-renewable-energy-technolo.html (19. 4. 2015).

University of Ghana. 2015. *University of Ghana Inaugurates Distance Education ICT Project under Chinese Phase 2 ICT Project*. Dostupné na: http://www.ug.edu.gh/news/university-ghana-inaugurates-distance-education-ict-project-under-chinese-phase-2-ict-project_(19. 4. 2015).

University of Ghana. 2013. *UG In Discussions With Exim Bank Of China And Unispendour*. Dostupné na: <http://ictd.ug.edu.gh/index1.php?linkid=212&archiveid=1407&page=1&adate=26%2F03%2F2013> (19. 4. 2015).

UNMIL. 2006. *CHINENGR-16 Embarks on Garbage Disposal Site for Zwedru*. Dostupné na: <http://unmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3934&ctl=Details&mid=9464&ItemID=5014220&language=en-US> (9. 5. 2015).

UNMIL. 2011. *UN Envoy urges Liberians to play their part to ensure the 2011 elections is a peaceful & harmonious*. Dostupné na: <http://unmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3970&ctl=Details&mid=6775&ItemID=18381&language=en-US> (9. 5. 2015).

UNMIL. 2015. *CHINMED Marks Nurses Day in Liberia with Gift to Local Hospital*. Dostupné na: <http://www.unmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3960&language=en-US> (9. 5. 2015).

UN News Center. 2003. *Extending Sanctions against Liberia, Security Council Adds Ban on Timber Exports*. Dostupné na: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=6976&Cr=#.VVdc-vntmko> (9. 5. 2015).

Vibe Ghana. 2011. *NPP Unhappy with 3bn Chinese Loan*. Vibe Ghana. Dostupné na: <http://vibeghana.com/2011/09/28/npp-unhappy-with-3bn-chinese-loan/ibe> (19. 4. 2015).

Vibe Ghana 2015. *GNFS Unhappy about Fire Safety measures at Cape Coast Stadium*. Vibe Ghana. Dostupné na: <http://vibeghana.com/2015/04/20/gnfs-unhappy-about-fire-safety-measures-at-cape-coast-stadium/> (19. 4. 2015).

Wei, Han a Shen Hu. 2011. *Zambian Workers Return to Jobs at Chinese-Owned Copper Mine*. Caixin. Dostupné na: <http://english.caixin.com/2011-10-23/100316622.html> (16. 5. 2015).

Watson, Ivan. 2001. *Liberia's Rain Forest Vanishes as Foreign Logging Expands*. *The Boston Globe*. Harford Web Publishing. Dostupné na: <http://www.hartford-hwp.com/archives/34/056.html> (9. 5. 2015).

Weedee, Emmanuel. 2011. *Chinese Envoy Pleased with Liberia China Bilateral Relationship*. Heritage Liberia. Dostupné na: http://heritageliberia.net/index.php?option=com_content&view=article&id=325%3Achinese-envoy-pleased-with-liberia-china-bilateral-relationship-&catid=52%3Ageneral-news&Itemid=89 (9. 5. 2015).

Xinhuanet. 2007. *China-Zambia ties cemented through assistance, investment*. Xinhuanet. Dostupné na: http://news.xinhuanet.com/english/2007-02/03/content_5690521.htm (16. 5. 2015).

Xinhuanet. 2012. *Detained Chinese miners in Ghana freed on bail*. Xinhuanet. Dostupné na: http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-10/18/c_131915129.htm (19. 4. 2015).

Xinhuanet. 2012a. *Huge Oil Deposits Discovered in Liberia*. Xinhuanet. Dostupné na: <http://www.frontpageafricaonline.com/old/news/index.php/news/1976-low-quality-high-volume-dark-side-of-chinese-contractors-in-liberia> (9. 5. 2015).

Yankah, Kwame. 2014. *Ghana a Big Loser in 3bn Chinese Loan Deal – Dr. Lloyd Amoah*. My Joy Online. Dostupné na: <http://www.myjoyonline.com/business/2014/january-16th/ghana-a-big-loser-in-3bn-chinese-loan-deal-dr-lloyd-amoah.php> (19. 4. 2015).

Zambian Economist. 2010. *Mobile Hospitals. A Gigantic Policy Blunder*. Zambian Economist. Dostupné na: <http://www.zambian-economist.com/2011/05/mobile-hospitals-a-gigantic-policy.html> (16. 5. 2015).

Zambia Daily Mail. 2015. *43 Firm Set Up in Chambishi Economic Zone*. Zambia Daily Mail. Dostupné na: <https://www.daily-mail.co.zm/?p=29435> (16. 5. 2015).

Zambia Daily Mail. 2015a. *ZCCZ Accumulative Investment Hits \$1.4bn*. Zambia Daily Mail. Dostupné na: <https://www.daily-mail.co.zm/?p=29511> (16. 5. 2015).

Zambian News Network. 2013. *Sogecoa Confirms Donating 9 Vehicles to State House under Rupiah*. Zambian News network. Dostupné na: <http://zambianewsnetwork.com/sogecoa-confirms-donating-9-vehicles-to-state-house-under-rupiah-2/> (16. 5. 2015).

Zambia Reports. 2014. *Grading Zambia's Presidents: Levy Mwanawasa*. Zambia Reports. Dostupné na: <http://zambiareports.com/2014/08/10/grading-zambias-presidents-levy-mwanawasa/> (16. 5. 2015).

Zambian Watch Dog. 2012. *One Policy: China Delivers Fighter Jets to Zambia*. *Zambian Watch Dog*. Dostupné na: <http://www.zambianwatchdog.com/one-policy-china-delivers-fighter-jets-to-zambia/> (16. 5. 2015).

Zambian Watch Dog. 2015. *Kaingu Admits PF Govt Has No Money to Finish Constructing Schools, Asks China to Come in*. *Zambian Watch Dog*. Dostupné na: <http://www.zambianwatchdog.com/kaingu-admits-pf-govt-has-no-money-to-finish-constructing-schools-asks-china-to-come-in/> (16. 5. 2015).

Literatura

Acet. 2009. *Looking East: China-Africa Engagements. Ghana Country Case Study*. Accra. Africa Center for Economic Transformation. Dostupné na: <http://acetforafrica.org/wp-content/uploads/2010/08/Looking-East-Ghana-China-Case-Study-2010.pdf> (19. 4. 2015).

Acet. 2009a. *Looking East: China-Africa Engagements. Liberia Country Case Study*. Monrovia. Africa Center for Economic Transformation. Dostupné na: <http://acetforafrica.org/wp-content/uploads/2010/08/Looking-East-Liberia-China-case-study-August-20101.pdf> (3. 5. 2015).

Almond, Gabriel. 1991. „Capitalism and Democracy“. *Political Science and Politics* 24, č. 3, 467–474.

Alves, Ana Cristina. 2011. *The Zambia–China Cooperation Zone at a Crossroads: What Now?*. Policy Briefing 41. SAIIA. Dostupné na: http://www.saiia.org.za/doc_download/191-the-zambia-china-cooperation-zone-at-a-crossroads-what-now (23. 5. 2015).

Angko, William. 2014. „Analysis of the Performance of Export Processing Zones in Ghana.“ *Journal of Business Administration and Education* 5, č. 1, 1–43.

Baah, Anthony Yaw et al. 2009. „Chinese Investments in Ghana.“ In: *Chinese Investments in Africa: A Labour Perspective*. Eds. Anthony Yaw Baah a Herbert Jauch. African Labour Research Network, 85–124. Dostupné na: <http://www.cebri.org/midia/documentos/315.pdf> (19. 4. 2015).

Barr, Michael D. 2002. *Cultural Politics and Asian Values: The Tepid War*. London: Routledge.

Bracht, Gérard van. 2012. „A survey of Zambian views on Chinese People and their involvement in Zambia. Centre for Chinese Studies,“ *African East-Asia Affairs 1*, 54–97.

Brautigam, Deborah. 1983. "Doing Well by Doing Good: China's New Style Foreign Aid Projects," *The China Business Review*, č. 5, 57–58.

Brautigam, Deborah. 2010. *China, Africa and the International Aid Architecture*. Working Papers Series no. 107, African Development Bank, Tunis, Tunisia. Dostupné na: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/WORKING%20107%20%20PDF%20E33.pdf> (7. 4. 2015).

Brautigam, Deborah. 2011. „Chinese Development Aid in Africa. What, where, why, and how much?“ In: *Rising China: global challenges and opportunities*. Eds. Ligang Song a Jane Golley. Canberra: ANU E Press, 203–222.

Brautigam, Deborah a Xiaoyang, Tang. 2011. „African Shenzhen: China's special economic zones in Africa.“ *Journal of Modern African Studies*, č. 49, 27–54.

Bremmer, Ian. 2009. „State Capitalism Comes of Age?. The End of the Free Market?“ *Foreign Affairs*, June 2009. Dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/64948/ian-bremmer/state-capitalism-comes-of-age> (20. 2. 2015).

Breslin, Shaun. 2011. "The 'China model' and the global crisis: from Friedrich List to a Chinese mode of governance?." *International Affairs* 87, č. 6, 1323–1343.

Chang, Ha-Joon. 2002. *Kicking Away the Ladder. Development Strategy in Historical Perspective*. London: Anthem Press.

Chileshe, Chilufya. 2010. *Chinese Debt, Aid and Trade: Opportunity or Threat for Zambia? Occasional Paper no. 72.* SAIIA. Dostupné na: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCUQFjAAahUKEwjSs5Gu2o3GAhXBvBQKHelWACw&url=http%3A%2F%2Fwww.saiia.org.za%2Fdoc_download%2F73-chinese-debt-aid-and-trade (23. 5. 2015).

Chow, Gregory C. 2004. „Economic Reform and Growth in China.“ *Annals of Economics and Finance* 5, 127–152.

Davies, Marty et al. 2008. *How China delivers development assistance to Africa.* Centre for Chinese Studies, Stellenbosch: University of Stellenbosch.

Elgin, Molly. 2010. „Asian Values. A New Model for development?“ *Stanford Journal of East Asian Affairs* 10, č. 2, 135–145.

Enuka, Chuka. 2010. „China’s military presence in Africa: Implications for Africa’s wobbling peace.“ *Journal of Political Studies* 18, č. 1, 15–30.

Fairbank, John King a Goldman, Merle. 2006. *China: A New History. Second Enlarged Edition.* Cambridge: Harvard University Press.

Frimpong, Samuel Kwadwo a Nubnor, Saviour Ayerey. 2013. „Research on the Chinese Investments in Ghana.“ *Journal of Economics and Sustainable Development* 4, č. 4, 118–125.

Fukuyama, Francis. 1989. „The End of History?“ *National Interest*. Summer 1989. Dostupné na: <https://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf> (14. 2. 2015).

Halper, Stefan A. 2010. *The Beijing Consensus, How China's Authoritarian Model Will Dominate the Twenty-First Century.* New York: Basic Books.

Hensengerth, Oliver. 2011. *Benefit-Sharing in Dam Projects on Shared Rivers*. Discussion Paper. German Development Institute. Dostupné na: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2014/5015/pdf/DP_6.2012.pdf (21. 4. 2015).

Holtom, Paul. 2007. *United Nations Arms Embargoes Their Impact on Arms Flows and Target Behaviour Case study: Liberia, 1992–2006*. SIPRI. Dostupné na: <http://books.sipri.org/files/misc/UNAE/SIPRI07UNAELib.pdf> (9. 5. 2015).

Hoon, Chang Yau. 2004. „Revisiting the asian values argument used by asian Political leaders and its validity.“ *The Indonesian Quarterly* 32, č. 2, 154–174.

Human Rights Watch. 2011. *“You’ll Be Fired if You Refuse” Labor Abuses in Zambia’s Chinese State-owned Copper Mines*. Human Rights Watch. Dostupné na: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/zambia1111ForWebUpload.pdf> (14. 5. 2015).

Huntington, Samuel, P. 1968. *Political Order and Social Change*. New Haven and London: Yale University Press.

Huntington, Samuel P. 1993. „The Clash of Civilizations?“ *Foreign Affairs* 72, č. 3, 22–49.

Idun-Arkhurst, Isaac. 2008. *Ghana’s Realties with China*. Johannesburg: The South African Institute of International Affairs.

Kennedy, Scott. 2010. „The myth of the Beijing Consensus.“ *Journal of Contemporary China* 19, č. 65, 461–477.

Khan Guive Mohammad. 2014. „The Chinese Presence in Burkina Faso: A SinoAfrican Cooperation from Below“. *Journal of Current Chinese Affairs* 43, č. 1, 71–101.

Kuo, Steven C. Y. 2015. „Chinese Peace? An Emergent Norm in African Peace Operations.“ *China Quarterly of International Strategic Studies*, č. 1, 155–181.

Lake Anthony a Whitman, Christine Todd. 2006. *More Than Humanitarianism A Strategic U.S. Approach Toward Africa*. Council on Foreign Relations. Task Force Report No. 56. Dostupné na: <https://books.google.cz/books?id=1HDAqFCWGWEC&pg=PA47&lpg=PA47&dq=lake+whitman+liberia+china&> (9. 5. 2015).

Lancaster, Carol. 2007. *The Chinese Aid System*. Center for Global Development, 2007. Dostupné na: http://www.cgdev.org/files/13953_file_Chinese_aid.pdf (7. 4. 2015).

Lin, Jutin Yifu. 2010. *The China Miracle Demystified*. The World Bank. Dostupné na: http://siteresources.worldbank.org/INTMOZAMBIQUE/Resources/China_Miracle_Demystified.pdf (23. 2. 2015).

Lipset, Seymour. 1959. „Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Development.“ *The American Political Science Review* 53, č. 1, 69–105.

Mahbubani, Kishore. 2010. *Can Asians Think?*. Marshall Cavendish International Asia Pte Ltd.

Marangos, John. 2009. „What happened to the Washington Consensus? The evolution of international development policy.“ *The Journal of Socio-Economics* 38, 197–208.

Masuda, Masayuki. 2011. „China’s Peacekeeping Diplomacy and Troop Dispatch: A New Avenue for Engagement with the International Community.“ *NIDS Journal of Defense and Security*. National Institute for Defense Studies. Dostupné na: http://www.nids.go.jp/english/publication/kiyo/pdf/2011/bulletin_e2011_2.pdf (9. 5. 2015).

Morrison, Wayne M. 2014. *China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States*. Congressional Research Service. Dostupné na: <http://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> (23. 2. 2015).

Mutesa, Frederick. 2010. „China and Zambia: between development and politics.“ In: *The rise of China and India in Africa Challenges, opportunities and critical interventions*. Eds. Fantu Cheru a Cyril Obi. London: Zed Books, 167–192.

Naughton, Barry. 2007. *The Chinese Economy. Transitions and Growth*. Cambridge and London: MIT Press.

Ortmann, Stephan. 2012. „The ‘Beijing consensus’ and the ‘Singapore model’: unmasking the myth of an alternative authoritarian state-capitalist model.“ *Journal of Chinese Economic and Business Studies* 10, č. 4, 337–359.

Otoo, Kwabena Nyarko et al. 2013. *Union Can Make a Difference: Ghanaian Workers in a Chinese Construction Firm at Bui Dam Site*. Accra: Trades Union Ghana.

Panda, Ankit. 2014. *Reflecting on China's Five Principles 60 Years Later*. Dostupné na: <http://thediplomat.com/2014/06/reflecting-on-chinas-five-principles-60-years-later/> (12. 3. 2015).

Park, Chong-Min a Shin, Doh Chull. 2006. „Do Asian Values Deter Popular Support for Democracy? The Case of South Korea.“ *Asian Survey* 46, č. 3, 341–361.

Peerenboom, Randal. 2006. „Legal Implications of rising China. The Fire-Breathing Dragon and Cute, Cuddly Panda.“ *Chicago Journal of International Law* 7, č. 1, 17–51.

Ramirez, Raul a Rodríguez, Pablo A. 2014. „The Chinese Enterprise in Africa: A Review from a European Perspective.“ *Journal of International Relations and Foreign Policy* 2, č. 2, 49–73.

Ramo, Joshua Cooper. 2004. *The Beijing Consensus: Notes on the New Physics of Chinese Power*. Foreign Policy Centre. Dostupné na: <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf> (26. 2. 2015).

Rebol, Max. 2010. „Why the Beijing Consensus is a Non-Consensus: Implications for Contemporary China-Africa Relations.“ *Culture Mandala: Bulletin of the Centre for East-West Cultural & Economic Studies* 9, č. 1, 7–20.

Rostow, Walt Withman. 1960. *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.

Seifert, Franz. 1998. *A cultural challenge to liberal democracy in Southeast Asia?* Institute for Advanced Studies, Vienna. Political Science Series. Dostupné na: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/24673/ssoar-1998seiferta_cultural_challenge_to_liberal.pdf sequence=1 (15. 2. 2015).

Sheridan, Greg. 1999. *Asian values, Western dreams: Understanding the New Asia*. Sydney: Allen & Unwin.

Sim, Soek-Fang. 2001. "Asian values, authoritarianism and capitalism in Singapore." *Javnost-The Public* 8, č. 2, 45–66.

Stahle, Stefan. 2008. „China’s Shifting Attitude towards United Nations Peacekeeping Operations.“ *The China Quarterly*, č. 195, 631–655.

Stiglitz, Joseph. 1998. *More Instruments and Broader Goals: Moving toward the PostWashington Consensus*, Vila Borsig Workshop Series 1998. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.2709&rep=rep1&type=pdf> (3. 3. 2015).

Stiglitz, Joseph. 2000. *Unraveling the Washington Consensus*. *Multinational Monitor* 21, č. 4. Dostupné na: <http://multinationalmonitor.org/mm2000/00april/interview.html> (3. 3. 2015).

Strange, Austin et al. 2013. *China’s Development Finance to Africa: A Media-Based Approach to Data Collection..* Working paper 323, April 2013. Aid Data. Dostupné na: http://www.cgdev.org/sites/default/files/chinese-development-finance-africa_0.pdf (3. 3. 2015).

Tan-Mullis, May et al. 2010. „Redefining ‘aid’ in the China–Africa context.“ *Development and Change* 41, č. 5, 857–881.

Tsikata, Dela et al. 2010. *Impact of China-Africa Investment Relations: An In-depth Analysis of the Case of Ghana Draft Final Report*. African Economic Research Consortium. Dostupné na: <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/32408/1/Ghana-China-Investment-Relations.pdf> (19. 4. 2015).

Valenzuela, J. Samuel, a Valenzuela, Arturo. 1978. „Modernization and dependency: Alternative Perspectives in the Study of Latin American Underdevelopment.“ *Comparative Politics* 10, č. 4, 535–557.

Williamson, John. 2004. *A Short History of the Washington Consensus*. Working Paper. Dostupné na: <http://w.piie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf> (3.3. 2015).

Witt, Michael A. a Redding, Gordon. 2011. *China: Authoritarian Capitalism*. Faculty and Research Working Paper. Dostupné na: <http://www.insead.edu/facultyresearch/research/doc.cfm?did=50556> (23. 2. 2015).

Wucherppfennig, Julian a Deutsch, Franziska. 2009. „Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited.“ *Living Reviews in Democracy* 1. Dostupné na: <http://democracy.livingreviews.org/index.php/lrd/article/view/lrd-2009-4/13> (20. 2. 2015).

Xing, Li a Shaw, Timothy M. 2013. „The Political Economy of Chinese State Capitalism.“ *JCIR* 1, č. 1, 88–113.

Zakaria, Fared. 1994. „Culture is Destiny – A Conversation with Lee Kuan Yew.“ *Foreign Affairs* 73, č. 2, 109–126.

Zhao, Suisheng. 2010. „The China Model: Can It Replace the Western Model of Modernization?“ *Journal of Contemporary China* 19, č. 65, 419–436.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Regionální distribuce oficiální rozvojové pomoci ČLR do roku 2009
- Příloha č. 2 Oficiální rozvojová pomoc ČLR v Ghaně v milionech USD (2000 – 2012)
- Příloha č. 3 Oficiální rozvojové finance ČLR v Ghaně podle typu (2000 – 2012)
- Příloha č. 4 Obchodní bilance mezi ČLR a Ghanou v milionech USD (2000 – 2012)
- Příloha č. 5 Hlavní zdroje importu do Ghany v roce 2012
- Příloha č. 6 Export Ghany dle destinace v roce 2012
- Příloha č. 7 Rozvojové projekty ČLR v Ghaně (2000 – 2012)
- Příloha č. 8 HDI Ghany (2000 – 2012)
- Příloha č. 9 Vývoj komponentů HDI v Ghaně (2000 – 2012)
- Příloha č. 10 Hranice národní chudoby Ghany v roce 2005 a 2012
- Příloha č. 11 Oficiální rozvojová pomoc ČLR v Libérii (2003 – 2012)
- Příloha č. 12 Oficiální finance ČLR v Libérii dle typu (2003 – 2012)
- Příloha č. 13 Obchodní bilance mezi ČLR a Libérií v milionech USD (2003 – 2012)
- Příloha č. 14 Export Libérie dle destinace v roce 2012
- Příloha č. 15 Import Libérie dle původu v roce 2012
- Příloha č. 16 Rozvojové projekty ČLR v Libérii (2003 – 2012)
- Příloha č. 17 HDI Libérie (2003–2012)
- Příloha č. 18 Vývoj komponentů HDI v Libérii (2003–2012)
- Příloha č. 19 Oficiální rozvojová pomoc ČLR v Zambii v milionech USD (2000 – 2012)
- Příloha č. 20 Oficiální finance ČLR v Zambii dle typu (2000 – 2012)
- Příloha č. 21 Obchodní bilance mezi ČLR a Zambii v milionech USD (2000 – 2012)
- Příloha č. 22 Import Zambie dle původu v roce 2012
- Příloha č. 23 Export Zambie dle destinace v roce 2012
- Příloha č. 24 Rozvojové projekty ČLR v Zambii (2000 – 2012)
- Příloha č. 25 HDI Zambie (2000 – 2012)
- Příloha č. 26 Vývoj komponentů HDI Zambie (2000 – 2012)